

De kroniek van Henrica van Erp

Editie

De opgenomen tekst is met toestemming van de uitgever overgenomen uit De kronieken van Henrica van Erp, abdis van Vrouwenklooster, Doedens A. en Looijestein H. Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2010.

Uyt seecker out boek geschreven door de hant van vrouwe Henrica van Erp, abdisse in Vrouwenklooster buyten Utrecht.

Anno 1139 doe was Vrouklooster getimmert ende werden die juffrouwen hier in't clooster geset.

Anno 1421 starf vrouw Euphemia van den Berge, vrouwe van desen clooster, op Sinte Gillisdagh.

Anno mccccxl sterf vrouw Willam van Ostrum, des daegs na Divisio Apostolorum, vrouwe van desen clooster.

Anno mcccclvi sterf vrouwe Frederica van de Marn, op Sinte Cilia-avond, vrouwe van desen clooster.

Anno 1469 timmerde mevrouwe van Groenesteyn den reventer, coste mlxxxi rijns gulden en 13 stuyvers, daer diverse toe gaven, onder ander doe Natewis gecleet wort van dat wijngelt negen rijns gulden, ende doe Vronesteyn gekleet wert 8 rijns gulden.

Juffrou Margriet van der Maern, priorinne, liet het sieckhuys timmeren in den jaare 1478.

Anno 1484 liet ons priorinne juffrou Maria Gruyters timmeren 't bouhuys. Ende plag ons bouhuys daarvoren te staen in den haghe, daer die stene camer noch staat.

Juffrou Maria Gruyters, priorinne, liet 't Heylig Graft setten anno 1494 en die wijbiscop Jan van Riet wijden 't.

[In de marge: **doorbraak der Leckdijk**]

Anno 1496, des daegs voor St. Petersavond ad Cathedram, brack den Leckendijk door, tegens Beusecum over, geheten Opten Noort, ende ook in Wael. Ende men moest met een schuytge over den Steenweg varen by Vredendal tot de Giltpoorte toe, want die Lecke liep daer door den Steenwegh, dat die veerden daer al blank lagen ende een stijve stroom liep.

[In de marge: **biscop David sterft**]

't Selfde jaer des anderen saterdag na Paschen, des avonts doe sterf biscop David van Borgondien, ende werd Heer Frederik van Baden wederomme biscop gekoren op St. Servaesdagh ende wort in de stadt van Utrecht gebraght op Sinte Lebuynsdagh 1496.

Anno mdiiii doe sturf vrouw Geertruyt van Groenesteyn op St. Gillisdagh, vrouwe van desen clooster.

Anno 1505 wert Sinte Anne-altaer gestelt in onse kerk. Costen lix rijns gulden v *stuyver*, bekostigt by juffrou Hylwich van Vronesteyn, de priorinne en juffrou Margriet van Amerongen te samen.

Int selfde jaer op Divisio Apostolorum, so was ik, Henrica van Erp, vrouwe, op de Deynsel, mit die kelweerster Lunenburg, Van der Haar ende juffrou Van Voerde. Ende wij hadden onse pander mede, Jan van Wulven, Loeff, schout van Syst, Jacob van Zulen, van Blickenborg, Dirk Gysbertssoen ende Thomesz. Henriksoen, buer en gereghtsluden van Zyest. Ende sy eerde die voore op rondom ons land, en de pander en de schout mit die bueren sloegen haar hand aen die peert, ende doe hielden sy die ploeg een stuck weegs ende gingen mede om so langh hen 't al dat land rondom die voerige geeerd was. Ende doe dat gedaen was, doe gingen wij eeten ende wij schonken die schout met die buer die daer bij waren een vat bier. Dat seynden wy hem thuys, dat sy hem daarmede vrolijk soude maken. Ende die pander voorseyd quam des anderen daags ende sloeg de kloek te Syst ende geboot van mijns Genadigen Heeren wegen, dat er nimanter over de voore met syne beesten soude mogen weyden.

't Selfde jaer, op Sinte Maria Magdalenendagh, was dat capittel 't Utrecht van der prediker broederen, ende daar waren ontrent driehondert vreemde jacobijnen ende wij schonken daartoe twee mud rogge.

Juffrou Heylwig van Vronesteyn, die oude priorinne, gaf ses ryngulden en xv stuyvers. Jonkfrou Maghtelt van Groenesteyn, de jonge priorinne, een philipsgulden. Facit 31 *stuyvers*, 3 witgens ende juffrou Heylwig vander Haar 4 philipsguldens. Facit vi ryngulden 40 *stuyvers* ende van juffrou van Zulen van Blasenborg wegen gelijke somma, doe myn vrouw Erp die abdy vertimmerde.

[In de marge: **Arnhem belegert**]

In 't selfde jaer, in de somer, so lagh Maximiliaan rooms koning ende synen sone de koning van Castilien voor Arnhem ende op die octave van St. Peter ende Paulus gaven sy die stad op, ende doe kregen sy ook in die selve week Harderwijk en Elburg, en daerna Doesburg ende wortet voort gesoent mit de koning van Castilien ende mitte hertoge van Gelre, of in bestant geset, dat en weet ik so wel niet.

Anno 1506 rysde de coning van Castilien in Spangen ontrent Sinte Marten ende hij was in groote noot op zee en sterf in Spangen op den 27 dach. Joffer Heylwich van Vronesteyn, onse priorinne doe was, gaf tot het setten van onsen orgelen alhier anno 1510 Nativitatis Maria 7 rynguldens, dat men die fluyten daer in maakte.

Die klokken borsten weder in den Advent anno 1511 ende ons priorinne joncfrou Heylwich van Vronesteyn lietse weder maken, dat men daermede weder luyden op Onser Vrouwenavont Purificatio anno 1513; ende kosten in als f. 44 – 5 ryng .

Anno 1511 doe de stad van Utrecht voor Iselstyn lagh, moesten wij de stad van Utrecht leenen vijftig philipsgulden. Daar beurt 't convent jaarlykx voor 3 philipsgulden ende een half oort van een philipsgulden. Dat wort *vercoft* in 't jaer 1525 doe de borgers van Utrecht ons convent ende andere conventen en collegien schatten en gelt mosten geven.

De heer van Iselstyn ontsette Iselstyn anno 1511 des daegs na Sinte P[*er*]ronellendagh, doe die stad van Utrecht daer voor lagh. Hij betaalden de knechten mit dat gelt ende hy beurde alle borger ende ondersaten van Utrecht alhaar renten die sy in 't land van Iselstyn hadde ende die heer van Iselsteyn betaalden zyn ruter en knechten daer mede. Aldus mosten wij die schade mede hebben.

Jan Jacobssoen over 't gebruyk van 4 mergen lants in Benscop, elke mergen 26 Hollandse stuyvers *versch*enen Martini 1507. Alle dese pacht seght hij dat heer Floris, heere van Iselsteyn, gebeurt heeft tot int jaer 1512 ende daer heeft hij die knechten mede betaalt, doe hij Iselsteyn ontsette ende de paght van Sinte Martyn *anno* 1512 en wil hij niet dan half betalen, die ander helfte inhoudende voer de schade gedaen bij de Gelderse knechten, ende so voert alle de andere paghters.

Anno 1512, op donredagh na Pinxteren rysden wy op de Vuerse, jufferen Heylwich van der Haer ende Johanna van Lanscroom ende traden ontwee dat die grevers van den heeren van St. Jans gegreven hadde in hare veenen, ook mede die schuppen en die spade ende dynsdagh na Beloken Pinxter seynde 't capittel van St. Jan een [*in*]hibitie op een peene van hondert marck silver etc. ende boden ons te recht vridags daerna voor meester [*Gerrit*] van der Toorn, deken Sint Peters. Mr. Everd van Coddenoort was ons advocaat die wij schonken dartig stuyvers. Ende wy atten [*sic*] doe bij Willem de Wael mitten vrunden, als heer Jan van Renes, ridder Adriaen van Palla[*el*], Loef van der Haer, Gysbregt van der Haer, Tyman de Wael, daar wij ons mede berieden, hoe wij in dese saeck soude doen. Ende doe rysden wy tot Wyck, bij onsen genadigen heer biscop Frederik van Baden ende begeerden syn genade dat geestelijke recht op woude stellen ende wij waren in Beerent Utenenge syn huys. Daer deden wij geen cost, dan wij schenckten syn di[*e*]naers 10 *stuyvers*.

De knechten van den hartog van Gelre quamen hier op St. Thomas 't avond anno 1512. Doe rysden sy des anderen dags van hier na Amsteldam, ontrent

8 uren des morgens. Ende des middags ontrent ten een uur, branden ons priesterhuys. Ende op eenen corsavont daerna soo quamen de knechten weder hier van Amsteldam ende den hoop was des nachts tot Oostbroek ende den heer van Wassenaer was mit syn knechten te ca[r]thusers buyten Utrecht ende de Gelderse knechten toogen daer na toe ende sy vingen den heer van Wassenaer, op den heyligen Corsdagh anno 1512.

Anno 1513 den pander Brakel gegheven 15 stuyvers.

Anno 1514 doe myn genadigen heere van Utrecht synen eersten rechtdagh hielt, claagde van des convents wegen Natewisch ende Zulen tot Wyck over 't gewelt dat de heeren van Sint Jans in onsen torf gedaen hadden. Ende doe [o]verquamen ridderen en knechten, dat sy onse schade oprichten soude. Ende mijn genadigen heere liet die vier geschickte van de ridderen ende knechten die schade van den torf waarden, te weten Vrederick Utenhamme, die maerschalk, Guert de Coning, Melis Utenenge ende Willam van O[ø]strum. Ende sond myn genadigen heere elk eenen brief die costen van sryven ende halen te samen 16 stuyvers. Noch gegeven vijf stuyvers, van den brief uyt te schryven.

Anno 1515 die schade by de heeren van Sint Jan ons gedaan, geweerdeert was van de vier riddermannen, als Vrederick Utenhamme, maerschalk van dat Nederstichte, Godaert de Coning balyue van Abcoude, Melis Utenenge ende Willam van O[ø]strum, ende Dirck van Broekhusen en Jan van Voert van Scuren, die twee panders. [*Die twee panders*] reeden om te panden der heeren goet van St. Jan, daar wij af gaven de panders vier gulden. Anno 1518. Anno 1516 quam grave Henrick van Nassou hier liggen, op St. Laurensavond, op eenen sonnendagh. Hij had bij hem heer Floris van Iselsteyn en den heer van Gaasbeek, die de dochter van Montfoorde hadde, ende graaf Philips, de heer van Wassenaar, de heer van Casteren, mit meer heeren en jonkeren, ende edelmannen, mit veel peerden en knechten ende die heeren lagen hier in den clooster, ende al dat ander volk lagh op de Gere, an De Bilt, ende opten Brenck, ende des dynsdags rysden sy op de Veluwe ende voer Arnhem ende barnde die Veluwe of. De heer van Moerkerken, Lubbert Turcq, die jonkheer van Helmont waren hier ook. Daer waren duysent peerden en sesduysent knechten, so men syde. Ende de grave van Nassou schenkte ons convent lxxxii enkele goude guldens voer ons grote schade die wij hadden. Want sy laghen hier twee nachten. Ende des sonnendags na Sunte Bartholomeusdagh rysden sy hier weder voor ons clooster, maar hier en quam ni[ø]mant voor 't clooster die ons schade deede, maar togen al strack verby Wittevrouwenpoort over dat Singel tot de Tollesteegh ende voert an de Vaert en soo voort wegh ende wortet voort in bestant geset tussen de Hollanders en den hartoge van Gelre.

[In de marge: **Philip van Borgondien wert biscop**]

Anno 1517 quam Philip van Borgondien t' Utrecht in den Heyligen Cruysdagen ende wij mosten hem schenken tot precaregelt veertig gouden philipsgulden.

Anno 1517 cost mijn vrou Van Erp op ni[ø]uwjaersavont het huys van Henrik Esscheren, staande binnen Utrecht by den Plompen Toren, voor 214 gouden guldens, een stads pont daeruyt gaande tot profyte van 't capittel van St. Jan.

Ons blauw flueel dyenrocken syn gemaackt anno 1517. Jofferen Johanna van Lewenberghe ende Margriet van Amerongen, jofferen in dit convent, hebben die boorden selfs gewrocht. Gaff mijn vrouw van Gruenensteyn daertoe 4 gouden ryngulden. Joffer van Driebergen mit hoer jofferen 4 goude ryngulden. Juffrou Athelyde van Amerongen 8 schilden. Juffrou van Voert 13 schilden. Item van enen vrient ix schellingen. 12 sc[bellingen] van een testament. Joffer van de Maern priorinne 4 sc[bellingen]. Juffrou van Groenenberg xi sc[bellingen]. Ende dat niew missael heeft juffer Peternel van Zyl costerinne self laten scriven van haar renten ende mede de Remonstrancy anno 1307.

Anno 1517 den 15 dagh in Junio so seynde dat convent van Vrouwenclooster juffrou Cornelia van Zulen ende juffrou Henrica van Solms, costerinne der cerke van Vrouwenclooster, tot Antwerpen in de merckt, omme daer een

niwe kasse of tafel te copen op ons hooghaltaer.

[In de marge: **quam de grave van Nassau ende andre heren aan 't clooster**]

Anno 1517 op Sinte Laurensavond quam hier grave Henrik van Nassouwen, graef Philips, heer Floris van Iselsteyn, de heer van Gaesbeek, Wassenaer, Van Casteren ende den griffier en de heer van Moerkerken. Ende lagen in 't clooster twee nachten ende doe rysden se op de Veluwe mit magtig volk te voet en te peert. Ende gaf die grave van Nassou tot die casse ende tafel 19 philipsgulden en de andere heeren gaven 't samen 9 philipsgulden. Somma te samen xxviii philipsgulden.

Ott van Bilant, heer van Wel, cleeden hier in 't convent syn dochter Anna, dags na Sunte Odulp[*h*]usdagh *anno* 1518. Sy was de bruyt in eenen swarten flu[*w*]elen tabbert ende die hoerden hoer moeder. Den selven tabbert gaf hoer moeder onsen kerk, maar nam die ma[*r*]tervoeding weder, onse kerk daervoor gevende 10 gouden philipsgulden. Ende worden een casufel ende dienrock daer of gemaect. Noch gaff die vrouwe van Wel eenen swarte damaste tabbert, die haar vader plagh toe te behoren, geheeten heer Ott Schenk. Daer worden twee casuyffelen af gemaect, maer die cruycen becosten wy schier.

[In de marge: **De toorn valt van Vrouwenclooster**]

[*Anno 1518*] ende waeren de kerktourneen ... so vergaan, dat men se bestaeyde of te breken, oft tot het fundament toe, ende niet te laten storten. Maer den eenen toorne worde afgebroken, ende de anderen viel bij faute van den metselaar. Ende waren in 't achterchoor, doe die toorne viel, elf mans en twee van ons conventsjuffrouwen: die costerinne Zulen en een ander genaempt Voorde, maar God behuede se allegader.

[In de marge: **den niwe toern gemetselt**]

Den niwen toorn wort aangeleyt op Sinte Ambrosiusdagh 1519, des daghs na Lactare Jerusalem. Greeff Beernt van Beerstem van wegen biscop Philips van Burgondien, lijde den eersten steen, ende lijde tot profijte van den metselaer drie goude kronen onder den steen.

Anno 1521 sterf Ott van Bilant, heer tot Wel op saterdag Sunte Bastiaensdagh ende syn huysvrou gaff ons synen flu[*w*]elen paltrock, die noch niuw was ende liet daer of maken een dienrock, een stoel, vier manipulen, 4 amicten, vier boorden. En gaf noch de vrouwe van Wel voors^{oyd} 36 ellen cleyn linnenlaken, daer [*zj*] die el off geschoren had 12 en daer of gemaect worden drie alven mit amicten. Ende Dirk Bor van Amerongen gaf om twee casuffels op te maken 6 philipsguldens.

[In de marge: **inbruec der Leckdyk deede groote schade en loopt tot Leyden**]

Anno 1523 doe brack den Leckendyck in tot Schalkwijk aen die Heulle opten 13den avont des morgens ten 5 uuren. Ende daer dreef een huys wegh daer een man, een wyf mit 5 kinderen inne waren, die al dood bleeven. De Lecke uytermaten groote schade doende en liep door Schalkwijk, Houten, Jutfaes, Vaert, Galecop, Gerwerscop ende in Holland tot Leyden toe. De Schalkwijkse wetering was een groot deel mit sant toe geloopt. 't Coorn van 't besaeyde land bedorven, mitt een knye hoog mit zant belopen.

[In de marge: **worde met 2 stuyvers beswaert om den dijk te maken per mergen**]

Ende men moestet om-e[*e*]r[*d*]en ende men sette op elken goeden mergen 6 stuyver, daer men den dijk mede maakte, en de landheeren daer af dard[*h*]alve stuyver ende de pachters darde halve stuver. Dat waren 2 sc[*bellingen*] Hollands.

Anno 1524 opten 8 dagh in april sterf biscop Philip van Borgonden. En worden

gekoren in syn plaatse heeren heeren [sic!] Henrik van Beyeren, palsgrave opten Rijn. Ende hij wert ingevoerd in dat selve jaar op Exaltatio Crucis, ende loofden hem de Staten te geven vijftig duysent goude gulden, alse hy dat Overstichte weder van den hartog van Gelder aen 't Stichte had ende vrede gemaakt was. Nadat geschiet was so woude den bishop syn beloofde gelt van de Staten hebben, want den hertog van Gelre een grote somme van penningen geloofte was eer hy dat Overstichte *verlaten* wouden, so en wisten de Staten dat gelt niet wel te vinden, also datter grote murmuratie onder de borgeren quam ende sy riepen over de overste, mitten corsten dat Evert Soudenbalg ende Geurt van Voorde Hendricxsoen op den Beloken Paasdag anno 1525 heymelyk uyt de stad van Utrecht rysden.

Doe die borgers dat vernamen doe waren sy gans onverbolgen, en alle de gilden *vergaderde* samen des daags na Beloken Paschen op St. Jans Kerkhof. Ende dat was op Sunte Marcusavont, ende dat werd doe nedergelyt, maer sy murmureerde al.

[In de marge: **de gilden belasten de cloosteren**]

Ende des manendags in de Cruysdagen daerna so vergaderden die gilden weder op Sint Jans Kerkhof, ende daer bleven si leggen al den dagh, ende des dynsdaghs ende des woensdags als op Ons Heeren Hemelvaartsavont, soo ontboden die gilden alle die cloosters binnen en buten Utrecht op biscopshoff te comen smorgens ten 9 uuren.

Doe die overste of hoeren gemagtigde daer al bijeen waren, so wort hun allen te kennen gegeven, als dat die stad van Utrecht belast was mit groote schulden ende andere commeren, ende dat oversulx de vijf godshusen binnen Utrecht moesten geven te samen xv duysent goude gulden binnen een maant tyt ende alle de cloosteren so binnen alse buten Utrecht, binnen Amersfoort en buten Amersfoort, ende binnen Reenen en Wyck, die moesten te samen geven x duysent goude guldens, binnen eenre maant ende negen cloosters, als Sinte Paulus binnen Utrecht, Oostbroek, Sinte Catharinen, die van den Duytsen Huyse, Calthusers, Outwyk, St. Servaes, Ten Dael, Vrouwenclooster ende Brandolyn mosten eenen brief besegelen op Ons Heeren Hemelvaartsavont, van stonden aan, en mosten loven in den brieve voor alle die andere cloosteren de tiendusent goude gulden te betalen binnen een maant. Doe dit gedaen was, des dags na Ons Heeren Hemelvaertsdagh, doe worden alle die cloosteren binnen en buten *verschreven* alleghader t'Sunte Paulus te komen, alse sy deeden. Ende daer was een brief op alle die cloosteren gemaect, daer onder hanttekening elx die oversten die *voorsejde* 9 cloosteren te vryen ende elx zyn part te betalen, dan dat clooster tot Wyck en had daer nimant gesent, doe en woude niemant die cloosteren setten wat elx soude geven. Soo koren wy alle gelijk daertoe den abt van Sint Paulus, den abt van Oostbroek, de balier van Sinte Cathrijne, den landtcommandeur, de prior van de Carthusers, de prior van de Regulieren binnen Utrecht, de pater van den Brandolyn, die pater van Sint Nicolaas. Ende dese *voorsejde* setten al die cloosteren, hoeveel dat elk soude geven ende daer mede moest elk te vreden wesen. Ende elx gaf soo die prelaten *voorsejd* hadden geseget.

[In de marge: **word van clooster wel 100 goude gulden gekregen**]

Ende ons convent wort geset te geven hondert goude gulden van gewichte, ende wij gaven voor elx gouden gulden 31 stuyvers Hollands. Facit hondert en vier en negentig rynsche guldens. Hiertoef gaff onse kelre hondert en acht rynse guldens, en x stuyvers, de fabryke 55 rynse gulden, dat camerampt x rynse gulden, die cantery xx rynse guldens.² So veel heeft de kelre min dan hondert gulden daertoe gegeven, want dat had ik eerst vergeten te schrijven. Dat clooster te Wijk was geset te geven vyft[*h*]alve hondert goude gulden. Ende en woude niet geven, ende onsen genadigen heer woude dat gelt van den negen cloosteren hebben die gesegelt hadde, want hij syde altyt hy en kende nimant da[*a*]rom te manen dan die neghen cloosteren voorschreven ende hier waren wij dik om te raden 't Sint Paulus. Ten lesten schreef zyn genade, dat men 't die cloosteren uytspanden soude, ende dat beval hij synen vicarius. Also worden uyt elken clooster een van hoeren peerden op dat biscopshoff t'Utrecht geset by de pander. Ende doe lieten de *voorsejde*

cloosteren mitten selven pander aen dat clooster te Wyck aen haer pachters ende goet weder panden, ende doe quamen sy binnen Utrecht, ende wy cloosteren kregen elk ons peert weder sonder cost.

[In de marge: **de borgery en gilden al weer op de been**]

Anno 1526 den 9 dagh in martio doe maakten de borgeren ende gilden binnen Utrecht wederom een vergadering en een oloop, dat die ecclesien en al diegenen die bij de kisten hadden geseten, van ridderschap ende borgers, moesten al weder overgeven, dat sy van haar verdiende loon hadden gebeurt. Doe drongen sy de cloosteren buten Utrecht, dat sy al dat tonnegelt daer sy op geset waren van 't jaer 1511 tot dese tyt toe, nu al mit een moeste betalen of sy wouden 't ons al nemen dat wi hadden. Maer wij vertogen 't vast also lange mit vrienden hulp, dat wi d[er] niet af en gaven.

[In de marge: **de borgers van Utrecht houden haar biscop buyten de stad**]

Anno 1527 op Sunte Petersdaghs doe quam biscop Hendrik van Beyeren met een deel peerden voor die Tollesteegpoorte ende meynde in de stad te rijden. Dat hadden de borgers vernomen ende de overste van der stad mit een deel van de prelaten van de ecclesien stonde in die Tollesteegpoorte ende die en woude niet hebben, dat biscop Hendrik mit alle die ruters in de stad reed, dan sy woude syn genade wel in laten rijden met 12 a 13 peerden. Ende dat en woude syn genade niet doen. Soo reed hy tot Oostbroek ende daer bleef hy s'naghs mit alle syn peerden en knegten. Ende des anderen dags schickte de borgers bij den biscop tot Oostbroek, maer sy en costen 't niet eens worden. Ende alsoo reedt den biscop des avonts weder na Wijk.

[In de marge: **en laten de Gelderse ruyters in de stad**]

Ende een clyn tyt daarna quamen die Gelderse ruters in de stad van Utrecht mit sommige van der borgers wille. Want Marcus van Wese, die proost van Culenburg, bat de vorst van Gelre selfs, dat hij de stad van Utrecht bijstaan woude. Ende daarna quamen noch meer van de Gelderse ruters. Die reden savons na Outwyk. Ende des nags smeten de ruters de Wittevrouwenpoort op en quamen doe mit veel ruters in de stad op Onser Vrouwenavont.⁴ Daarna schickte biscop Hendrik veel ruters en knegten op de Vaart, die daer bleven leggen, ende sloegen een blockhuys op.

[In de marge: **de biscop send ruyters aan de Vaart**]

Ende twe[er] dagen voor Exaltatio Cruces quam al dat volk tot Vredendael in 't clooster leggen en twee dagen daernas rysden se wegh ende togen in de Birckt in clooster enen nacht, en dede daar groote schade. Ende ons clooster had ook grote schade, doe sy te Vredendael lagen voer den knegten. Sy dorsten ons coorn uyt voer die peerden tot hoeren wil. Ende [wij] mosten hem bier en broot, boter, vlees. en al geven dat wij hadden. Daarna toeg dat volk voor een gedeelte weder op de Vaart en bleven al de wynter daer leggen en deden groote schade in 't Sticht. Ende die stat van Utrecht hadde ook veel ruter en knegten, ende dede grote schade mede in 't lant van brant, van roven.

[In de marge: **de biscop had een aanslag op de stad, doch mislukt**]

Ende op den octave van Sint Martyn in de wynter, hadden die ruter ende knegten op de Vaert, ende al mit al des biscops volk een groot gat in de stadsmuer after Twy[n]straet gemaackt. Ende soude de stad ingekregen hebben, want drie ofte vier van des biscops volk waren al door dat gat, dan si werden van binnen in de stad gewaer, also dat sy weder uytgedreven worden, ende doe togen sy in 't clooster der ca[n]thusers buten Utrecht, ende des anderen dags togen si weder over die Vaert.

In den Advent namen sy dat Huys van Schonauwe in ende dat deede de stad van Utrecht. En cor[is] daarna nam het biscopsvolk dat Huys te Beverweerde

in. Ende daer hadden wij acht van onsen mestverkens geslagen, ende wij hadden weyt ende haver ende capoenen, maar wy kregen ons speck weder, ende een redelyken penning voor ons ander goet.

[In de marge: **de cloosteren door den biscop geschat**]

Doe liet den biscop alle de cloosteren buyten Utrecht staende *verschryven*, op eenen dagh daer te comen, also wij altogader deden. Ende doe worden alle die cloosteren geset op die helfte die sy de borgers van de stad van Utrecht hadden moeten geven, elx naer advenant dat sy gegeven hadden. Ende soo moesten wij ook doe die biscop geven 50 goude guldens. Men syde ons, dat wij 't hem syn genade soude leenen, so hij bescoret ende belast was ende ook soude men 't ons corten aan precaregeld, maar wy en kregen geen gelt weder.

Wij moesten biscop Henrik van Beyeren geven een goutgulden. Die gaven [*nij*] tot des maandags voor Palmdagh 1528.

Op Paeschavond anno 1528 sond onsen genadigen heer ons een brief en alle die cloosteren buten Utrecht dat wij al brengen souden ewech dat wij hadden, want hij soude ons syn gely wel houden, dan zijn genade en kost ons niet vyligen voor die ruter en knechten van zijn keyserlyke mayesteyt. Ende ontrent Sinte Victors daerover so hadde syn genade ons ook geschreven, dat wij geenrehand goet daer men syn rebellen mede mocht spysen ofte stercken in de stad van Utrecht niet en soude brengen. Soo waren wij in grooten last ende wisten niet waar wij ons goet en beesten soude brengen. Edoch wy brochten al ons beste goed en beesten tot Amersfoort ende wij huerden daer een stal voor ons beesten ende een huys. Daar woonden 13 van ons joffrouwen in ende ook vier maagden. Ende woonden daerin 13 weeken en gaven voer die huer van het huys xv gulden.

[In de marge: **alle adelyke juffers**]

Anno 1528 woonde 13 van onse jofferen 13 weeken tot Amersfoort, te weten joffer Heylwig vander Haar, joffer Leon van Hermelen, joffer Swaen van Varick, Cralingen, Hardenbroek, Lensvoert, Weelden, Culenborg, Van Meerten, Adriana vander Haer, Natewis die Jonge, Valkenaar, Zulen. Reysden t'Amersfoort manendagh na Beloken Paeschen ende bleven daer tot Sinte Maria Magdalenenavond toe, dat biscop Henrik die stad Utrecht in gekregen had op Onser Vrouwenavond Visitatio daer te voren. En hadden onse juffrouwen by hem drie maagden en die molken en die kernden, onse boumeester Cornelis Jansen, Albrecht onse knecht ende Brant Mercktmann, mit ons peerden en koeyen. Ende Brant rysde mit peerden en koeyen in Hollant, doe die grave van Bueren 't Huys ter Eem ingenomen had, mede mit al ons schapen. Dat coste ons te samen dat ons jofferen 13 weeken tot Amersfoort waren en ons beesten daer stonden, dat sij in Holland waren ende van huyshuur samen 185 gulden.

Des dags voor Meyavond bernde de Gelderse ruters die binnen Utrecht lagen dat clooster tot Vredendal al te samen of.

[In de marge: **'t Vrouwenclooster geplunderd door de Hollanders tot daege des biscops**]

Des dags na Sinte Servaasdagh quam heer Jan van Belresum hier mit alle de knechten die opten Paeschavond op de Vaart quamen van die Hollanders wegen. Ende sy barnde onse wyntmolen ende smeten onse kerk aan byde eynden op, ende sy stieten dat raempt op dat Heylich Graff uyt ende braken dat Heylich Graff boven ontwee, ende braken een isere tralie uyt in die saale van de Vrouwenhuys, ende croepen daerdoor. Ende sy namen ons tve[el] en twintig bedden en al dat sy [*sic, lees: ny*] hadden ende spolyeerden ons clooster also datter niet soo veel int clooster en bleef daer men een spreuken in coken cost. Sy vinghen ons knechts ende sy namen als ons beesten ende sy sloegen hier int clooster 148 glasen uyt, behalven die sy buten op dat hof uytloegen. Ende doe dede Jan van Belresum die veltheer myn haalen voer ons kerk en

vraegden myn of die knekten dat Hyl[ig] Sacrament ook gerueneert hadden, of dat sy ons kelken hadden genomen. Doe syde ik neen. Dan dede mijn groot beclagh hoe wij tot dese groote verderfelijke schade quamen, want wij in des heren lant saten ende nimant te cort hadden gedaen. So beval die veltheer voors[eyd] mij, dat ik hem eenen dienre na soude senden. Wes hij veynden cost dat ons hoorden, soude hij ons weder doen geven.

[In de marge: **krygen haar paarden en koeyen weder**]

So seynden wij in den leeger op die Vaert onse priorinne geheyten Mechtelt van Grunesteyn, ende Bueren, ende onsen cappellaan heer Peter, ende onse melkmoeder, ende ons koeharder. Ende die kregen ons peerden en koeyen weder. Sy waren twee dagen in den leger, ons jofferen mit ons andre dienaars, maer des nags waren sy binnen Vyanen, tot Bueren by hare ouders. Ende wij kregen ons knekten ook vry weder, maer het kosten ons in alles tien gulden. Maar wij en kregen van onse huysraat niet mit allen weder. Ende sy hadden ons weckerblock ook mede, maar wij en cregen [die] niet weder.

[In de marge: **tot Outwyk branden se ook**]

Item op den selven dagh doe sy ons moolen verbrande, doe branden sy al mede op De Bilt, dat niet ondeckt en was. Ende sy branden tot Outwyk op dat hof dat bouwhuys, dat priesterhuys ende die ros- en watermoolen ende noch een huys bij de kerk. En sy namen die juffrou[en] al hoer beesten ende vingen hoer dienaers ende namen binnen al dat de jofferen hadde. En dat clooster was ook binnen mit lonten aensteken. Ende in die abdye was bernende die be[de]stede op die grote camer.

[In de marge: **anno 1528**]

Dan Onse God help die joffrouwen die noch in 't clooster waren dat sy de brant wederomme lesten. Die jofferen van Outwyk gongen ook in den leeger, maar sy en kosten geen beesten noch niet wederkrijgen. De vrouwe van Outwyk geheten Drakenburg die woonden doe te Leyden op dat Bagynhoff met een deel van hoere joffrouwen, ende de vrouw van Den Dael woonde ook binnen Leyden mit een deel van hoere joffrouwen, maar ik bleef altyt hier, in't clooster ende had bij mij seve juffrouwen, drie maagden ende ons melkmoeder ende den backer ende de oude neelmoeder ende twee koeyen ende twee peerden behielden wij altyt bij ons.

[In de marge: **grote duerte binnen Utrecht**]

In de stad van Utrecht was groot gebrek van alrely cost want uyt Holland en quam hem niet dan bij tijden wat vis dat sy steelsgewijs op hoer lijf hier broghten. Men gaf voor een pont boter drie ende vier stuyvers, vier en 5 eyeren voor eenen stuyver.

[In de marge: **'t Huys Horst door de Gelderse bemagtig[de] en afgebroken**]

Het was al 't Sticht door verboden dat niemant op syn lijf en goet binnen Utrecht eenigerhande goet moest brengen. Soo reden die peerden binnen Utrecht dick tot Reenen. Dat had die Hartoge van Gelre ook in. En dat Huys ter Horst daer was Ernst van Amerongen maarschalk op ende die gaf dat huys op die hartoge van Gelre. Ende die liet dat huys afbreken ende timmerde ende metselde daar muuren tot Reenen mede.

Item also dick als die van Utrecht togen na Reenen om proviant, soo mosten wij hem een wagen ende peerden mede doen, of ons peerden moesten de busse trecken. Ende sy hadden eens drie peerden van ons aan een groote busse, ende daer togen sy mede voor Hasselt, ende speysde dat, want het belegert was. Ende daer werden ons peerden mit kraght in die stad gedrongen ende bleven daer ses weeken lang in. Doe quamen sy weder thuys, dan een peert bleef onderwegen doot ende 't ander was verdorven dat het steyf waer

en bleef soo.

Wij hadden altoos alle dagen de knechten van Utrecht tot alre uren ende mosten hem al geven van cost dat wij hadden. Ende des avons quamen die Borgonyese knechten, ende die gevangenen altyt hier. Dat duerde van St. Petersdagh ad Vincula tot Onser Vrouwenavond Visitatio, dat die biscop die stad Utrecht in kreeg.

[In de marge: **anno 1529: de graaf van Bueren in Vrouwenklooster met zijn cock**]

Den 27ste dagh in maeij anno 1528 doe quam die grave van Buren, heer Floris van Iselsteyn hier des morgens ten 9 uren, mit veel knechten ende vierhondert wagens, 900 peerden. Ende al die peerden lagen in 't klooster en buyten op dat hoff, maer wij en hadden doe geen schade binnen in 't klooster, maer men maeyde ons drie mergen rogge of van den besten die wij hadden, ende al die bussen ende knechten lagen op die Ronde Bilt. Daer waren bussen daer 25 peerden aan gingen. De grave lag hier in onse zale ende had mij met al mijn jofferen te gast. Ende hy sliep beneden op die camer, ende op ons keuken kookte die kox hun spyse.

[In de marge: **de graaf wint het Huys ter Eem**]

Des anderen daegs vroeg, ontrent vier uren, toog die grave voors[eyd] mit al dat volk voor dat Huys ter Eem ende creeg dat in opten selven dagh. Ende doe verloren wij drie costelyke voelen die wij te Bunsnoten in de wyde bestayt hadden.

[In de marge: **de biscop wint Utrecht**]

En de graaf van Bueren toeg voert op de Veluwe ende kreeg Hattum en Harderwijk in. De biscop quam binnen Amersfoort des dags na Sinte Servaesdagh, doen wij hier spolyeert woerden. Ende op Onsen Vrouwenavond Vi-

sitatio doe kreeg de biscop de stad van Utrecht in, m[a]er hij was daer niet selve bij, m[a]er quam des derden daghs daer aen in de stadt, ende woude niet in rijde de Wittevrouwenpoorte, doe genaempt de Gelderse Poorte, maer syn genade reed de Weertpoort in.

Doe men die stad innam, bleven daer dood Willam van Gent, Dobbelstijn, Keppel, ende veel knechten, Gerrit van Zwol ende die Verkendryver, ende meer andre, die ik niet al en weet.

[In de marge: **straf over de muymers**]

En veel goede luden werden gevangen ende Gijsbert van der Aa, Godart de Coning, Jan van Wyck ende Cornelis van Merthen ende meer andere liet den biscop richten en onthalsen. Ende meester Antonie van Venrode ende meester Geurt Kuynretorf liet zijn genade te Wyck in een sack steken en drenken in de Leke ende heer Jurian van Solms ende heer Jan van Hugtenbroek die saten tot Wyck gevangen op hoer lijf tot Allerhyligenavont 1528 ende op Allerhyligendagh quamen sy hier.

[In de marge: **vrede tussen de Hollanders en Geldersen**]

Doe de biscop Utrecht in had, een wyle daarna toeg al dat groot volk, te weten den graaf van Buuren, de graaf van Rennenbergh, jonker Joryan Schenk, stadholder van Vriesland, elx mit hoer volk voor Thiel, daer sy lang voor lagen, maar togen ten lesten daar weder af, ende doen woert er gesoent.

Twee of drie dagen voor Exaltatio Crucis worden alle die cloosteren buyten Utrecht verschreven tot Wageningen bij den ritmeester te komen, als wij deden. Ende daer word die cloosteren voorgehouden dat sy verdingen soude ende die penningen beloven op te brengen binnen corten tyt. Maer wij namen ons beraat ende wouden 't elk zijn oversten te kennen geven. Ende daer en tussen word het gesoent ende gevryt. Den Heer sy daer voor gebenedyt.

[In de marge: een gedeelte van 't Catrijnclooster afgebroken daer men het casteel Vredenburg getimmer]

Een wyl tyts daerna quam de stadholder der keyserlyke mayesteyt en die bewaerde doe die stadt van 's keyzers wegen. Ende hy woonden in het proostenhuys [van] heer Marcus van Wese tot na Paschen toe. Ende een tyt na Pasen doe wert St. Catharinenclooster een deel afgebroken en daer word doe een huys op getimmer, ende hiet Vredenburg. Ende daer word al die steen van den clooster Vredendal ende 't Huys ter Horst, ende van dat Huys te Vreland al aen vermettelt ende te Paschen daarna wert Sinte Cathrijnepoort dat meeste al afgebroken.

En in dese voorseyde zomer werd dat Huys Vredenburg altermael begrepen met graften, wallen, toernen en brugge al opgemetselt en getimmer. Daer waren so men doe syde over de duysent werkluyden an dat huys. Die heeren van Sunte Catharinenclooster worde weder geset in Onser V[er]ouwen-broedersclooster in de Nye straet ende de Vrouwenbroeders wort weder gegeven St. Nicolaeskerk binnen Utrecht mit dat kerspel van Sinte Niklaes.

Anno 1518: item gegeven [in de zaak van het geschil met de Heren van St. Jan over het turfstecken bij de Vuursche] 2 gulden 10 stuyvers van schrijven, doe wij ons beschyt in der heeren hand moesten brenghen, die de keyserlyke mayestyt daertoe geordonneert had, als Jan van der Monde, stadholder tot Utrecht, die president t'Utrecht meester Vincent en meester Cornelis Anthonissoen, rentmeester van syn keyserlyke mayestyt int jaer 1529.

[In de marge: de staten staan de keyser voor syn blyde incompst toe 80.000]

Anno 1530^s was den heer van Montigne, grave van Hoogstraten, binnen Utrecht ende begeerden een bede ende schenkagie voor de keyserlyke majestyt. So seyden hem de Staten toe een schenkagie 't syner blyder incompste der stad van Utrecht taggentig duysent gulden.

Doe worden alle die landen int Nedersticht, bouland, wyland, ontlant, gedolven en ongedolven veenen, boschagien elx op gelt geset, geestelijke en weereldlyke ende die ridderschap ook, nimant uytgeschyden. Ende al diegeen die erfrenten hadde, werde al getaxeert, wyt, rogge, gerst, haver, carolusguldens, goude gulden, hoorns gulden, hoedanig elx van synen pachteren 's jaars buerde wort al getaxeert op oude goede schilden, elx na advenant, dat hij jaerlyx had en beurde. Ende van elken schilt moest men geven 20 stuyvers. Dat betaalden den pachter half ende den lantheer half. Ons convent bruykt self 71 mergen landt mit dat bosch, wyland ende zaaylant. Ende die ons naest gelant waren, gaven boven en beneden voor elken mergen 14 stuyvers. Facit 23 oude schilden en 28 stuyvers. Daar hebben wij voor betaalt 33 ryns gulden.

Anno 1532 worde die camer van de oude joffrou Fyse van Natewisch afgebroken. Dit heb ik uytgegeven voor Van der Aa zaliger. Aaten savons bij mijn heer Jan van der Aa ende syn suster Culenborg mit ons bightvader ende schonken tien kannen wyns. Elk joffer die hier niet en aten had een pint wyns. Gebeurt van Pallaes van 't oude getyboek van Van der A zaliger 2 rynse guldens 13 stuyvers 9 witges.

Anno 1533 op Sinte Simon en Sint Judasavond bestede vrou Henrica van Erp, abdisse, joffrou Mechtelt van Grue[ne]steyn, priorinne, joffer Heylwich van der Haer, juffrou Leon van Zulen ende van Hermelen, joffrou Alidt van Veen, de ou[er]ste van 't convent, juffrou Henrik van Solms, joffer Johanna van Hardenbroek, kelwaerster, ende voort alle die conventualen den nieu dormiter. Ende was volmaakt ende mede die cellen beschoten op den eersten donredagh in de vasten des jaers 1536. Ende worde by diverse daer toe gegeven en verkocht:

8 mergen lants gelegen in de Hooge Biesen: 546 gulden.

Van Dirk van Ryn

doe hij syn dochter cleede 79 gulden.

Van Erst van Meerthen doe hij syn

dochter cleede f. 78 – 17 – 8.
 Van Willem van Ostrum z[a]lliger,
 syn dochter gecleet f. 90 – 15 – 8.
 Doe Dirk van Thuyl zijn dochter cleede 90 – 12 – 8.
 Joffer Jacob van Gaesbeek weduwe 15 *gulden*.
Verkocht aen de stad 11 philipsgulden
 daarvoor ontfangen f. 38 – 6 – 4.
 Heer Jan Slacheck domproost gaf twee eykeboomen en veel
 leynagelen.
 Herman van Cuyck doe syn dochter
 worde gekleet f. 91 – 11 – 2
 Er[n]st van Amerongen doe syn dochter
 worde gekleet het selfde
 Willam van Rave [*Ruven*]
 doe syn dochter gekleet worde f. 91 – 8 - 6
 Van joffer Van Heemstede zaliger f. 4 – 0 - 0
 Ende coste samen f. 1932 – 15 - 1 blank
 Anno 1536 liet joffrou Mechtelt van Grunesteyn priorinne, mit wagenscot 't
 cappittelhuys beschieten. Coste 42 gulden.

[In de marge: **Maria van Ostenryk komt voor gouvernant in de Nederlanden**]

Int jaar Ons Heren 1539, doe quam vrouw Maria van Ostenryk ende van
 Borgondien hertog Philips zijn dochter, weduwe des konings van Hongaryen
verslagen van den Turcq ende sy wert heymelyk uyt Hongaryen gebraght.
 Ende keyser Kaarel hoeren broeder beval hoer 't regiment van Brabant,
 Holland, Zeeland, Sticht van Utrecht ende Vrieslant. Dese edele
 coninginne quam binnen de stad van Utrecht des daags na Sinte Maria Magdalenendagh
 anno 1539 en word mit grooter eren ingebragt.
 Die vijf godshusen waren al in hoer religien ende hadden kostelijke choorcappen
 aan, die grave van Hoogstrate, de heer van Pallant ende ander edelen
 alom costelyk. Ende so bragten sy die *voorsejde* coninginne in den dom,
 daer sy inne ging ende dede haer gebet voor dat weerdige Heylige Sacrament.
 Ende doe ging sy voort op dat biscopshoff ende bleef te Utrecht tot
 des manendaghs na Sint Pieter ad Vincula. Doe reed sy tot Amersfoort daar
 sy bleef tot 's morgens vroeg, dat sy reedt na Naerden. Die coninginne had
 veel heeren en jonkeren, edelluden en grote vrouwen by haer.

[In de marge: **de hartog van Arschot sterft tot Amersfoort**]

Ende die hartog van Aerschot word 's avons tot Amersfoort siek, doe die coninginne
 daer daar [*sic!*] inne quam, en hij sterft daar op den selfden dagh, dat
 die coninginne na Naerden reed.
 Anno 1539 gaff Jan van Erp, mijn broeder, een casufel van root fluweel, daer
 hij toe had 9 el en een virendeel, de el voor f. 3 -13: f. 28 – 1 - 8. Costen dit casufel
 mit al, alve, amict, manipulen, stooelen ende boorden in alles f. 38 – 6 - .
 't Selfde jaer doe werd Anna van Ryn, Dirx dochter Van Ryn, Mergariet van
 Merthen, Erst van Merthens syn dochter en Cathrina van Ostrum, Willem
 van Ostrum saliger zijn dochter, hier professyt des dags na Sinte Gertrudendagh.
 Vrouw Henrica van Erp, vrou indertyt, lagh zeer krank dat men se niet beneden
 moght krijgen. Soo word die *voorsejde* vrou op 't choor gebraght
 ende si sat voer dat autaar ende die priorinne Mechtelt van Gruenesteyn die
 sat by haar ende die syde en las die professie jofferen al dat men dan in 't capittel
 hoert te seggen en te doen. Ende men deede mede die hoofdmisse op
 dat choor. Ende daer wort die vrou *voorsejd* weder gebraght doe men dat
 offertorium sang van de misse. En die vrou sat bij die leysmeyster Christoffel,
 die bieghvader hier was, voor dat altaer so lange dat die drie joffrouwen
 voergenoempt hoore beloften hadden gedaan ende professyt waren. Ende
 doe wert die vrouwe weder op haar camer gebraght ende die drie professye -
 dagen uyt synde, doe quam die priorinne mit die professy jofferen, ende al
 de jofferen van 't convent boven bij die vrouwe op haar camer en die vrouwe
 lag op haar bet. Ende daer knielden elx bisonder van die drie geprofesside

joffrouwen voor de vrouwe haar bet ende daer looffden sy elk bysonder die vrouwe gehoorsamhyt. Ende doe ging elx weder in haar camer.

[In de marge: **keyser Karel in Utrecht**]

Int jaar Ons Heeren 1540 quam de keyser van Romen, Carolus genaampt, coning van Spangen, in die stad van Utrecht op Onser Live Vrouwenavont Assumptio, des avons ontrent aght uren, mit groote triumphe. Ende hij had bij hem een cardinaal, een legaet, een biscop en veel hartogen en graven ende edelmannen, die alom costelyk waren in gulden laken ende fluelen, [*mel*] clynodien van gout ende gesteente, maar de keyserlyke *mayestyt* en had anders niet aan syn lijf als swart laken, so hy rouwe droeg over syn coninginne. De ridderschap van de stad van Utrecht reden allegader den keyser tegemoet een groot stucx buten de stad. Ende hy quam die Tollesteegpoorte in. Ende al dat ridderschap had an swart van flueel ende elx een groten gouden keten om horen hals. Ende van Culenborgh die schout, geheyten den heer van Rynswout quam mit die borgermeysters van der stad, die keyser ook tegemoete buyten die poorte van der stad voorgenoempt. Ende de schoute viel den keyser drie maal te voete ende presenteerden hem synen roede. Die keyser gaf se hem weder ende doe vielen die borgermeysters hem te voete ende presenteerde hem de sleutelen van der stadt, die worden hem ook weder gegeven. Alle die edelen van der stad haelden die *keyserlyke Majestyt* mede in ende waren al in 't swart gecleet ende elx had een bernende toertse in zijn handt. Alle de borgeren waren ook in 't zwart gekleet ende hoer clederen en hosen doersneden op dat cruys, in hoere volle harnas, ende gingen de *keyserlyke majestyt* meer dan een halve myle tegemoet. Onsen eerweerdigen biscop G[*el*]orgius van Egmont, heer Jan van Egmont synen soon ende Jan van Boemel suffragaan tot Utrecht, den abt van St. Paulus, den abt van Oostbroek waren in haar goude choorcappen, ende vilen de *keyserlyke mayestyt* te voete ende ontvingen hem voor de Tollesteegpoorte ende doe quam die domdeken mit al die canoniken van den godshusen in costelyken choorcappen. Ende doe hij een stuck in de stad gereden was, doe deede heer Johan van Voerst, domdeken, een schone oratie voor de *keyserlyke mayestyt* die lang geduerde. Voor de *keyserlyke mayestyt* reed een groot heer in gulden laken, mit een costelyk zweert in de hant. Ende de *keyserlyke mayestyt* reed al die gragt langs door de Lijnmarkt ende voert voer den dom. Daer ging hij van den peerde in den dom. Ende hij lag 't huys op St. Janskerkhof in des domdekens huys. Ende die coninginne, des keyzers suster, lag ook op St. Janskerkhof in 't huys van den proost van Culenborgh, geheten heer Marcus van Wees. Ende alle die heeren en alle den volk dat de *keyserlyke mayestyt* mede gebraght had, lag in der stad van Utrecht in der goeden luden ende borgers husen.

De stad van Utrecht had groote cost gedaen tegens de incomste van de *keyserlyke Mayestyt*. Alle de straaten waren behangen mit groen loff ende voor alle husen daer hy verby reed, stonden al toortsen ende branden. Ende op die Noey stont een vrou seer hoog vander aarde ende was gemaackt dat sy hoer handen toe kost doen ende hiet de *keyserlyke mayestyt* wellecom. Op de Noey was een gulde poort gemaackt daar de *keyserlyke mayestyt* door reed.

[In de marge: **de keyser spysigt bij den heer van Bredro te Vianen**]

Ende des donredags na Assumptio Maria reedt die *keyserlyke Mayestyt* wederomme uyt de stadt na Vianen ende hij at des middags bij den heer van Brederode ende na de middag reed hij na Gorcum ende soo voort na 's Hartogenbosse ende daer bleef syn genade eenen dagh, ende doe weder na[*el*]r Brussel.

Int selfde jaar gaven wij biscop Georgius, den heer van Egmont statholder van Hollant syn soen, biscop t' Utrecht, tot precaregelt eenen gouden penning van negen carolusgulden. Ende die gaf heer Melis van Nievelt, domheer t'Utrecht ende proost van Leyden, onsen genadigen heer van Egmont. Ende gaf zijn genade te kennen onsen staet, also dat syn genade mitten selven penning

mit syn prekaregelt tevreden was mit ons.

Int selfde jaar 1540 liet joffer Leon van Zulen van Hermelen de vischreventer beschieten, liet die raempten mit dat iserwerk int convent maken ende liet joffer Leon bidden heer Georgius van Egmont, biscop. Die gaf vier glasen in dat raempt naast die schoorsteen. Graaf Floris van Buuren gaf de glasen van 't ander raempt ende den jongen graaf van Bueren 4 glasen in dat darde raempt ende graaf Willem van Rennenborgh, heer tot Zulen, gaf 4 glasen int vierde raempt.

[In de marge: **tocht van Marten van Rossem in Brabant**]

Int jaer Ons Heeren 1542 doe *vergaderde* Marten van Rossem ende Adriaen van Bilant, heer van Wel, ende meer jonkeren veel peerden en knekten. Ende op Ons Vrouwendagh Visitatio des jaers *voorseyd* so rysden Marten van Rossum *voorseyd* mit al die jonkeren ende knekten door de Kempen in Brabant voor Antwerpen, doende groote schade, want nimant had syn goet weghgebroght, want men syde dat in seshondert jaar, ruyter noch knekten voor Antwerpen hadde geweest om die stad ofte dat lant schade te doen. Maar daar worden kloosters noch kerken gespaert om die stad ende in dat keyzers lant, maar *verbrant* ende *vermielt*. Ook mede veel kostelijke husen ende dorpen in 't lant.

[In de marge: **de kry[*g*]sknegten [o]vertreden het gebod dat se Goddelijke eer bewyse]**

Die Borgonyese *vergaderde* ook ruter en knekten daar sy mede togen naer Vrankryk ende voort int lant van Gulik ontrent voor Alrehyligen ende namen daar veel steden in alse Hensberg, Sittert. Ende meer andere sloten,⁹ huysen, cloesteren ende kerken worden *vermielt* ende ornamenten *verdorven* ende worpen (God *vergeve* het haar) dat Hylige Sacrament ende Hyligen Oly onder de voeten. Ende al dat land word 't eenemaal verdorven. Die heer van Corny, nu geheten de grave van Hoogstraten, bleef in Hensberg ende den hartog van Aerschot bleef ook in 't lant van Gulik.

[In de marge: **de Gelderse slaan de borgonyers]**

Cor[*l*]s daarna quamen de Gelderse leggen voor Hensberg ende doe sy een wyle tyts daer voor hadden gelegen, quamen de Borgondische en speysde Hensberg op Paeschavond 1543. Ende de Gelderse knekten omsingelde de Borgonyese en sloegen den andere dat er veel volks ten wedersyde dood bleef. Ende de Gelderse behielden het velt, agterlatende de Borgonyers al haar bussen. Ende bleven veel goede luden aen byde syden dood en gevangen. Ende die Gelderse lagen wederom voor Hensberg. Ende quamen die Borgondise mit maght ende speysde Hensberg weder, maar de Gelderse namen de vlught ende lieten haare bussen, al dat sy daer hadden leggen. Dat behielden de Borgondische, maar daar en werden niet veel gevangen noch dood geslagen aan byde syden, God danck. Ende dit geschiede op de 11 Duysent Martelaersavont anno 1543.

[In de marge: **Marten van Rossem voor Amersfoort**]

Op den avond van Translatio Martini anno 1543 quam Marten van Rossen [*si*] voor Amersfoort groote schade doende in de dorpen van Leusden, Soest ende andere dorpen ende haalde al dat men eeten mocht van Amersfoort, tot De Bilt toe, maar sy en barnden niet noch en vingen geen mans, maar haalden koeyen, kalveren, schapen, verken, wat men eten mocht. Cleer en huysraat namen sy al, *verdinge* ende gheweersaet holpen niet. Saterdags voor Ons Vrouwen Visitatio *anno* 1543 reisden die vendel die in Amersfoort lag tot Nyenkerk ende wouden dat uyt slaen ende vangen die mans, maar de Nykerkers weerden hem also, datter niet veel knekten w[*l*]erom en quamen, maer al gevangen of dood. Ende dat *vernamen* de Gelderse dat Amersfoort alle hoer knekten quyt waren ende quamen op Sunte

Martynsdagh¹⁰ voor Amersfoort, alse voors[*chreven*] staet, ende spolyeerden dat convent van de Birckt, jaagden al die heeren uyt, nemende dat daer was. Ende doe die knechten al uyt Amersfoort waren, quamen alle dagen de borgers kinders van Amersfoort mit manden en croywagens ende namen al dat daer in 't convent ende op 't hoff gebleven was ende die leyen die op de kerk ende op dat clooster waren braken sy af, ende al dat loot, ankeren, iserwerk, houtwerk ende al dat daer was. Dat clooster te Soest, die Brigitten, spolyeerden die knechten ook. Ende daar waren noch twee of drie joffrouwen in 't convent gebleven: daer gingen die knechten qualick mede om etc.

[In de marge: **hy wint Amersfoort**]

Op de octave van Visitationis Maria anno 1543 kreeg Marten van Rossem Amersfoort in. Aen de eene poort ende eynde van de stad stormde hij ende aen de and[*re*] poort worden hij mit zijn knechten ingelaten. Ende de borgers moesten hoer lyf en goet koopen tegens Marten van Rossum ende men syde dat sy lxxx duysent caroligulden moesten geven ende dat gelt moesten die borgers van stonden aan opbrengen. Ende dat¹¹ dat rede gelt niet en hadde, die brochten Marten van Rossum haar zilverwerk, ringen, ketenen ende gordelen. Dat worde gewaardeert aan gelt ende daer worde syn ruten ende knechten mede geloont ende hoer soldij mede betaalt.

[In de marge: **Marten van Rossem verlaat Amersfoort doch laat er van zijn volk in. Hij trekt na de Myery van Den Bos daar [*hy*] lelijk huys hout**]

Ende Marten van Rossem toogh mit al die jonkeren ende edelen, ruyteren en knechten wederom van Amersfoort ende hij liet Vyt van Minster ende Mynard van Heem binnen Amersfoort blijven. Ende was ontrent Maria Magdalene int jaar 1543. Ende sy togen voort in Brabant in de Meyery van Den Bosse, deeden groote schade ende brande dat schoone dorp van Vught af, maer Arent van Heym behielt syn huys. Sy namen eenen heer van de ca[*th*]huysers den kelk uyt de hand, daar hy stont aan den altaar ende Onse Godt had gebuert. Men magh wel denken, hoe sy 't voort in dat convent ende mit die heeren hebben gemaackt. Sy namen Eyndhoven in, vingen al de mans ende spolyeerden dat stedeken datter niet in en bleef ende namen veel mans te gysel, *verdervende* voorts alle klyne slootkens ende huesen die sy al spolyeerden ende togen doe wederomme na Remunt.

[In de marge: **Bred[*e*]rode neemt Nykerk dat hy plondert**]

In den jaere 1543¹² doe toegh den heer van Bred[*e*]rode mit seve vaandelen knechten in Nyenkerken ende namen al dat sy daer vonden, maar daer waren geen mans gebleven ende sy namen veel vrouwen mede tho gysel.

[In de marge: **De keyser gewinede Dueren en Remunt geeft sig over**]

Voor Onsen¹³ Vrouwendagh Nativitas quam de keyserlyke mayestyt int land van Gulik mit groot swaar volck te paart ende te voet ende won de stad Dueren mit stormender hand. Daar bleef veel volck dood ende de stad wert gemoortbrant. De keyserlyke mayestyt rysden na Remunt maer die overste van de stad gingen hem te gemoet mit de sleutelen der stad, die stad van Remunt gevende in syn handen, in die stad¹⁴ komende op Sint Gillisdagh anno 1543 mit de Prins van Orange ende keyserstaet. Ende al die ruters ende knechten bleven buten¹⁵ leggen.

[In de marge: **vrede wert gemaakt tussen den keyser en den hartog van Gelre**]

Vandaer toegen de keyserlyke mayesteyt voor Venlo met zijn volk ende gescutte ende daer quam de hartog van Cleve¹⁶ viel die keyserlyke mayesteyt te voete ende bat syns lyfs genade, gevende het landt van Gelre in des keyzers handen. Ende doe worden sy te samen eens so dat gesoent ende gevreed was

mitter keyser ende den hartoghe van Cleef, behoudende den keyser 't vorstendom Gelre en den hartoghe van Cleve syn eygen land van Cleve.

[In de marge: **den Keyser tot hartog van Gelder gehult**]

Op Onser Vrouwendagh Nativitas quam den keyser met al syn staet in Venlo ende rysden van daer mit ruyteren en knechten naar Vrankryk. Ende den prince van Orange rysde tot Nimegen, daer hij gehult werde van 's keyzers wegen ende rysde voort tot Arnhem, Zutphen, Thiel, Bommel, Wageningen, al die steden in 't land van Gelre voert innemende. Burmanya quam syn knechten in 't Sticht leggen¹⁷ in Westbroek en alle de dorpen langs en voort tot Abcoude.

[In de marge: **vrouwenclooster lyd weder last van de soldaten**]

Ende op Sinte Vycctorsavont anno 1543 quam jonker van Raesvelt tot Oostbroek mit een veendel [*sic!*] knechten. Daer wasser wel vijftig. Ende hier een groot deel aen De Bilt ende Zyst lagh al vol. Ende dags na Victorsdagh¹⁸ brocht Burmanya 10 vendelen knechten om Utrecht. Ende hier op ons hof wasser so veel, dat ons priestershuis, backhuys, ny camer, bouhuys, voerkoekens, knegs reventer ende bovengastcamer al vol lagh. Ende lagen hier vijf dagen en aten ons vier ossen off een vat boters, 33 vaten bier, vier vette schapen. Ende sy namen ons een jonk vet beest uyt de wyde, ende een vet verken uyt dat schot. Dat brogten sy voor de Wittevrouwenpoort. Sy *ver*brande onse torf en brant ende sloegen de leste nacht byde ons cloosterdeuren op ende quamen mit blanke messen loepen in 't clooster en riepen al: sla dood, sla dood. Ende joffrouw Bueren had vijf blanke messen boven haar hoofd. Alle onse joffrouw lagen op den dormi[*l*]er en sliepen ende waren so *ver*vaart dat men sorgden dat sy beroert soude worden. Ende 's morgens woude alle die jofferen uytgaen in 't staeten. Doe liepen sy te Oostbroek daer sy twee dagen bleven leggen, ende deden daer mede veel qua[*l*]ts. Burmanya lag binnen Utrecht ende liet dat landt jammerlijk *ver*derven. Ende doe quam in de stadt gelt en laken, worde betaalt en *ver*liepen doe allegaar.

[In de marge: **de graaf van Rennenborg sterft op 't Huys te Zuylen**]

Anno 1545 sterf Willam grave van Rennenberg op 't huys tot Zulen, den 11 julij. Hij wort gebalsempt. Zijn hert begraven tot Zulen in de capel, zijn ingewant te Westbroek ende 't lichaam tot Oostbroek begraven op den 23 july voornoempt. Ik ging mit ons jofferen staen voor onse poort aan de Steenwegh ende wagte mit ons capellaan die 't casufel aan had, mit een wyquast in zijn hand. Ende twe[*l*] van ons jongste jofferen droegen 't cruys en wirookvat. Ende wij gingen buyten de Vrenckpoort ende bleven staan bij de wagenwech daar men na Oostbroek vaert, so lang dat al de wagens *ver*by waren. Doe gingen wij wederom.

[In de marge: **de coninginne Maria gouvernante te Utrecht**]

In den jaare 1545, Conceptio Maria, quam Vrouw Maria, coninginne van Hongarye, 't Utrecht mit haren staat. Ende daer quamen ook veel heeren als coningen, biscoppen, abten, hertogen, graven, heeren van de orden, die vrouwe van den Bergen, de vrouwe van Arenberghe mit hoer dochteren ende mit hoer soonen. Ende hier quamen ook 't Utrecht veel ambassaden. Ende de coninginne rysden tegens Corsavont in dat convent te Re[*n*]ckum en daer bleef sy dat hoogtyt leggen ende hielt hoer hoogtyt daer. Ende doe quam sy weder hier. Ende sy reed hier dick voer ons convent mit haare edelen en jofferen uyt vliegen mit die vogelen.

[In de marge: **de keyzers intreack binnen Utrecht**]

Die keyserlyke mayestyt quam des [*daghs*] voor niuwjaersavont anno 1545 hier over De Bilt rijden *ver*by 't convent ontrent 's avonts te vier uren mit

veel heeren en edelen. Ende syn bagagie begoste te comen des smorgens ten acht uren ende dat duurden tot den avond toe. Men syde, datter meer dan tweehondert mylen mit bagagie inquamen mit veel peerden en wagens. Ende onsen biscop quam hier in 't clooster ende wachte die *keyserlyke mayesty* maar hij was hier geen half uur. Ende de overste van de stad wachten de keyser tussen de Wittevrouwenpoort ende de Gildpoorte mit veele toer[*l*]sen. Ende daer hielt men lang spraek ende daar waren utermaten veel borgers ende vreemde l[*z*]yden uyt alle steden.

[In de marge: **en loge[*e*]rt met zijn suster in het Duytsen Huys**]

Ende doe brochten die borgers den keyser ten Duytse Huys in 't clooster ende daer was die coninginne hoer logys ook. Des saterdags na niwejaar 1546 begost den keyser syn staet te setten, die hier 't begost ten twee uren na de middagh ende duurden tot ses a seven uren. Die biscop van Utrecht Georgius van Egmont, den abt van St. Paulus, den abt van Oostbroek, genaempt Heer Jacob van Baern, die quamen voor den Duytsen Huys daer den keyser lagh ende hadden zeer kostelijke choorcappen aen. Ende al die biscoppen en abten van buten gecomen volgde na en veel hartogen, graven, ridderen ende edelen mede al na. Die biscop van Utrecht die abt van Sinte Paulus ende Oostbroek gingen alleen in 't keyser hoff. Die keyser stont op den portaal voor de zale ende die biscop ende die abten kusten elk des keyzers hand ende gaven hem elx wijwater ende die keyser kusten elx hoer handen weer. Ende doe ging die keyser uyt dat hoff te peerde. Ende die keyser mit andere heeren waren in 't rood gekleet, al te peerd. Ende die heeren van den godshuysen waren mit costelyke choorcappen mit processen voor den keyser. Ende wert mit grooter eeren in den dom gebraght, die mit costelyke klederen van onder tot boven behangen was, den keyser toebehorende. Ende dat luyden uytermaten seer, doe den keyser in den dom reed. Ende den keyser ging mit al die groote statie in 't coor. Dat duurde tot 's avons ten seven uren. Des anderen daags quam die keyser weder mit alsulken staet in den dom, al mit swart gecleed ende heeren van de orden ook. Anno 1546 besteede joffer Anna van Bilant op ons choor een niuw gestoelt te maken, mit een stoel daer die priester onder de misse des hoogtydens op sitten aen die rechter syde, ende aan die linker side een schone kasse daer men allen kerkenwerk in leggen magh, mit een schone lectryn daer die metten ende misboeken op leggen mogen te midden wegen op dat choor. Ende aen byde syde van 't altaer worden langs al kis[*l*]kens gemaackt daer de jofferen haar gebedeboekskens inne leggen, ende noch een lexenaer ende lamp voer 't altaer. Dit werk heeft gekost f. 294 karoliguldens, betaalt by Ott van Bylant voor joffer Anna syn dochter, des sonnendaghs na Beloken Paeschen anno 1547. Die segslieden van dit werk waren Jan Wyck Dircxzo[*o*]n van wegen de kistmaker, m[*ee*ste]r Dirk Hendrixsoen. Ende Willem Bor van Amerongen ende Antonis van Zulen van Nivelte, maarschalk van 't Nedersticht waren segsluden van joffer Anna van Bilant.¹⁹

[In de marge: **de abdisse Henrica van Erp, schrijfster deser memorie, sterft**]

Anno mvc xlviii sterf vrou Henrica van Erp op Sint Stevensdagh na Corsmisse. Ende was gekoren abdisse van desen convente des daags na St. Gillis anno 1503 ende quam in de abdye dynsdags na St. Lammersdags des jaars 1503 voornoempt. Vrou Johanna van Hoenbroeck²⁰ gecoren abdisse in 't jaar 1549 op vrydags ende doe was sy out 38 jaere ende wort geconfirmeert des dynsdags na St. Lamersdagh ter presentie van meester Ludolf van der Veene, domdeken 't Utrecht, heer Herman van Lokhorst, deken tot Oudemunster ende meester Willam Buser, notaris. Ende had die vrouwe laten bidden, want sy hier geen magen en had, meester Peter van Amerongen en meester Jacob van Amerongen, canoniken St. Marien, m[*ee*ste]r Jan van Amerongen, canonic St. Jan. [In de marge: **oncost aan de niuwe abdisse doen sy aanquam**]

Ende schonck die vrou aan den domdeken een rosenobel ende den vicarius xii ellen dun doex tot een choorkleet, want hij geen gelt en woude hebben, die el tot 9 stuyvers ende die dekens dienaers ende notarius dinaers te samen anderhalf philipsgulden, die capellaan xv stuyvers, ende m[*eeeste*]r Willem Buser voor die electie ende confirmatie te samen te besegelen twee goude ecclesieschilden, ende van 't schrijven eenen gouden enkele gulden van gewichte. Maer die electie soude dat convent hebben laten schrijven, dat en wisten sy doen niet. Item de notaris die de geboden hier in de kerk dede had x stuyvers. Ende mijn genadigen heer biscop hadde van de confirmatie xxx goude guldens van gewichte. De maalyt costen aen wyn en spyse, end[*e*] 't geback, doe de vrou geconfermeert worde, drie rynse guldens en 14 stuyvers.

[In de marge: **voorrecht der abdisse**]

Item een vrou sal maken een priorinne mitten ou[*d*]sten joffere van den convente, die bequaemste daertoe settende. Ende dan sal men die priorinne bevelen dat sy haar in gene saecken tegens de vrouwe sel stellen, noch doen naar inhoud der regulen van 't capittel, dat hiet De Preposito Monasterii. Ende sy sal al dubbelt hebben uyt den kelre sonder bier en broot ende sy sal half dubbelt wyngelt hebben als men hier een kynt cleet ende sy sal ook een half verken hebben mitten convent.

Anno 1570 sterf vrou Johanna van Hardenbroek op 17 januarie. 't Zelfde jaar wort vrou Maria van Zulen vrou gecoren en sy storf den 19 may des jaars 1579.

Den 17 dagh van februarie quam den abt van Sint Paulus mitten tresorier Bruhesen in den dom ende hoorden die keure van den jofferen. Daar worden gedroncken xi kannen wyns, de kan v stuyver. Ende is mitte selve keure vande jofferen Peter Schau ten hoff gesent, daer hij af had f. 10 - 16. Betaalt den 7 aug. 1570.

En dat bleef staan tot den 22 juny 1571.²¹ Doe sont mij de secretaris van den hartog van Alba eenen brief, dat de hertog mij vrou gemaackt hadde ende soude ten hove senden om den brieve van nominatie. Ik sende daer een goet vrient, daer wel bekend. Die *verteerde* ende *verysde* tot tweemaal f. 14 - 7 - 8. Aan den secretaris van den hartoge genaamt Courteville voor salaris en leges f. 53 - 14, de cantoorknecht voor leges ende bodenbroot f. 12 - 11. Die brieven van nominatie waren onder den secretaris van de coninglyke *majesteyt* Vander Eyck. Heb voor syn leges moeten geven f. 16 - 16, syn cantoor - knecht ses *gulden*, ende in die audie²²ntie van 't zegel f. 6 - 2 -. Ende doen sondt den eertsbisschop hier om informatie, of die jofferen daarmede tevreden waren ende liet mij inleyden. Doe schenkte in²² den biscopdienaer 32 stuyvers, ende mijnen genadigen heer gegeven voor syn confirmatie 20 gulden mittet segel, ende Lamsweert voor 't schrijven 36 *stuyvers*. Doe mijn heer de vicaris hier quam ende confermeerde mij ende nam mij den eedt of. Doe schenkte ik synen secretaris die de brief las voor de jofferen van de confirmatie 21 stuyvers. Mijn vrou heeft byde die maalyde selfs betaalt van wyn en speys doe sy opgelyt wort ende doe sy geconfermeert wordt.

Doe mijn vrou dood was, sant de president te hoof Dirk *Verbeek*, ontbidende dat mijn vrou gerust was ende brocht de commissie wederomme aan mijn heer van St. Paulus ende Bruhesen. Daar heb ik hem af gegeven twee gulden ende Bruhesen voor twee daggelden 18 gulden. De secretaris heeft gehat 12 gulden.

Anno 1583 9 july heeft vrou Cathrina van Oostrum den Nonnengroep laten *vermiwen* ende repareren gerechtelijk mit dat gerichte van Zyst bij gerechtsluden ende bueren van De Bilt en Zyst en Baern.

Hoe men een proven bidt voor de kynder.

Als die prove dan gegeven is. so geeft die vrouwe den vader ofte naaste vrint een muscaet, ende men schenckt dan cruyt ende wijn.

De Vader ofte moeder van 't kynt die de prove ontfangen heeft, schenckt de vrou hoer dienstjoffer eenen Badense gulden, of dat hem belieft.

Als men dan dat kynt kleden sal, so brengen die ouders een schale wegende 12 loot zilvers, daerin lyt 50 enkele gulden van 30 stuyvers ende des kynts rentebrief. Die sal tenminsten houden van 10 rijnse gulden des jaars tot des ky[n]ts lijf.

Dat kynt sal hebben 2 kappen, twee overrocken, eenen netten pels, enen dagelyksen pels, ende twee boetten te metten mede te gaen.

Dat kynt sal oock hebben een kist, een koffer ende ses ellen dun do[e]x, ende ses ellen nachtdoecks, 11 hembden 4 ellen tot hullen, ende een stuck tafelakens tot 32 el lanck.

Dat kynt sal hebben een betstede mit een bet, beddekleet, mit een dubbelde en enkele deeken, mit 4 paar slaaplakens, twe[e] oercussens ende vier oerkussensbladen. Sal mede dat kynt hebben 6 sitkussens, een psalter, en een processyboek.

Dat kynt sal ook mede brengen twee tortysen elx van 4 pont was²³ ende een wassen keerse van een pont.

Als die vrou wil, soo geeft sy elken joffer van 't kynts gelt 15 stuyvers, de priorinne dubbel.²⁴

Die vrouw heeft selfs, dat hoort haer toe, eenen ouden schilt voer hoer doek ende enen ouden schilt voer hoeren ring.

Ons biegtvader die 't kynt kleet eenen davidsgulden. Ons twee capellanen, den rentmeester, organist, die vrouwen dienstjoffer, de vrou haar capellaenster, elcks een hoornsgulden, bruytsgelt dat hoer ouders hier gaven.

De bruyt offert onder de hoochmisse een hoornsgulden, ende eenen braspenning ofte eenen Hollandsche stuyver. Dat geeft men hoer van dit selfs.

[In de marge: **alle officien syn smerig**]

Men neemt ook van 't gelt voorseyd¹³ enkele philipsgulden, ende die steken an die tortysen. Die boumeester en onsen backer, die dragen die tortysen. Ende men geeft se elk een paer handschoenen mit een braspenning daar in. Die kerk had 4 hoorns gulden voor den krans, die die bruyt op 't hoofd heeft. Die camenieren hebben 5 hoorns guldens voor die bruyt klederen. Die priester, die de hoochmisse dient, heeft heeft [*sic!*] 13 stuyvers. Die boumeester,

backer, keukenmoeder, vuyrhuysmoeder elx 13 stuyver. Al die andere kneghs en maagden elx voor[*l*] een braspenning. Ende dit neemt men al van dat gelt dat het kynt mede brengt, ende al dat daar dan overblijft, dat heeft men in die koecken voert.

Als men een kynt heymelyk kleet, geeft men een schaal van 12 loot zilvers, daer lyt des kynts rentebrief in, ende 81 rijnse guldens current, ende 32 tafellakens. Ende geeft des kynts vader elk joffer, die priesters, die vrouw priorinne, elx dubbel gelt, horen capoen, ende hoeren wijn.

Ende de vader geeft dat convent een eerlijke maaltyt, maar 't convent besorghet scouwer ende rugt vlees, boter, bier, ende broot, maar als sy meer dan vijf of ses paar volks hebben, so comen sy 't convent te bate van die grove spyse.

Dusverre het cronykye van Henrica van Erp, abdisse van Vrouwenklooster buyten Utrecht.

Eindnoten

1 Lees: Translatio Martini (4 juli).

2 Bij Matthaëus (154) leest men bovendien: 'Ende t'spaeramt had die kelre geleent xvii rynsche gulden'.

3 Matthaëus (155) voegt toe: 'ad Vincula'.

4 Matthaëus (156) voegt toe: 'assumptio'.

5 Matthaëus (156) voegt toe: 'op Exaltatio Crucisdach'.

6 Bij Matthaëus (161) is toegevoegd: 'ende bleven des snachts hier'.

7 Lees Govert.

8 Matthaëus (165) voegt toe: 'Purificatio Maria'.

9 Matthaëus (174) geeft: 'costelicke Sloten'.

- 10 Matthaëus (175) voegt toe: 'translatio'¹¹ Lees: die.
 12 Matthaëus (176) voegt toe: 'des Vridags na Assumptio Mariae'.
 13 Matthaëus (177) voegt toe: 'lieven'.
 14 Matthaëus (177) voegt toe: 'van Remund'.
 15 Matthaëus (177) voegt toe 'Remund'.
 16 Matthaëus (177) voegt toe: 'bij den keyser des Donderdags na Sinte Gillisdach anno 1543 voersz[eyd], ende die Hertoge van Cleve'.
 17 Matthaëus (178) voegt toe: 'Men seyde van acht vendelen, die lagen'.
 18 Matthaëus (178) voegt toe 'toghen sy na Vleuten. Item Acht ofte X daghen na St. Victor'.
 19 Matthaëus (182) voegt toe: 'Huc usque Henrica van Erp'.
 20 Lees: Hardenbroek.
 21 Matthaëus (183) noteert abusievelijk 1570.
 22 Lees: 'ik'; evenals Matthaëus (184).
 23 Matthaëus (186) geeft hierna de volgende extra tekst: 'oock een wassen beelt van een pont'.
 24 Matthaëus (186) voegt toe: 'dat is xxx stuvers'.

Hertaling

In het jaar **1139** was het houten gebouw van het Vrouwenklooster gebouwd en werden de joffers in dit klooster ondergebracht.¹

In het jaar **1421** stierf joffer² Euphemia van den Berge, priorin van dit klooster, op St. Egidiusdag [*1 september*].

In het jaar **1440** stierf op de dag na Divisio Apostolorum [*16 juli*]³ joffer Wilhelma van Oostrum, priorin van dit klooster.

In het jaar **1456** stierf op de dag voor St. Cecilia [*21 november*] joffer *Frederica van Maarn*, priorin van dit klooster.

In het jaar **1469** liet priorin [*Geertruida de Ridder*] Van Groenestein⁴ de eetzaal bouwen.⁵ De onkosten bedroegen 81 rijnsse guldens en 13 stuivers.⁶

Van verschillende kanten werd daarin bijgedragen. Bij de intrede van [*Stephanie van Zuylen van*] Natewisch⁷ werden uit de geldelijke bijdrage [*van de vader voor de*] wijn negen rijnsse guldens [*voor de eetzaal besteed*], en uit die van [*Magdalena de Waal van*] Vronestein⁸ acht rijnsse guldens.

[*Onder*]priorin joffer Margriet van Maarn liet in **1478** het hospitaal bouwen.

In het jaar **1484** liet onze [*onder*]priorin joffer Maria Gruyters de schuur timmeren.⁹ Voordien stond onze schuur binnen de omheining van de moestuin, waar nu nog het stenen [*klooster*]huis staat.

Joffer Maria Gruyters, onze priorin, liet in **1494** het Heilig Graf maken. Het werd ingewijd door wijbisschop Jan van Riet.

[In de marge: **doorbraak van de Lekdijk**]

Twee dagen voor St. Petrus ad Cathedram [*20 februari*] **1496** brak de Lekdijk tegenover Beusichem door, bij een plaats die 'Opten Noord' heet en bij [*Tull en*] 't Waal. Men moest toen met een schuit over de Steenweg varen vanaf [*het klooster*] Vredendaal¹⁰ tot aan de Gildpoort¹¹ toe. Want [*het water van*] de Lek liep daar over de Steenweg en de planken van het veer lagen onder water terwijl er een harde stroom liep.

[In de marge: **bisschop David sterft**]

In hetzelfde jaar, op de tweede zaterdag na Pasen [*25 april*] stierf bisschop David van Bourgondië. Heer Frederik van Baden werd toen op zijn beurt op St. Servasdag [*13 mei*] tot bisschop verkozen. Hij kreeg zijn intocht in de stad Utrecht op St. Lebuinusdag [*25 juni*] **1496**.

Op St. Gillisdag [*Egidiusdag, 1 september*] **1503** stierf joffer Geertruida van Groenestein, priorin van dit klooster.

In het jaar **1505** werd het altaar voor St. Anna in onze kerk opgesteld.¹² De onkosten bedroegen 59 rijnsse guldens en 5 stuivers. Het werd gezamenlijk betaald door de priorin joffer Heilwig van Vronestein¹³ en joffer Margriet van Amerongen.

In hetzelfde jaar, op Divisio Apostolorum [*15 juli*], was ik, abdis Henrica van Erp, op de Dijnsel,¹⁴ in gezelschap van keldermeesteres¹⁵ joffer Lunenburg,¹⁶ joffer Van der Haer¹⁷ en joffer Van Voorde.¹⁸ Bij ons was ook onze pander [*gerechtsdeurwaarders*] Jan van Wulven, de schout van Zeist Loeff, Jacob van Zuylen van Blikkenburg,¹⁹ Dirk Gijsbertszoon en Thonis Hen drikszoon,

buur- en gerechtslieden van Zeist.²⁰ Zij ploegden een voor rondom ons land vrij; de pander en de schout en de buurlieden voerden het paard met de hand mee en gingen al ploegend voort totdat al het land rondom de[ze] voor geploegd was. Toen dat achter de rug was, gingen wij eten. We stuurden de schout en de buurlieden en hun gezelschap een vat bier. We lieten dat bij hem [*de schout*] thuis bezorgen, zodat zij zich daarmee konden vermaken. De genoemde deurwaarder liet de volgende dag in Zeist de klok luiden en las het gebod van mijn Genadige Heer²¹ voor, dat niemand zijn vee mocht

weiden in het gebied aan onze kant van de geploegde voor.²²

In het jaar **1505** liet joffer Maria van Voorde²³ het altaar verplaatsen naar een hogere plaats achteraan in het koor.²⁴ In het genoemde jaar hielden de predikheren [*dominicanen*] op St. Maria Magdalenadag [*22 juli*] hun vergadering in Utrecht. Daar waren toen ongeveer driehonderd uitheemse jacobijnen [*dominicanen*] bijeen. Wij schonken [*hen*] voor deze gelegenheid twee mud rogge.

Vrouwe Van Erp liet de abdij verbouwen.²⁵ Juffrouw Heilwig van Vrone - stein, de oude priorin, gaf daarvoor zes rijnse guldens en vijftien stuivers; joffer Machteld van Groenestein, de jonge priorin, gaf een filipsgulden.²⁶ Dat [*laatste*] staat gelijk aan 31 stuivers²⁷ en drie [*Utrechtse*] witten.²⁸ Joffer Heilwig van der Haar schonk vier filipsguldens. Dat staat gelijk aan zes rijnse guldens en veertig stuivers.²⁹ Vanwege mejuffrouw van Zuylen van Blasenburg³⁰ werd hetzelfde bedrag gegeven, toen mijn [*abdis*] Vrouwe van Erp de abdij liet verbouwen.

[In de marge: **Arnhem belegerd**]

In de zomer van hetzelfde jaar lagen rooms koning Maximiliaan en zijn zoon de koning van Castilië [*Filips de Schone*] voor Arnhem. Op de achtste dag na St. Petrus en St. Paulus [*7 juli*] gaf de stad zich over. In dezelfde week namen zij Harderwijk en Elburg en daarna Doesburg. Ik weet niet zo goed of er daarna vrede werd gesloten dan wel een bestand aangegaan met de koning van Castilië en met de hertog van Gelre.

Omstreeks Sint Maarten [*4 juli*]³¹ van het jaar **1506** reisde de koning van Castilië³² naar Spanje en kwam op zee in een zware storm terecht. Hij stierf in Spanje op de 27ste dag [*van september*].³³

Joffer Heilwig van Vronestein, die toen onze priorin was, schonk voor het plaatsen van ons orgel hier op Maria Geboorte van het jaar **1510** [*8 september*] zeven rijnse guldens.³⁴ Voor dat bedrag werden de pijpen gemaakt.

In de adventstijd van het jaar **1511** barstten onze klokken weer. Onze priorin joffer Heilwig van Vronestein liet ze weer maken, zodat ze weer geluid konden worden op de dag voor Purificatio Mariae [*1 februari*] van het jaar **1513**.

De kosten bedroegen 44 rijnse guldens en 5 stuivers.

In het jaar **1511** belegerde de stad Utrecht IJsselstein. Wij moesten de stad Utrecht toen vijftig filipsguldens lenen. Daar ontvangt het klooster jaarlijks drie filipsguldens plus een half oortje van een filipsgulden³⁵ [*rente*] voor.

[*Deze lening*] werd verrekend in het jaar 1525 toen de burgers van Utrecht ons klooster en de andere kloosters en geestelijke colleges een schatting oplegden en wij geld moesten geven.

Toen Utrecht IJsselstein belegerde in het jaar **1511**, ontzette de heer van IJsselstein de stad op de dag na St. Petronella [*1 juni*]. Hij betaalde zijn soldaten

van het geld dat hij afnam van de burgers en onderdanen van de stad Utrecht.

Het ging om al het geld dat zij in het land van IJsselstein beurden in de vorm van pacht- en huurpenningen; daarmee betaalde hij zijn cavalerie en infanterie.

Op die manier ondervonden ook wij daar nadeel van. [*Het ging om*

pachtgelden van] Jan Jacobszoon voor het gebruik van vier morgen land onder

Benschop, voor elke morgen 26 Hollandse stuivers sinds St. Maarten [*11*

november] 1507. Deze zegt, dat heer Floris van IJsselstein al deze pachtgelden

heeft gebeurd tot aan het jaar **1512**. Daar heeft hij zijn krijgsvolk van betaald

toen hij IJsselstein ontzette.³⁶ [*Jan Jacobszoon*] wil de op St. Maarten

1512 verschuldigde pacht maar half betalen en houdt de andere helft in vanwege de schade die door de Gelderse soldaten is aangericht. Hetzelfde geldt

voor alle andere pachters.

Op de donderdag na Pinksteren van het jaar **1512** [6 juni 1512] reisden joffer Heilwig van der Haar en Johanna van Lantscroon³⁷ voor ons naar de Vuursche. Daar vernietigden zij de turf die de turfstekers van de Heren van St. Jan in hun veen hadden gestoken.³⁸ [De dames vernielden] ook schoppen en spaden [van de turfgravers]. De dinsdag na Beloken Pinksteren [11 juni] werd door het kapittel van [de Heren van] St. Jan ons een gerechtelijk verbod om daarmee door te gaan toegestuurd, op straffe van verlies van honderd zilveren marken [wanneer wij dat niet zonden opvolgen].³⁹ Zij ontboden ons om op de vrijdag daarna [14 juni] voor de rechter te verschijnen [in de persoon van] mr. Gerrit van der Toorn, deken van de St. Pieterskerk. Mr. Evert van Coddenoort was onze advocaat. Wij schonken hem 30 stuivers. We aten toen bij Willem de Waal [van Vronestein], met de vrienden heer Jan van Renes, ridder Adriaan van Pallaes,⁴⁰ Loef van der Haar, Gysbrecht van der Haar en Tyman de Waal. Met hen overlegden we hoe in deze kwestie te handelen. Toen reisden we naar Wijk [bij Duurstede], naar onze Genadige Heer, bisschop Frederik van Baden, en vroegen aan Zijne Genade, om het canonieke recht toe te passen. Wij verbleven in het Huis [keasteel] van Berend Uten Engh⁴¹ zonder te zijnen laste te komen, want we schonken zijn dienaren 10 stuivers.⁴² De soldaten van de hertog van Gelre kwamen hier op de dag voor St. Thomas [20 december] **1512**. Toen trokken zij de volgende dag om ongeveer acht uur 's morgens van hier naar Amsterdam. 's Middags omstreeks één uur verbrandde het huis van onze priester. Op kerstavond daarna kwamen de soldaten vanuit Amsterdam weer hier. Deze troepen verbleven 's nachts op Oostbroek. De heer van Wassenaar was met zijn soldaten in het kartuizerklooster⁴³ buiten [de muren van] Utrecht. De Gelderse soldaten trokken daarheen en namen de heer van Wassenaar gevangen op de heilige Kerstdag van het jaar 1512.⁴⁴

In het jaar **1513** werd de gerechtsdeurwaarder Brakel 15 stuivers gegeven. In het jaar **1514**, bij gelegenheid van de eerste zittingsdag van het gerecht van mijn Genadige Heer [de bisschop] van Utrecht, hebben [de joffers van Zuylen van] Natewisch en Van Zuylen vanwege het klooster hun beklag gedaan over het gewelddadige optreden van de Heren van St. Jan in ons veen. Toen kwamen ridders en soldaten van elders om de schadevergoeding vast te stellen. Mijn Genadige Heer [de bisschop] liet de vier daartoe meest bekwame personen uit hun rangen de schade met betrekking tot de turf taxeren, te weten: de grootstalmeester Frederik Utenham,⁴⁵ Geurt de Coninck,⁴⁶ Melis Uten Engh senior⁴⁷ en Willem van Oostrum.⁴⁸ Mijn Genadige Heer [de bisschop] zond ieder van hen een brief. De kosten van het schrijven en [om hen] op [te] halen bedroegen samen 16 stuivers. Bovendien werden nog 5 stuivers betaald voor het kopiëren van de brief.⁴⁹

In **1515** werd de schade die ons was aangedaan door de Heren van St. Jan getaxeerd door de [volgende] vier ridderlijke personen: de grootstalmeester van het Nedersticht Frederik Utenham, de baljuw van Abcoude Govaert de Coninck,⁵⁰ Melis Uten Engh en Willem van Oostrum. De twee gerechtsdeurwaarders Dirk van Broekhuizen en Jan van Voorde van Sc[h]uren⁵¹ reden uit om beslag te leggen op de goederen van de Heren van St. Jan.⁵²

In het jaar **1516** bivakkeerde graaf Hendrik van Nassau op de dag voor St. Laurens, [9 augustus] [hier].⁵³ Het was een zondag. Hij had bij zich heer Floris van IJsselstein⁵⁴ en de heer van Gaasbeek die getrouwd was met de dochter van de heer van Montfoort, en graaf Filips,⁵⁵ de heer van Wassenaar, de heer van Casteren en nog meer heren en jonkheren en edellieden, met veel paarden en soldaten. De heren verbleven hier in het klooster en de rest van het krijgsvolk was gelegerd aan de Gere⁵⁶ in De Bilt en op de Brink. Dinsdag vertrokken ze naar de Veluwe tot voor Arnhem. De Veluwe werd door hen afgebrand. De heer van Moerkerken,⁵⁷ Lubbert Turq⁵⁸ en de jonkheer van Helmond⁵⁹ waren hier ook. Er waren naar men zei 1000 paarden en 6000 soldaten. De graaf van Nassau schonk ons klooster 72 uitsluitend gouden guldens voor de grote schade die wij geleden hadden vanwege hun verblijf gedurende twee nachten. De zondag na St. Bartholomeus [27 augustus] trokken ze voor ons klooster langs, maar niemand berokkende het klooster schade want ze trokken terstond door naar de Wittevrouwenpoort en over de Singel naar de Tolsteeg en vandaar naar de Vaart [de Vaartse Rijn naar

Vreeswijk] en vandaar [*uit het Sticht*] weg. Er werd nadien een bestand gesloten tussen de Hollanders en de hertog van Gelre.⁶⁰

[In de marge: **Filips van Bourgondië wordt bisschop**]

In het jaar **1517** deed bisschop Filips van Bourgondië op Kruisverheffing⁶¹ [*14 september*] zijn intocht in Utrecht. Wij moesten hem als bedegeld een bedrag van veertig gouden filipsguldens schenken.

In het jaar **1517** kocht abdis [*Henrica*] *Van Erp* op oudejaarsavond voor 214 goudguldens⁶² het huis van Hendrik van Esscheren dat binnen de muren van Utrecht lag bij de Plompe Toren.⁶³ Van dat bedrag kwam een stadspond⁶⁴ ten goede aan het kapittel van St. Jan.

Onze blauwfluwelen liturgische overkleding werd in **1517** gemaakt. De boorden daarvan werden eigenhandig gemaakt door de jofferen Johanna van Leeuwenberg⁶⁵ en Margriet van Amerongen. Vrouwe van Groenestein schonk daarvoor vier gouden rijnse guldens,⁶⁶ joffer van Driebergen met haar joffers⁶⁷ schonk [*evens*] vier gouden rijnse guldens. Joffer Atheleide van Amerongen gaf acht schilden,⁶⁸ joffer van Voorde dertien schilden. Van een vriend kregen we negen schellingen⁶⁹ en via een testament twaalf schellingen. Joffer van Maarn gaf vier schellingen, joffer van Groenenberg⁷⁰ gaf elf schellingen. Voor het schrijven van het nieuwe missaal heeft de kosteres⁷¹ joffer Pieternel van Zyl uit haar toelage de kosten betaald alsook [*voor het kopiëren van*] het Vertoog van 1307.⁷²

In het jaar **1517**, op de 15de juni, heeft het convent Vrouwenklooster de joffers Cornelia van Zuylen en Henrica van Solms,⁷³ kosteres van de kloosterkerk, naar de markt van Antwerpen gezonden om daar een nieuwe kist⁷⁴ of tafel voor ons hoogaltaar te kopen.

[In de marge: **de graaf van Nassau en andere heren komen langs bij het klooster**]

In het jaar **1517** kwamen op de dag voor St. Laurensdag [*9 augustus*] graaf Hendrik van Nassau hier, [*alsook*] graaf Filips, heer Floris van IJsselstein, de heer van Gaasbeek, Wassenaar, van Casteren en de griffier en de heer van Moerkerken en daarna trokken zij naar de Veluwe met een zeer groot leger van voetvolk en ruiters. De graaf van Nassau droeg voor de kist en de tafel negentien filipsguldens bij, de andere heren met elkaar negen filipsguldens. In totaal dus 28 filipsguldens.

Ott[*o*] van Byland, heer van We[*l*]⁷⁵ liet op de dag na Sint Odulphusdag [*14 juni*]⁷⁶ van het jaar **1518** zijn dochter⁷⁷ [*als non tot het convent*] toetreden. Ze was als bruid [*Gods*] gekleed in een zwarte fluwelen tabbaard⁷⁸ die haar moeder toebehoorde. Deze tabbaard schonk haar moeder⁷⁹ voor onze kerk, maar de voering van marterbont nam ze mee [*terug*]. Zij schonk onze kerk [*als vergoeding*] daarvoor tien gouden filipsguldens. [*Van deze tabbaard*] werden een kazuifel en een liturgisch bovenkleed gemaakt. Ook gaf de Vrouwe van We[*l*] een zwarte damasten mantel die aan haar vader, geheten heer Otto Schenk,⁸⁰ toebehoord had. Daar werden twee kazuifels van gemaakt, de [*bijbehorende*] crucifixen kochten wij spoedig daarna.

Wij gaven de gerechtsdeurwaarders [*voor hun diensten in de zaak tegen de Heren van St. Jan met betrekking tot het Vuursche veen*] in het jaar **1518** vier gulden.

⁸¹

[In de marge: **De toren van Vrouwenklooster stort in**]

In het jaar **1518** bleken de torens van de kloosterkerk zo bouwvallig geworden, dat men besloot deze af te breken tot aan de funderingen toe om ze niet in elkaar te laten storten. Slechts één toren werd afgebroken, want de ander stortte in door een fout van de metselaar. [*Toen dat gebeurde*] waren elf manspersonen en twee van onze adellijke kloosterzusters achter in het koor, te weten de kosteres Van Zuylen en een ander die Voorde heette. God beschermde hen echter allen.⁸²

[In de marge: **den nieuwe toren** [*wordt*] **gemetseld**]

Het werk aan de nieuwe toren werd begonnen op St. Ambrosiusdag **1519**, de dag na Laetare Jerusalem [*deze maandag na de vierde zondag van de vasten viel op 10 maart 1519*]⁸³. Graaf Berend van Bentheim legde uit naam van bisschop Filips van Bourgondië de eerste steen en daaronder deponeerde hij voor de metselaar drie gouden kronen.⁸⁴

In het jaar **1521** stierf Otto van Byland, heer van We[*l*], op de zaterdag [*na*] St. Sebastiaansdag [*22 januari*]. Zijn echtgenote schonk ons zijn nog nieuwe fluwelen paltrok.⁸⁵ Daarvan werd gemaakt: een liturgisch gewaad, een stoel,⁸⁶ vier manipels,⁸⁷ vier amicten⁸⁸ en vier boorden. De genoemde vrouwe van We[*l*] gaf voorts 36 el aan klein linnen doek. Twaalf el werd daar vanaf gesneden, waarvan drie albess⁸⁹ werden gemaakt met amicten. Om twee kazuifels te maken schonk Dirk Bor[*re*] van Amerongen⁹⁰ zes filipsguldens.

[In de marge: **de doorbraak van de Lekdijk zorgt voor grote schade.** [*Het water*] **komt tot Leiden**]

's Morgens om vijf uur brak op dertienavond⁹¹ **1523** [*5 januari*] de Lekdijk bij de Heul onder Schalkwijk door. Een huis met een man en vrouw en vijf kinderen erin dreef daar weg. Ze stierven allen. De Lek richtte bovenmatig veel schade aan en zorgde voor een overstroming die Schalkwijk, Houten, Jutphaas, de Vaart [*Vreeswijk*], Galecop en Herberkskop trof. Het water kwam in Holland tot aan Leiden toe. De Schalkwijkse wetering slibde voor een groot deel met zand dicht. Er was land waar het zand wel een knie hoog op lag.

[In de marge: [*het land*] **wordt belast met 2 stuivers de morgen om de dijk te repareren**]

Het ingezaaide koren kwam onder water te staan en bedierf. Het moest worden ondergeploegd. Voor elke morgen goede grond werd een bedrag van zes stuivers omgeslagen om de dijk te herstellen. De landheren droegen daar anderhalve stuiver aan bij en de pachters anderhalve stuivers. Dat was hetzelfde als twee Hollandse schellingen⁹² voor elk van hen.

Op de achtste dag van april **1524** stierf bisschop Filips van Bourgondië. In zijn plaats werd gekozen heer Hendrik van Beieren, [*broer van de*] paltsgraaf aan de Rijn.⁹³ Hij hield zijn intocht in hetzelfde jaar op Exaltatio Cru cis [*14 september*]. De Staten [*van Utrecht*]

beloofden hem 50.000⁹⁴ goudguldens te geven als hij het Oversticht van de hertog van Gelre wist te verlossen en weer bij het Sticht te brengen en [*daarna*] vrede zou stichten.⁹⁵ Toen dat geschied was, wilde de bisschop het hem toegezegde geld van de Staten ontvangen, want aan de hertog van Gelre had men een groot bedrag aan geld moeten beloven vooraleer hij het Oversticht wilde verlaten.

De Staten wisten dit geld toen echter niet te vinden, [*en vroegen de stad Utrecht erom*] zodat er grote ontevredenheid onder de burgerij ontstond.⁹⁶

De burgers wilden toen de magistraat ten spoedigste [*ter verantwoording*] roepen, als gevolg waarvan Evert Zoudenbalch⁹⁷ en Geurt van Voorde Hendrikszoon⁹⁸ heimelijk op de zondag na Beloken Pasen van het jaar **1525** [*3 mei*] uit de stad Utrecht vertrokken.

Toen de burgers vernamen [*over de verlangde bijdrage*], waren ze buitengewoon boos en alle gilden kwamen op de dag na Beloken Pasen bij elkaar op het St. Janskerkhof. Dat was op de dag voor St. Marcus [*24 april*]. Toen braken ze hun bijeenkomst op, maar protesteren deden ze wel.

[In de marge: **de gilden leggen de kloosters een belasting op**]

Op maandag in de kruisdagen [*25 mei*] vergaderden de gilden weer op het St. Janskerkhof en bleven daar de gehele dag bijeen. Dinsdag en woensdag daarop ook en op de woensdagavond voor Hemelvaart ontboden de gilden de kloosters van binnen en buiten de muren van Utrecht om de volgende ochtend

om negen uur te verschijnen op het Bisschopshof. Toen de oversten [*van de kloosters*] of hun gemachtigden daar allen bijeen waren, werd hen te kennen gegeven, dat de stad Utrecht gebukt ging onder grote schulden en andere ellende. Daarom moesten de vijf godshuizen⁹⁹ binnen Utrecht met elkaar binnen een maand tijd 15.000 goudguldens¹⁰⁰ geven. Alle kloosters zowel binnen als buiten [*de muren van*] Utrecht, binnen en buiten [*de muren van*] Amersfoort, in Rhenen en Wijk [*bij Duurstede*] moesten met elkaar binnen een maand 10.000 goudguldens geven. Negen kloosters (St. Paulus binnen Utrecht,¹⁰¹ Oostbroek, St. Catharina,¹⁰² dat van het Duitse Huis,¹⁰³ [*het*] kartuizers[klooster],¹⁰⁴ Oudwijk,¹⁰⁵ St. Servaas,¹⁰⁶ Ten Dael,¹⁰⁷ Vrouwenklooster en Brandoly¹⁰⁸) moesten zonder uitstel een brief bezegelen op de dag voor de Hemelvaart van Onze [*Lieve*] Heer [27 mei 1525] om zich garant te stellen voor alle andere kloosters, dat de 10.000 goudguldens [*inderdaad*] binnen een maand betaald zouden worden.¹⁰⁹

Toen dit gedaan was op de dag na de dag van de Hemelvaart van Onze Heer [29 mei], werden alle kloosters binnen en buiten [*Utrecht*] aangeschreven om allemaal naar de St. Paulusabdij te komen. Dat deden zij ook. Er was voor elk van de kloosters een brief gemaakt, waaronder elk van de oversten zijn handtekening zette om de genoemde negen kloosters te vrijwaren¹¹⁰ en om elk klooster zijn deel te laten betalen, met uitzondering van het klooster te Wijk [*bij Duurstede*]: dat had niemand gezonden. Vervolgens echter wilde niemand bepalen wat ieder klooster afzonderlijk zou moeten bijdragen. Om dat te doen, kozen wij allen met elkaar: de abt van St. Paulus, de abt van Oostbroek, de commandeur van het St. Catharijneconvent [*van de Orde van St. Jan/ de johannieters*], de landscommandeur [*van de Duitse Orde van de Balije van Utrecht*], de prior van de Kartuizers, de prior van de Regulieren¹¹¹ binnen Utrecht, de pater van Brandoly en de pater van [*het*] St. Nicolaas[klooster].¹¹² Deze genoemde personen bepaalden voor alle kloosters hoeveel elk zou geven en ieder moest zich daarnaar schikken. Ieder betaalde zijn deel zoals de genoemde prelaten hadden vastgesteld.

[In de marge: **van [ons] klooster ontving men wel 100 goudguldens**]

Ons klooster werd aangeslagen voor honderd goudguldens van goed gewicht. Wij gaven voor elke goudgulden 31 Hollandse stuivers. [*Het totaalbedrag voor ons*] kwam neer op 194 rijnse guldens. Van dit bedrag nam de kas van onze econome 108 rijnse guldens en tien stuivers voor zijn rekening, die van het bouw- en onderhoudsfonds [*van onze kerk*] 55 rijnse guldens, uit de kameraarsrekening¹¹³ werd [*een bedrag van*] tien rijnse guldens bijgedragen, uit de kas van de cantonij twintig rijnse guldens. De huishoudelijke dienst had van [*onze*] spaarkas 17 rijnse guldens geleend. [*86 rijnse guldens*]¹¹⁴: dat is het bedrag dat de kas van de econome dienst minder dan honderd [*vierennegentig*] gulden heeft bijgedragen. Ik heb dat namelijk aanvankelijk vergeten op te schrijven.

Het klooster te Wijk [*bij Duurstede*] was aangeslagen voor viereneenhalf honderd¹¹⁵ goudguldens, maar men wou dit niet geven. Onze Genadige Heer [*de bisschop-elect Hendrik van Beieren*] wilde het geld van de negen kloosters die de brief bezegeld hadden [*ech*] hebben. Hij zei immers telkens, dat hij alleen maar te maken had met de negen genoemde kloosters, bij hen drong hij op betaling aan. Over deze zaak waren wij dikwijls in [*het klooster van*] St. Paulus om ons te beraden. Uiteindelijk schreef Zijne Genade dat beslag zou worden gelegd op bezit van de kloosters. Hij gaf zijn vicaris daartoe opdracht. Daarom werd door de pandier¹¹⁶ bij elk klooster een paard in beslag genomen en naar het Bisschopshof in Utrecht gebracht. Vervolgens lieten de genoemde kloosters op hun beurt door dezelfde deurwaarder beslag leggen op de goederen van het klooster van Wijk [*bij Duurstede*] en van de pachters daarvan. Zij [*de vertegenwoordiger van het Wijkse klooster en de pachters*] kwamen daarop [*uit Wijk*] naar Utrecht en wij kregen ieder ons paard terug zonder dat wij er daarbij geld bij inschoten.

[In de marge: **de burgers en gilden lopen allemaal weer te hoop**]

Op de negende maart van het jaar 1526 liepen de burgers en de gilden van

Utrecht weer te hoop en kwamen in vergadering bijeen. De ridders en burgers [eisten], dat de geestelijkheid van de kerken [van de stad] en allen die uit de stadsruif aten, alles weer terug zouden geven: het ging immers om door hen [zelf, de burgers] verdiend geld. Vervolgens zetten ze de kloosters buiten Utrecht onder druk, dat zij al het tonnengeld¹¹⁷ dat hen was opgelegd vanaf het jaar 1511 tot nu toe in één keer volledig moesten betalen, of anders zou men alles dat we hadden van ons afnemen. We bleven echter met hulp van [onze] vrienden zo lang [als het nodig was] onwrikbaar en gaven te kennen dat wij [dat geld] niet zouden geven.

[In de marge: **de burgers van Utrecht houden hun bisschop buiten de stad**]

Op de dag van St. Peter ad Vincula [1 augustus] 1527 kwam bisschop Hendrik van Beieren met een aantal [ruiters op] paarden voor de Tolsteegpoort omdat hij de stad binnen wilde rijden. De burgers hadden dat vernomen en de oversten van de stad stonden, met een aantal prelaten van de [stedelijke] kerken, in de Tolsteegpoort, want ze wilden niet hebben dat bisschop Hendrik met al die ruiters de stad in reed. Ze wilden echter wel [toestaan] dat Zijne Genade de stad in zou rijden met [slechts] twaalf of dertien ruiters, maar op zijn beurt weigerde Zijne Genade dat weer. Hij reed daarom naar Oostbroek waar hij de nacht doorbracht met zijn paarden en zijn krijgsvolk. De volgende dag stuurden de burgers van Utrecht [een afvaardiging] naar de bisschop te Oostbroek, maar men kon het niet eens worden en daarom reed de bisschop 's avonds weer naar Wijk [bij Duurstede].¹¹⁸

[In de marge: **en laten de Gelderse ruiters de stad in**]

Korte tijd daarop trok het Gelderse paardenvolk de stad Utrecht binnen door toedoen van sommige van de burgers. Marcus van Weese, de proost van Culemborg¹¹⁹ zelf vroeg de Gelderse vorst om de stad Utrecht te helpen. Daarna kwamen nog meer Gelderse ruiters die 's avonds naar Oudwijk reden en 's nachts de Wittevrouwenpoort met geweld openden. Ze kwamen met veel cavalerie op de dag voor Assumptio Mariae [14 augustus] de stad in. Daarna stuurde bisschop Hendrik een grote groep ruiters naar de Vaart [Vreeswijk/Jutphaas]. Die werd daar gelegerd en richtte een blokhuis¹²⁰ op.

[In de marge: **de bisschop stuurt ruiters naar de Vaart**]

Twee dagen voor Exaltatio Crucis [12 september] kwam deze gehele troep naar het klooster Vredendaal en werd daar gelegerd. Op Exaltatio Crucis [14 september] ging men weg en viel op zekere nacht het klooster [Mariënhof] in de Birk [te Amersfoort] binnen en richtte daar grote schade aan. Ons klooster ondervond ook grote schade vanwege de soldaten, toen die op Vredendaal gelegerd waren. Ze dorsten eigenmachtig ons koren [als voer] voor de paarden en we moesten hen bier, brood, boter en vlees geven, enzovoorts, alles dat we hadden. Een gedeelte van dit krijgsvolk trok weer naar de Vaart om daar die winter gelegerd te blijven liggen en grote schade in het Sticht aan te richten. De stad Utrecht had ook veel ruiters en soldaten [binnen de muren] die door brandstichting en plundering eveneens grote schade aanrichtten in het [omringende] land.

[In de marge: **de bisschop pleegt een aanslag op de stad, maar die mislukt**]

Op de octaaf van St. Maarten [18 november], in de winter, hadden de ruiters en het voetvolk dat bij de Vaart gelegerd was samen met alle troepen van de bisschop achter de Twijnstraat een groot gat in de stadsmuur gemaakt. Drie of vier van de troepen van de bisschop waren al door het gat en ze zouden de stad binnengedrongen zijn, ware het niet dat men het in de stad in de gaten kreeg en hen weer de stad uitdreef. Toen trok men maar naar het kartuizerklooster

buiten Utrecht. De volgende dag trokken zij weer naar de Vaart terug.

In de adventstijd nam de stad Utrecht het Huis Schonauwen¹²¹ in. Kort daarop veroverden de troepen van de bisschop van Utrecht het Huis Beverweerd.¹²² Daar hadden wij acht van onze mestvarkens geslacht en daar bevond zich ook ons graan,¹²³ onze haver en kapoenen.¹²⁴ We kregen echter ons spek terug en een redelijke financiële vergoeding voor onze andere goederen. [In de marge: **de kloosters krijgen door de bisschop een belasting opgelegd**] Toen liet de bisschop alle kloosters buiten [*de muren van*] Utrecht aanschrijven om op zekere dag daar te komen. We deden dat derhalve allemaal. Toen werden alle kloosters aangeslagen voor de helft van het bedrag dat ze aan de burgers van Utrecht hadden moeten geven, elk naar rato van het gegeven bedrag. En zo moesten wij aan de bisschop ook vijftig goudgulden geven. Men vertelde ons, dat wij het aan Zijne Genade bij wijze van lening moesten geven, omdat het hem aan geld schortte en hij onder zware lasten gebukt ging. [*Men beloofde dat*] men het zou verrekenen met ons bedegeld, maar we hebben het geld niet meer terug gezien.

Wij moesten bisschop Hendrik van Beieren een goudgulden geven. Die gaven wij maandag voor Palmzondag [8 april 1528].

Op de dag voor Pasen van het jaar 1528 [*zaterdag 14 april*] zond onze Genadige Heer ons en alle kloosters buiten [*de muren van*] Utrecht een brief, dat wij al wat wij bezaten weg moesten brengen en dat hij ons zijn geleide daarbij aanbod, maar hij kon ons niet beveiligen tegen de ruiters en soldaten van de Keizerlijke Majesteit. Omstreeks Sint Victor daaraan voorafgaand [10 oktober 1527] had Zijne Genade ons ook geschreven, dat men generlei goederen waarmee men de opstandelingen tegen hem zou kunnen voeden of versterken, de stad Utrecht in mocht brengen.¹²⁵

Door [*deze brief van april 1528*] hadden wij grote problemen, want we wisten niet waar we onze goederen en onze beesten heen zouden moeten brengen. Toch [*vonden we een oplossing en*] brachten onze meest waardevolle goederen en onze beesten naar Amersfoort. Daar huurden we een stal voor onze beesten en een huis om in te wonen voor dertien van onze joffers,¹²⁶ samen met vier dienstmeiden. Zij woonden daar dertien weken en betaalden aan huur voor het huis vijftien gulden.¹²⁷

[In de marge: **alle¹²⁸ adellijke joffers** [*vertrekken tijdelijk naar Amersfoort*]] In het jaar 1528 woonden dertien van onze joffers dertien weken in Amersfoort, te weten: de jofferen Heilwig van der Haar,¹²⁹ Leon[illa] van Harmelen,¹³⁰ Swaan van Varick, joffer van Cralingen, joffer van Hardenbroek,¹³¹ joffer van Lensevoort, joffer van Weelden, joffer van Cuylenborch, joffer van Meerten, joffer Adriana van der Haar, joffer van [*Zuylen van*] Natewisch junior,¹³² joffer van Valckenaar en joffer van Zuylen.¹³³ Zij reisden maandag na Beloken Pasen [23 april 1528] en bleven daar tot de dag voor Sint Maria Magdalena [21 juli], nadat bisschop Hendrik de stad Utrecht had ingenomen op de dag voor Visitatio van Onze Lieve Vrouwe [1 juli] daar aan voorafgaand. Onze joffers hadden bij zich drie dienstmeiden die molken en karnden, onze voorman op de boerderij Cornelis Jansen, onze knecht Albrecht, en Brant de marktman¹³⁴ met onze paarden en koeien. Brant trok met [*onze*] paarden en koeien en al onze schapen naar Holland, toen de graaf van Buren het Huis ter Eem¹³⁵ had ingenomen. De huisvesting en huishuur van onze joffers gedurende dertien weken in Amersfoort en de stalling van onze beesten in Holland kostte in totaal 185 gulden.¹³⁶

De dag voor mei-avond¹³⁷ [29 april] lieten de Gelderse ruiters die in Utrecht gelegerd waren het klooster Vredendaal geheel afbranden.

[In de marge: **door de Hollanders wordt de bisschop uitgedaagd en het Vrouwenklooster geplunderd**]

Op de dag na Sint Servaas [14 mei] kwam heer Jan van Belresum¹³⁸ hier met alle soldaten die op de dag voor Pasen [14 april] naar de Vaart [*Vreeswijk/ Jutphaas*] waren getrokken in opdracht van de Hollanders. Zij verbrandden onze windmolen¹³⁹ en ze braken onze kerk aan beide kanten open en ze sloegen het raam aan de bovenzijde van het Heilige Graf er uit en sloegen dat

[*graf*] aan stukken. Ook werd een ijzeren tralie in [*een venster van*] de zaal van het huis van de abdis uitgebroken. Daardoor kropen zij naar binnen. Zij namen [*ook*] onze 22 bedden¹⁴⁰ en alles wat we hadden en plunderden ons klooster zo, dat er zelfs geen pot was achtergebleven ‘om een *spreeuwte* in te [*kunnen*] *koken*’.¹⁴¹ Ze grepen onze knechten en namen al onze beesten. Men sloeg hier in het klooster 148 ramen kapot, nog afgezien van de ramen die ze [*buiten het kloostergebouw*] in het kloosterhof kapot sloegen.¹⁴² Toen liet de veldheer Jan van Belresum mij halen en vroeg mij voor onze kerk of de soldaten het Heilige Sacrament ook aangeraakt hadden of onze kelken [*voor de miswijf*] hadden genomen. Toen zei ik: ‘nee’. Ik deed daarna fors mijn beklag over de aan ons toegebrachte grote en verderfelijke schade.

Wij waren immers inwoners van het land van [*onze*] Heer [*de bisschop van Utrecht*] en we hadden niemand te kort gedaan. Toen beval de genoemde veldheer mij om hem een dienaar achterna te zenden, aan wie hij mee terug kon geven wat hij maar van onze bezittingen terug kon vinden.

[In de marge: [de nonnen] **krijgen hun paarden en koeien terug**]

Daarom stuurden we onze priorin Machteld van Groenestein en [*de joffer van*] Buren¹⁴³ en onze kapelaan heer Peter en onze melkmoeder¹⁴⁴ en onze koeherder en die kregen onze paarden en koeien weer terug. Zij – onze joffers en het andere personeel – vertoefden twee dagen in het leger[*kamp*], maar ’s nachts verbleven ze binnen [*de muren van*] Vianen, bij de ouders van [*joffer van*] Buren. Onze knechten kwamen vrij en wij kregen ze ook terug, maar [*dat*] kostte ons in totaal [*we*] tien gulden. We kregen echter van ons huisraad niet alles terug. Ze hadden onze wekkerklok¹⁴⁵ ook meegenomen maar die kregen we niet terug.

[In de marge: in [*het klooster*] **Oudwijk stichtte men ook brand**]

Op dezelfde dag dat ze onze molen verbrandden [*14 mei*], verbrandden ze in De Bilt ook alles waar een dak op zat. Men verbrandde in de hof van [*het klooster*] Oudwijk de bouwschuur¹⁴⁶ en het priesterhuis, de rosmolen en de watermolen en nog een huis bij de kerk. Men ontnam de joffers [*van Oudwijk*] al hun beesten en nam hun dienstpersoneel [*gevangen*] en maakte zich in het klooster meester van al het bezit van de joffers. Men stak ook met lonten het klooster van binnenuit in brand.

[In de marge: **anno 1528**]

In de abdij brandde de bedstede in het hoofdgebouw, maar met hulp van Onze God slaagden de joffers die nog in het klooster waren erin, de brand weer te blussen. Ook de joffers van Oudwijk gingen naar de legerplaats, maar konden hun beesten niet meer terug krijgen. De abdis van Oudwijk, geheten Drakenburg,¹⁴⁷ woonde toen in Leiden, in het Begijnhof, met een deel van haar joffers en ook de abdis van [*klooster*] Ten Dael¹⁴⁸ woonde binnen [*de muren van*] Leiden met een aantal van haar joffers. Ik bleef echter bij voortdurend hier in het klooster. Ik had bij mij zeven jofferen, drie dienstmeiden en onze melkmoeder, onze bakker, de oude neelmoeder,¹⁴⁹ twee koeien en twee paarden.

[In de marge: **grote duurte** [*van voedsel*] **binnen Utrecht**]

In de stad Utrecht was groot gebrek aan allerlei voedsel, want uit Holland kwam slechts bij tijd en wijle een beetje vis, dat heimelijk op het lichaam gedragen de stad werd binnengebracht. Men betaalde voor een pond boter drie of vier stuivers, voor één stuiver [*kreeg men*] vier of vijf eieren.

[In de marge: **’t Huis ter Horst door de Geldersen veroverd en afgebroken**]

Voor heel het Sticht Utrecht was het iedereen verboden om welke goederen dan ook op het lichaam of in de kleren verborgen de stad binnen te brengen. Daarom reed men met paarden vanuit Utrecht vaak naar Rhenen, [*een stad*] die de hertog van Gelre ook had bezet. Op het Huis ter Horst¹⁵⁰ zetelde Ernst van Amerongen als maarschalk.¹⁵¹ Deze gaf dit huis over aan de hertog

van Gelre die dit kasteel [*op zyn beurt*] liet afbreken. Met de materialen daarvan liet hij de muren van Rhenen [*op*] bouwen en metselen.

Alle keren dat de [*mensen van de stad*] Utrecht naar Rhenen trokken om proviand te halen, moesten we hen een wagen en paarden meegeven of moesten onze paarden het geschut trekken. Op een keer hadden ze drie paarden van ons voor een groot geschutsstuk gespannen om daarmee naar Hasselt¹⁵² te trekken. Die stad werd belegerd en zij brachten daar leeftocht binnen.

Onze paarden werden [*bij die gelegenheid*] met geweld de stad in gevoerd om daar zes weken lang te blijven. Toen kwamen ze weer naar huis, maar een paard bleef onderweg dood achter en een ander was onbruikbaar omdat het stijf was geworden en niet meer daarvan genas.

Ook kwamen de soldaten uit Utrecht alle dagen en uren bij ons langs. We moesten hen aan voedsel alles geven dat we hadden. 's Avonds kwamen de Bourgondische¹⁵³ soldaten met hun gevangenen altijd hier. Die brachten bij ons de nacht door. Dat duurde van Ad Vincula Petri¹⁵⁴ tot de dag voor Visitatio Mariae [*1 juli*], toen de bisschop de stad innam.

[In de marge: **anno 1529. de graaf van Buren in Vrouwenklooster met zijn kok**]

Op 27 mei **1528** kwam de graaf van Buren, heer Floris van IJsselstein 's morgens om 9 uur hier met veel soldaten en 400 wagens en 900 paarden. Al deze paarden werden in het klooster en daarbuiten in het kloosterhof ondergebracht, maar we hadden toen [*anders dan bij Belresum*] geen schade binnen in het klooster. Wel maaide men ongeveer drie morgens van onze beste rogge. Het geschut en de soldaten waren op de Ronde Bilt¹⁵⁵ gelegerd. Er waren daar geschutsstukken die werden getrokken door 25 paarden. De graaf verbleef in de zaal [*van ons hoofdgebouw*] en trad voor mij en mijn joffers op als gastheer. Hij sliep beneden in het gebouw. In onze keuken kookte [*zijn eigen*] kok zijn eten.

[In de marge: **de graaf verovert het Huis ter Eem**]

De volgende morgen vroeg, omstreeks vier uur, trok de genoemde graaf met al zijn soldaten naar het Huis ter Eem om dat op dezelfde dag te veroveren. Wij verloren bij die gelegenheid vier kostbare veulens die wij hadden uitbesteed en in de wei te Bunschoten [*hadden staan*].

[In de marge: **de bisschop neemt Utrecht**]

De graaf van Buren trok verder naar de Veluwe en veroverde Hattem en Harderwijk. De bisschop trok Amersfoort binnen op de dag na St. Servaas [*14 mei*], toen men bij ons aan het plunderen was geslagen. Op de dag voor

Visitatio Mariae [*1 juli*] viel de stad Utrecht in handen van de bisschop. Hij was daar echter niet zelf bij, maar kwam op de derde dag daarna de stad binnen. Hij wilde dat niet doen door de Wittevrouwenpoort (die toen de Gelderse poort heette) maar Zijne Genade reed de Weerdpoort door. Toen men de stad veroverde kwamen daarbij om: Willem van Gent, Dobbelstein, Keppel en veel soldaten, Gerrit van Zwol¹⁵⁶ en de Varkensdrijver¹⁵⁷ en nog meer mensen, ik weet niet hoeveel.

[In de marge: **de muiters bestraft**]

Veel goede mensen werden gevangen genomen. Door de bisschop werden gevonnist en onthoofd: Gijsbert van der Aa,¹⁵⁸ Govaert de Coninck,¹⁵⁹ Jan van Wijck, Cornelis van Merthen en nog andere personen. Mr. Anthonius van Venrode en mr. Govert Cuynretorf¹⁶⁰ liet Zijne Genade te Wijk [*bij Duurstede*] in een zak naaien en verdrinken in de Lek. Heer Jurriaan van Solms¹⁶¹ en heer Jan van Huchtenbroek¹⁶² zaten in Wijk bij Duurstede gevangen op verbeurte van hun leven, tot de dag voor Allerheiligen **1528** [*31 oktober*]. Op Allerheiligendag kwamen ze hier.

[In de marge: **vrede tussen de Hollanders en Geldersen**]

Korte tijd na de inneming van Utrecht door de bisschop trokken alle hoge heren met hun [*kerijgs*]volk naar Tiel: te weten de graaf van Buren,¹⁶³ de graaf van Rennenberg¹⁶⁴ en Jurriaan Schenck,¹⁶⁵ de stadhouder van Friesland. Zij belegerden [*die plaats*] lange tijd, maar trokken ten lange leste af en daarna werd er vrede gesloten.

Twee of drie dagen voor Exaltatio Crucis [*11 of 12 september*] werden alle kloosters buiten de muren van Utrecht aangeschreven om in Wageningen bij de ritmeester¹⁶⁶ te verschijnen. Wij gaven daaraan gevolg. Daar werd de kloosters voorgehouden, dat zij te hulp moesten schieten en beloven in korte tijd de [*door de Geldersen gevraagde*] financiën op te brengen. Wij hielden het echter in beraad en wilden eerst elk onze overste informeren. Intussen werd er een duurzame vrede gesloten. De Heer zij daarvoor geprezen.

[In de marge: **een gedeelte van 't Catrijneklooster [*werd*] afgebroken, [*met de materialen daarvan werd*] het kasteel Vredenburg gebouwd**]

Korte tijd na [*Exaltatio Crucis*] kwam de stadhouder van de Keizerlijke Majesteit Lalaing¹⁶⁷ en die hield de stad in zijn macht voor de keizer. Hij woonde in het huis van proost Marcus van Weese tot na Pasen [**1529**] [*tot na 28 maart 1529*].¹⁶⁸ Een tijd na Pasen werd het St. Catharinaklooster voor een deel afgebroken. [*Van de bouwmaterialen daarvan*] werd toen een burcht gebouwd die Vredenburg heette. Alle stenen van het klooster Vredendaal, van het Huis ter Horst en van het Huis te Vreeland¹⁶⁹ werden daarin [*verwerkt en*] gemetseld. Ten tijde van de volgende Pasen [*17 april 1530*]¹⁷⁰ werd het grootste deel van de St. Catharijnepoort afgebroken.¹⁷¹ In deze genoemde zomer [*van 1529*] werd het kasteel Vredenburg met al zijn grachten, wallen, torens en bruggen geheel en al afgebouwd. Naar men zei waren meer dan duizend werklieden bij dat kasteel aan het werk. De Heren van het St. Catharijneklooster¹⁷² werden ondergebracht in het [*gebouw van het*] Onze Lieve Vrouweklooster voor de broeders aan de Nieuwstraat,¹⁷³ terwijl de broeders van dat klooster de St. Nicolaaskerk binnen Utrecht met de bijbehorende parochie kregen [*toegevozen*].

We hebben [*in de zaak van het veen met de Heren van St. Jan*] ook nog twee gulden en tien [*stuivers*] betaald voor het schrijven van de brief met ons verhaal, ter kennisneming door de heren die Zijne Keizerlijke Majesteit in deze zaak had aangesteld in het jaar **1529**: Jan van der Monde, [*de keizerlijke*] stadhouder te Utrecht,¹⁷⁴ mr. Vincent [*Cornelisz.*], president [*van het gerecht*] en mr. Cornelis Anthoniszoon, rentmeester van de Keizerlijke Majesteit.

¹⁷⁵

[In de marge: **de Staten geven de Keizer ter gelegenheid van diens Blijde Inkomst 80.000 [*gulden*]**]

Op Purificatio Mariae van het jaar **1530** [*2 februari*] was de heer De Montigny, graaf van Hoogstraten¹⁷⁶ te Utrecht en hij verlangde de opbrengst van een op te leggen belasting en een schenking voor de Keizerlijke Majesteit. De Staten [*van Utrecht*] zegden hem een schenking toe ter gelegenheid van zijn 'Blijde Inkomst'¹⁷⁷ in de stad Utrecht van tachtigduizend gulden.¹⁷⁸ Toen werd de geldelijke waarde bepaald van alle land in het Nedersticht: bouwland, weiland, wildernis, veen waar de turf was gedolven en ongerept veen, bosschages, land van kerkelijke instellingen en land van leken alsmede land van de ridderschap, niemand uitgezonderd. Ieders erfrente werd op zijn waarde getaxeerd, [*alsook ieders*] broodgraan, rogge, gerst, haver, [*ieders bezit aan*] carolusguldens, goudguldens, hoorn[*tje*]sgulden.¹⁷⁹ Alles wat men

maar van zijn pachters jaarlijks beurde, werd getaxeerd op [*zijn waarde in*] goede oude schilden,¹⁸⁰ elk naar rato van dat wat hij jaarlijks in bezit had en ontving. Voor elk schild [*getaxeerde waarde van 25 stuivers*] moest men twintig stuivers betalen.¹⁸¹ De pachter en de landheer betaalden daar ieder de helft van. Ons klooster benut 71 morgen¹⁸² land, bestaande uit bos, weiland, en zaailand. Zij die grond hadden dat aan onze landerijen grensde, gaven [*afgerond*] naar boven en beneden voor elke morgen 14 stuivers. [*Op deze basis zouden wij*] 23 oude schilden en 28 stuivers [*hebben moeten betalen*].¹⁸³ Wij betaalden echter [*we*] 33 rijnse guldens.¹⁸⁴ In het jaar **1532** werd het onderkomen van de oude joffer Feyse van Natewisch afgebroken.

Het volgende heb ik uitgegeven voor [*joffer*] Van der Aa zaliger. 's Avonds aten bij mij Jan van der Aa¹⁸⁵ en zijn zuster Van Culemborg¹⁸⁶ met onze biechtvader. Er werden tien kannen¹⁸⁷ wijn geschonken. Elke joffer die niet mee at, kreeg een pint¹⁸⁸ wijn. Van Pallaes ontving ik voor het oude getijdenboek van joffer Van der Aa zaliger twee rijnse guldens, dertien stuivers en negen witten.¹⁸⁹

In het jaar **1533**, op de dag voor St. Simon en St. Judas [*27 oktober*] werd de bouw van het nieuwe dormitorium¹⁹⁰ [*in aanwezigheid van de volgende personen*] aanbesteed: vrouwe Henrica van Erp, abdis; joffer Machteld van Groenestein, priorin; joffer Heilwig van der Haar; joffer Leon[illa] van Zuylen en van Harmelen; joffer Alida van Veen, de oudste [*joffer*] van het klooster; joffer Hendrik[a] van Solms, joffer Johanna van Hardenbroek, de econome [*van ons klooster*]¹⁹¹ en verder alle kloosterlingen.¹⁹²

[*Het werk*] kwam gereed – waarbij ook alle cellen afgeschoten waren – op de eerste donderdag in de vastentijd van het jaar **1536** [*5 maart*].

[*In de kosten*] werd door diverse personen bijgedragen, terwijl ook acht morgens land in de Hoge Biezen¹⁹³ [*daarvoor*] werden verkocht voor 546 gulden.¹⁹⁴

Van Dirk van Rijn¹⁹⁵ [*keren we*] 79 gulden toen hij zijn dochter¹⁹⁶ liet intreden in het klooster. Van Er[n]st van Meerten¹⁹⁷ bij dezelfde gelegenheid¹⁹⁸ 78 gulden, 17 schellingen en 8 penningen.

Van Willem van Oostrum¹⁹⁹ zaliger [*ontvingen we*] bij de intrede van zijn dochter²⁰⁰ 90 gulden, 15 schellingen en 8 penningen.

Bij de intrede van Dirk van Tuylls dochter²⁰¹ [*keren we van hem*] 90 gulden, 12 schellingen en 8 penningen.

Van de joffer Van Gaasbeek, Jacobs weduwe [*keren we*] 15 gulden.

We verkochten [*een erfrente die we ontvingen*] van de stad met een opbrengst van 2 filipsguldens voor 38 guldens, 6 schellingen en 4 penningen.²⁰²

De Dompriest heer Jan Slacheck²⁰³ gaf twee eikenbomen en veel leinagels²⁰⁴

Herman van Cuyck [*gaf*] bij de intrede van zijn dochter²⁰⁵ 91 gulden, 11 schellingen en 2 penningen

en Er[n]st van Amerongen bij die van zijn dochter hetzelfde.

Van Willem van Ruven bij de intrede van zijn dochter [*ontvingen we*] 91 gulden, 8 schellingen en 6 penningen.

[*Uit de nalatenschap van*] joffer

Van Heemstede zaliger kregen we vier gulden.

De kosten [*van het dormitorium*]
bedroegen [*in totaal*] 1932 gulden, 15 schellingen en
1 blank.²⁰⁶

In het jaar **1536**²⁰⁷ liet joffer Machteld van Groenestein het kapittelhuis met
wagenschot²⁰⁸ bekleden. De kosten [*bedroegen*] 42 gulden.

[In de marge: **Maria van Oostenrijk komt als landvoogdes naar de Nederlanden**]

In het jaar onzes Heren **1539** kwam Vrouwe Maria van Oostenrijk en Bourgondië,
²⁰⁹ de dochter van hertog Filips en de weduwe van de door de Turken
verslagen koning van Hongarije naar Utrecht. Ze werd [*in 1526*] heimelijk
Hongarije uitgebracht.²¹⁰ Haar broer keizer Karel droeg haar het bestuur op
van Brabant, Holland, Zeeland, het Sticht Utrecht en Friesland. Deze edele
koningin deed haar intocht in de stad Utrecht op de dag na Sint Maria Magdalena
[*23 juli*] 1539 en werd met groot eerbetoon ontvangen. De kanunniken²¹¹
gingen allemaal gekleed in hun formele gewaden en droegen kostbare
koorkappen. De graaf van Hoogstraten,²¹² de heer van Palland²¹³ en de andere
edelen waren gehuld in kostbare kledij. Zo brachten zij de genoemde koningin
tot voor de Dom. Daar ging ze naar binnen en deed haar gebed voor
het Verheven Heilige Sacrament [*de heilige hostie*]. Daarna ging zij verder
naar het Bisschopshof. Ze bleef in Utrecht tot maandag na Ad Vincula Petri
[*7 augustus*] Toen reed ze naar Amersfoort waar ze tot de [*volgende*] ochtend
vroeg bleef, toen ze naar Naarden reed. De koningin was in gezelschap
van veel heren, jonkers, edellieden en aanzienlijke dames.

[In de marge: **de hertog van Aerschot sterft te Amersfoort**]

In Amersfoort werd de hertog van Aerschot ziek toen de koningin de stad in
kwam. En hij stierf daar op dezelfde dag dat de koningin naar Naarden reed.²¹⁴

In het jaar 1539 gaf mijn broer Jan van Erp [*mij de stof voor*] een kazuifel van
rood fluweel, waarvoor hij negen en een kwart el schonk. De prijs daarvan
was 3 gulden en 13 stuivers de el. Dat maakt 28 gulden, 10 schellingen en 8
penningen. Deze kazuifel kostte samen met de [*bijbehorende*] albe, amict,
manipels, stola's en boorden in totaal 38 [*gulden*] en 6 [*schellingen*].
Op de dag na St. Gertrudis [*19 maart*] van hetzelfde jaar [**1539**] werden Anna
van Rijn, dochter van Dirk van Rijn, Margriet van Meerten, dochter van
Er[*n*]st van Meerten [*sic*] en Catharina van Oostrum, dochter van Willem
van Oostrum hier [*in ons klooster*] als proseliet²¹⁵ aangenomen.
In die tijd was de toenmalige abdis, vrouwe Henrica van Erp, zo zwaar ziek,
dat ze niet naar beneden gebracht kon worden. Daarom werd de genoemde
vrouwe naar het koor gebracht en dan voor het altaar gezet. Naast haar zat
piorin Machteld van Groenestein die de kloosterregels²¹⁶ die gelden voor
het doen en laten van de joffers in [*de vergadering*] voorlas. Ook werd er een
hoogmis in het koor gevierd. De abdis werd daar ook heen gebracht toen
men het offertorium²¹⁷ zong. De abdis zat voor het altaar naast de leesmeester²¹⁸
Christoffel, die hier biechtvader was, gedurende de tijd dat de drie genoemde
joffers hun geloften uitspraken om als non toegelaten te kunnen
worden.
Daarna werd de abdis weer naar haar woning gebracht. Toen de drie dagen
van de inwijdingsperiode voorbij waren, toen kwam de priorin met de nieuwe
joffers en alle joffers van het klooster bij de abdis die boven in haar woning
op bed lag. Daar knielde elk van de drie pas aangenomenen afzonderlijk
voor het bed van de abdis om haar daar gehoorzaamheid te beloven. Daarop
ging iedereen weer naar haar [*eigen*] kamer.

[In de marge: **keizer Karel in Utrecht**]

In het jaar Onzes Heren **1540** trok de keizer van Rome, Karel geheten (die
ook koning van Spanje etc. was), op de dag voor Assumptio Mariae [*14*
augustus] in een grote triomfopocht de stad Utrecht binnen.²¹⁹ Hij had een
kardinaal bij zich en een [*pauselijke*] legaat, een bisschop en een groot getal

hertogen en graven en [andere] edellieden die allen kostbaar waren uitgedost in goudlaken en fluweel en die sieraden van goud en edelstenen droegen.²²⁰ De keizer zelf droeg echter slechts zwart laken omdat hij in de rouw was vanwege [het overlijden van] zijn koningin.²²¹ De leden van de ridderschap van de stad Utrecht reden met elkaar de keizer tegemoet tot ver buiten de stad. De keizer kwam door de Tolsteegpoort de stad binnen. De leden van de ridderschap droegen zwartfluwelen kleren en hadden een gouden ketting om hun hals. De schout [Johan] van Culemborg, heer van Renswoude genaamd, kwam met de burgemeesters van de stad eveneens de keizer tegemoet buiten de genoemde stadspoort. Driemaal wierp de schout zich aan des keizers voeten. Hij bood hem zijn [ambts]roede [van justitie]²²² aan die de keizer hem weer teruggaf. Toen vielen [ook] de burgemeesters voor hem op de knieën en boden hem de sleutels van de stad aan.²²³ Ook die werden door hem terug gegeven. De in het zwart geklede edelen der stad haalden de Keizerlijke Majesteit in, ieder van hen met een brandende toorts in de hand. Ook alle burgers waren in het zwart gehuld, met van splitten voorziene broeken en kleren waarop het [Bourgondische] kruis²²⁴ [was aangebracht] en in volle wapenrusting.²²⁵ Zij gingen de Keizerlijke Majesteit meer dan een halve mijl tegemoet. Onze eerwaardige bisschop George van Egmond²²⁶ en zijn zoon heer Jan van Egmond en Jan van Bommel,²²⁷ suffragaan²²⁸ te Utrecht, de abt van de St. Paulusabdij en de abt van Oostbroek droegen hun gouden koormantels en ontvingen de Keizerlijke Majesteit buiten de Tolsteegpoort²²⁹ en vielen hem te voet. Toen kwam de deken van de Domkerk met alle kanunniken van de [vijf] godshuizen in kostbare koormantels gehuld.²³⁰

Toen hij een stuk de stad ingereden was, hield heer Johan van Voorst,²³¹ de deken van de Dom, een mooie maar lange redevoering voor Zijne Keizerlijke Majesteit. Voor Zijne Majesteit uit reed een groot heer gehuld in goudlakense kleren met een kostbaar zwaard in zijn hand. Zijne Keizerlijke Majesteit reed de [Oude]gracht langs, de Lijnmarkt over tot voor de Dom. Daar steeg hij van zijn paard en ging de Dom binnen.²³² Hij logeerde in het huis van de Domdeken op het St. Janskerkhof.²³³ Ook de zuster van de keizer, de koningin (van Hongarije, de landvoogdes Maria) verbleef op het St. Janskerkhof in het huis van de proost van Culemborg, heer Marcus van Wees. Alle heren en al het volk die de Keizerlijke Majesteit had meegebracht waren ingekwartierd bij de inwoners en burgers van de stad Utrecht.²³⁴ De stad Utrecht had veel geld gestoken in de intocht van de Keizerlijke Majesteit. Alle straten waren met groen loof versierd en voor alle huizen waar hij voorbij reed, stonden fakkels te branden. Op de Neude stond heel hoog boven de grond een beeld van een vrouw dat de handen bij elkaar kon brengen om de Keizer welkom te heten.²³⁵ Op de Neude was ook een gouden poort gemaakt waar de Keizerlijke Majesteit onderdoor reed.²³⁶

[In de marge: de keizer eet bij de Heer van Brederode te Vianen]

Donderdag na Assumptio Mariae [22 augustus] reed Zijne Keizerlijke Majesteit weer de stad uit naar Vianen. 's Middags at hij bij de Heer van Brederode.²³⁷ 's Middags reed hij naar Gorcum en vandaar verder naar 's-Hertogenbosch. Daar bleef Zijne Genade een dag om vandaar weer naar Brussel terug te keren.

In hetzelfde jaar gaven wij aan bisschop George, heer van Egmond, de zoon van de stadhouder van Holland,²³⁸ als bedegeld een gouden penning ter waarde van negen carolusgulden. Heer Melis van [Zuylen van] Nyevelt, Domheer te Utrecht en proost [van de Pieterskerk te] Leiden²³⁹ overhandigde deze aan onze Genadige Heer van Egmond. Hij deed Zijne Genade verslag over onze toestand en wel zo dat Zijne Genade met de genoemde penning als ons bedegeld tevreden was.

In hetzelfde jaar 1540 liet joffer Leon[illa] van Zuylen van Harmelen de visrefter²⁴⁰ [eetzuaal] betimmeren. Zij liet de [kruis]ramen met het [bijbehorende] ijzerwerk in het klooster aanbrengen. Joffer Leon[illa] liet aan de bisschop, heer George van Egmond vragen [om een bijdrage]. Deze schonk vier

glazen voor het raam naast de schoorsteen. Graaf Floris van Buren schonk de glazen voor het andere raam.²⁴¹ De jonge graaf van Buren²⁴² schonk vier glazen voor het derde raam.²⁴³ Graaf Willem van Rennenberg,²⁴⁴ de heer van Zuylen, schonk de vier glazen voor het vierde raam.

[In de marge: **tocht van Marten van Rossem in Brabant**]

In het jaar Onzes Heren **1542** brachten Maarten van Rossum en Adriaan van Byland, Heer van Well, samen met andere edelen een groot getal paarden en soldaten bijeen. Op Visitatio Mariae [2 juli] van het genoemde jaar trokken de genoemde Maarten van Rossum en alle edelen en soldaten door de Brabantse Kempen op naar Antwerpen. Zij richtten zo doende grote schade aan, want niemand had zijn bezittingen in veiligheid gebracht omdat naar men zei nog in geen zeshonderd jaar bereden troepen of voetvolk voor Antwerpen waren verschenen om de stad of het omliggende land schade te berokkenen. [Nu] werden echter in het gebied des keizers buiten de stad, kloosters noch kerken gespaard. Men stak ze in brand en vernielde ze, evenals veel kostbare kastelen en dorpen.

[In de marge: **de soldaten overtreden het gebod om respect voor de eredienst [en sacramenten] te tonen**]

De Bourgondiërs brachten [op hun beurt] ook ruiters en voetvolk bijeen om naar Frankrijk op te trekken en vandaar tegen Allerheiligen [1 november] naar het Land van Gulik. Zij namen veel steden in zoals Heinsberg en Sittard en daar bleef het niet bij. Kostbare sloten en kastelen, kloosters en kerken werden vernield en de ornamenten [van en in die gebouwen] kapot gemaakt. Men vertrapte – God vergeef het hun – het Heilige Sacrament en het Heilige Oliesel onder de voeten en het gehele gebied werd totaal geruïneerd. De Heer van Escornaix, die nu graaf van Hoogstraten²⁴⁵ heet, bleef in Heinsberg. De hertog van Aerschot²⁴⁶ bleef ook in het Land van Gulik.

[In de marge: **de Geldersen verslaan de bourgondiërs**]

Kort daarna begonnen de Geldersen het beleg van Heinsberg. Nadat deze belegering een zekere tijd had geduurd, kwamen de Bourgondiërs en brachten op de dag voor Pasen **1543** [3 april] leeftocht naar Heinsberg. De Gelderse troepen omsingelden de Bourgondiërs en een veldslag vond plaats waarbij aan beide zijden veel doden vielen. De Geldersen behielden de overhand en de Bourgondiërs lieten al hun vuurwapens achter. Veel goede lieden werden aan beide kanten gedood of gevangen genomen.

De Geldersen hervatten [daarna] hun beleg van Heinsberg, waarop de Bourgondiërs met [over]macht [terug]kwamen en Heinsberg weer van leeftocht voorzagen. De Geldersen namen [toen] echter de vlucht en lieten hun vuurwapens,²⁴⁷ alles dat ze daar bij zich hadden, achter voor de Bourgondiërs. Veel doden vielen er echter [die keer] God dank aan beide kanten niet en veel gevangenen werden er niet gemaakt. Dit gebeurde op de dag van de 11.000 maagden [van St. Ursula, 21 oktober] **1543**.

[In de marge: **Marten van Rossum voor Amersfoort**]

Op de dag voor Translatio Martini [3 juli] **1543** kwam Maarten van Rossum aan bij Amersfoort en richtte grote schade aan in Leusden, Soest en andere dorpen. Alles wat de Geldersen maar aan voedsel konden krijgen, haalden ze weg uit Amersfoort [en omstreken] tot De Bilt aan toe. Ze stichtten echter geen brand en namen geen mannen gevangen, maar haalden wel koeien op en kalveren en schapen en varkens, alles dat maar eetbaar was. Kleren en huisraad namen ze ook allemaal mee. Het betalen van oorlogsschatting of het bieden van verzet baatte niet.

Zaterdag voor Visitatio Mariae **1543** [27 juni] trok een vendel soldaten dat in Amersfoort gelegerd was naar Nijkerk met de bedoeling dat te plunderen en de mannen gevangen te nemen. Die van Nijkerk weerden zich echter zo [keranig] dat maar weinig [Gelderse] krijgslieden terug keerden, omdat de meeste gedood waren of gevangen.

De Geldersen vernamen dat zij al hun soldaten in Amersfoort kwijt waren [geraakt]. Op St. Martini Translatio [4 juli] kwamen ze voor Amersfoort zoals hiervoor bericht werd. Ze plunderden het klooster De Birk²⁴⁸ en ze verjoegen alle heren²⁴⁹ eruit met medeneming van alles wat er in het klooster was. Toen de soldaten uit Amersfoort waren vertrokken, kwamen de kinderen van de Amersfoortse burgers alle dagen met manden en kruiwagens om alles dat nog over was in het klooster en in het [klooster]hof mee te nemen. Zij sloopten de leien van het dak van de kerk en van het klooster alsmede al het lood, de [muur]ankers, het ijzer- en houtwerk: kortom alles wat daar [te vinden] was. Het brigittenklooster²⁵⁰ in Soest plunderden de soldaten ook en de twee of drie joffers die in het klooster waren achtergebleven behandelden zij heel slecht, etc.²⁵¹

[In de marge: **hij neemt Amersfoort in**]

Op de octaaf van Visitatio Mariae **1543** [9 juli] veroverde Maarten van Rossum Amersfoort. Hij bestormde de stadspoort aan de ene kant met zijn troepen. Bij de andere poort liet men hem en zijn soldaten de stad in. De burgers konden hun leven en bezit voor geld behouden. Men zei dat ze 80.000 carolusgulden moesten geven, meteen te voldoen. Wie geen geld klaar had liggen bracht zijn zilverwerk, ringen, kettingen en gordels naar Maarten van Rossum en liet ze op hun geldswaarde taxeren. Met dit geld werden diens ruiters en voetvolk betaald.²⁵²

[In de marge: **Maarten van Rossum verlaat Amersfoort doch laat er een bezetting achter. Hij trekt naar de Meierij van Den Bosch waar [hij] kwalijk huis houdt**]

[Daarna] trok Maarten van Rossum met zijn jonkers en edelen en ruiters en soldaten weer uit Amersfoort weg. Hij liet Vyt van Minster en Mynard van Heem in Amersfoort achter. Dat was omstreeks St. Maria Magdalenadag [22 juli] **1543**.

Ze trokken verder naar Brabant, naar de Meierij van Den Bosch en richtten daar grote schade aan en staken het mooie dorp Vught in de brand, hoewel het huis van Arent van Heym behouden bleef. Men pakte een kartuizer heer bij het altaar de door hem opgeheven kelk met [het bloed van] Onze God uit de hand. Men kan wel raden wat zij in het klooster en met de monniken hebben gedaan. Ze namen Eindhoven in en namen alle mannen gevangen en plunderden dat stadje zo dat er weinig overbleef. Ze maakten veel mannelijke gijzelaars en ruïneerden alle kleine vestinkjes en behuizingen: alles werd geplunderd. Daarop trokken zij naar Roermond.

[In de marge: **Brederode neemt Nijkerk dat hij plundert**]

Vrijdag na Assumptio Mariae **1543** [20 augustus] trok de Heer van Brederode²⁵³ met zijn vendels soldaten naar Nijkerk en ze namen al wat ze daar vonden. Er werden geen mannen aangetroffen. Men nam veel vrouwen als gijzelaar mee.

[In de marge: **De keizer krijgt Düren en Roermond geeft zich over**]

Tegen Nativitas Mariae [8 september] arriveerde de Keizerlijke Majesteit in het land van Gulik met een grote troepenmacht van ruiters en voetvolk en nam stormenderhand de stad Düren. Er vielen veel doden en in de stad werd vermoord en brand gesticht. Zijne Keizerlijke Majesteit reisde [daarop] naar Roermond maar de autoriteiten van de stad gingen hem tegemoet met de sleutels van de stad om hem [op die manier] de stad Roermond in handen te geven. Op St. Gillisdag [1 september] **1543** kwam hij Roermond binnen, samen met de Prins van Oranje,²⁵⁴ met zijn keizerlijke hofhouding. De ruiters en soldaten bleven buiten Roermond liggen.

[In de marge: **er wordt vrede gesloten tussen de keizer en de hertog van Gelre**]

Van daar trok Zijne Keizerlijke Majesteit naar Venlo met zijn troepen en geschut. Daar kwam de hertog van Kleef²⁵⁵ bij de keizer op de donderdag na St. Gillisdag [6 september] en hij viel voor de Keizerlijke Majesteit op zijn knieën en vroeg om genade en lijfsbehoud onder overgave van het land van Gelre in handen van de keizer. Toen werden ze het samen eens en sloten vrede. Bij dit vredesverdrag tussen keizer en hertog behield de hertog zijn eigen land Kleef en kreeg de keizer het vorstendom Gelre.

[In de marge: **de keizer ingehuldigd als hertog van Gelre**]

Op de Geboortedag van Onze Lieve Vrouw [8 september²⁵⁶] arriveerde de keizer met zijn hofhouding in Venlo en reisde vandaar met zijn ruiters en voetvolk naar Frankrijk. De prins van Oranje reisde naar Nijmegen waar hij als keizerlijk stadhouder [in Gelre] ingehuldigd zou worden. Van daar ging hij naar Arnhem, Zutphen, Tiel, Zaltbommel, Wageningen en nam verder alle steden van Gelderland [voor de keizer] in bezit. [In hetzelfde jaar 1543] legerde Van Burmania²⁵⁷ zijn soldaten in het Sticht, naar verluidt acht vendels.²⁵⁸ Ze waren in Westbroek gelegerd en andere dorpen tot Abcoude aan toe.

[In de marge: **vrouwenklooster ondervindt weer last van de soldaten**]

Op de dag voor St. Victor van het jaar 1543 [in het Sticht 13 mei] kwam jonker Van Raesfelt²⁵⁹ te Oostbroek met een vendel soldaten. Het waren er wel 50. Een groot deel [werd gelegerd] in De Bilt want Zeist lag al vol. De dag na St. Victor trokken ze naar Vleuten.

In hetzelfde jaar, acht of tien dagen na St. Victor, legde Raesfelt [een cordon van] tien vendels om Utrecht. Op ons kloosterterrein waren zoveel [krijgslieden] dat ons priesterhuis, onze bakkerij, ons nieuwe gebouw,²⁶⁰ onze [landbouw]schuur, onze bijkeukens, de gemeenschappelijke eetzaal voor de knechten en de logeerkamers boven allemaal vol waren. Ze verbleven hier vijf dagen en nuttigden onze vier ossen, alsmede een vat boter en 33 vaten bier en vier vette schapen. Ze haalden ook een jong, vet beest uit onze wei en

een vet varken uit het kot en brachten dat naar de [troepen bij de] Wittevrouwenpoort. Ze stookten onze turf en ons brandhout op en ze beukten de laatste nacht de twee toegangsdeuren van ons klooster open en kwamen met het blanke mes het klooster binnen en riepen met elkaar 'Sla dood, sla dood'. Vijf messen werden boven het hoofd van joffer Van Buren gehouden. Al onze joffers waren [in hun cellen] in het dormitorium en [hielden zich], bang [als ze waren], slapend. Ik was bezorgd dat ze van angst ziek zouden worden. In de morgen wilden alle joffers in staatsie vertrekken.²⁶¹ Toen trokken [de soldaten] naar Oostbroek om daar twee dagen te blijven en eveneens veel ellende aan te richten. Burmania [zelf] vertoefde in Utrecht en liet het gebied [rondom de stad] jammerlijk te gronde gaan. Toen arriveerden er in de stad echter geld en wollen stof waarmee [de benden] betaald werden om vervolgens weg te trekken.

[In de marge: **de graaf van Rennenberg sterft op 't Huis te Zuylen**]

Op de 11de juli van het jaar 1545 stierf graaf Willem van Rennenberg op zijn kasteel te Zuylen. Hij werd gebalsemd. Zijn hart werd begraven in de slotkapel van Zuylen, zijn ingewanden te Westbroek en zijn lichaam te Oostbroek op de 23ste van de genoemde maand juli. Ik stelde me met mijn joffers op voor onze kloosterpoort aan de Steenweg. Daar wachtte ik [op de stoel] met onze kapelaan die zijn kazuifel aan had en een wijwaterkwast in zijn hand. Twee van onze jongste joffers droegen het Kruis en de wierook. We liepen het klooster via de Vrenckpoort uit en posteerden ons bij de wagenweg waarlangs men naar Oostbroek rijdt totdat alle wagens voorbijgekomen waren. Toen gingen wij terug.²⁶²

[In de marge: **landvoogdes koningin Maria te Utrecht**]

Op Conceptio Mariae [8 december] van het jaar **1545** kwam vrouwe Maria, de koningin van Hongarije, naar Utrecht met haar gevolg. Daar kwamen toen ook veel aanzienlijken naar toe: bisschoppen, abten, hertogen, graven, heren van [klooster]orden, de vrouwe Van den Bergh,²⁶³ de vrouwe van Hoogstraten²⁶⁴ met haar dochters en haar zonen. Ook kwamen hier in Utrecht veel gezantschappen. Op de dag voor Kerstmis reisde de koningin naar het klooster te Renkum²⁶⁵ om daar de hoge kerkelijke feestdag te vieren en vervolgens weer hier terug te keren. Vaak reed ze voorbij ons klooster met haar edelen en joffers om op valkenjacht te gaan.

[In de marge: **de keizer trekt Utrecht binnen**]

Zijne Keizerlijke Majesteit kwam op de dag voor Nieuwjaar **1546** 's middags om vier uur hier door De Bilt ons klooster voorbij rijden met een groot getal aanzienlijken en edelen. Die morgen om acht uur was zijn bagage begonnen voorbij te komen; dat duurde tot in de avond. Naar men zei telde men meer dan 200 muilezels met bagage [die de stad] in [kwamen] evenals veel wagens en paarden. Onze bisschop kwam hier in het klooster om de komst van Zijne Keizerlijke Majesteit af te wachten, maar hij bleef nog geen half uur. De autoriteiten van de stad wachtten de keizer tussen de Wittevrouwenpoort en de Gildpoort met veel toortsen op. Daar werd hij lang toegesproken, terwijl een zeer grote menigte burgers en lieden uit allerlei steden [toehoorde].

[In de marge: **en logeert met zijn zuster in het Duitse Huis**]

Toen brachten de burgers de keizer naar het klooster 'Het Duitse Huis'.²⁶⁶

Daar had de koningin [van Hongarije] ook haar onderkomen.

Op de zaterdag na nieuwjaarsdag **1546** [2 januari], om twee uur in de middag, begon de keizer zijn hofhouding op te zetten tot 's avonds zes of zeven uur toe.

Gehuld in zeer kostbare koormantels arriveerden de bisschop van Utrecht, George van Egmond, de abt van de St. Paulusabdij en de abt van Oostbroek (heer Jacob van Baarn²⁶⁷ geheten) voor het Duitse Huis waar de keizer bivakkeerde. Zij werden gevolgd door alle bisschoppen en abten die van elders waren gekomen, alsook door een groot getal hertogen, graven, ridders en edelen, maar alleen de bisschop van Utrecht, de abt van de St. Paulusabdij en die van Oostbroek gingen binnen in de keizerlijke hof.

De keizer stond op een platform voor in de kloosterzaal en liet zich door de bisschop en de [beide] abten de hand kussen. Zij gaven hem ook allemaal wijwater, waarop de keizer op zijn beurt hun handen kuste. Toen reed de keizer op zijn paard het klooster uit. De keizer en andere heren [van zijn gevolg] die ook te paard waren, waren in het rood gekleed.

De kanunniken hadden kostbare koormantels aan en vormden een processie om de keizer met groot eerbetoon naar de Dom (die van boven tot onder was behangen met kostbare, door de keizer geschonken kleden) te begeleiden.

De intocht in de Dom [gebeurde] onder voortdurend beieren der klokken.

De keizer ging met alle aanzienlijken uit zijn hofhouding naar het koor. Dit alles duurde tot 11 uur in de avond. De volgende dag kwam de keizer weer met dezelfde hofhouding naar de Dom, allen in het zwart gekleed, de leden van de geestelijke ordes ook.²⁶⁸

In het jaar **1546** schonk joffer Anna van Byland²⁶⁹ [geld] om een nieuwe zetel te maken voor de priester, ter rechter zijde [van het altaar in het koor], om op te zitten tijdens de mis op kerkelijke feestdagen. [Zij schonk] aan de linkerzijde een mooie kast waar men alle zaken voor de eredienst in kon leggen, met een mooie lectrine²⁷⁰ waar men de getijden- en misboeken²⁷¹ op kon leggen midden op het koor. Ter weerszijden van het altaar werden kistjes gemaakt, waar de joffers hun gebedenboeken in konden leggen evenals een extra lessenaar en een lamp voor het altaar. Dit werk kostte 294 carolusgulden en werd betaald door Otto van Byland²⁷² voor [zijn dochter] joffer Anna op zondag na Beloken Pasen [14 april]. De scheidslieden bij [het gesbil dat over dit werk ontstond] waren vanwege de maker van de kisten meester Dirk Hendrikszoon: Jan Wyck Dirkszoon. Vanwege joffer Anna van Byland: Willem Bor[re] van Amerongen²⁷³ en Anthonis van Zuylen van Nyevelt,²⁷⁴

maarschalk van het Nedersticht.

Op vrijdag [2, 9 dan wel 16 september] in het jaar 1549 werd Vrouwe Johanna van Hardenbroek²⁷⁶ tot abdis verkozen. Zij werd als abdis bevestigd op dinsdag na St. Lambertusdag [20 september], in aanwezigheid van mr. Ludolf van den Vene, deken van de Dom te Utrecht, heer Herman van Lokhorst, deken van Oudmunster en mr. Willem Buser, notaris. Ook had vrouwe [Johanna], omdat ze hier geen familie had, uitgenodigd mr. Jacob van Amerongen en mr. Peter van Amerongen, kanunniken van St. Marie en mr. Jan van Amerongen, kanunnik van St. Jan.²⁷⁷

[In de marge: **onkosten gemaakt bij gelegenheid van de intrede van de nieuwe abdis**]

Aan de deken van de Dom schonk de abdis een rozennobel²⁷⁸ en aan de vicaris²⁷⁹ twaalf el dun doek om een koorkleed²⁸⁰ van te maken. Deze laatste wilde namelijk geen geld hebben. Per el kostte [het kleed wel] negen stuivers.²⁸¹ De dienaren van de dekens en van de notaris ontvingen met elkaar anderhalve filipsgulden, de kapelaan 15 stuivers. [Notaris] mr. Willem Buser ontving voor het bezegelen van de verkiezing en van de bevestiging samen twee gouden kerkschilden.²⁸² Voor het schriftelijk vastleggen ontving hij één enkele goudgulden²⁸³ van [goed] gewicht. Men wist op dat moment echter [nog] niet, dat de verkiezing schriftelijk door het klooster vastgelegd had moeten worden. De notaris die de voorschriften hier in de kerk voorlas ontving tien stuivers. Mijn Genadige Heer de bisschop kreeg voor de bevestiging [van de verkiezing] dertig goudgulden van [goed] gewicht. De bij gelegenheid van de bevestiging van de abdis aangeboden wijn en het eten [van de toen genuttigde, gezamenlijke] maaltijd en het gebak kostten drie rijnsse gulden²⁸⁴ en vijftien stuivers.

[In de marge: **voorrecht van de abdis**]

Een [nieuwe] abdis moet samen met de oudste joffers van het klooster ook een priorin kiezen, iemand die het meest geschikt voor die functie is. [Bij haar aanwijzing] zal men haar opdragen om zich in geen enkel opzicht op te stellen tegenover de abdis, maar zich te conformeren aan de inhoud van het hoofdstuk uit de Regel [van Benedictus] getiteld 'de Preposito Monasterii'.²⁸⁵ Zij zal uit de kelder van alles het dubbele van [een normaal deel] ontvangen, met uitzondering van bier en brood alsook anderhalf maal het [normale] wijngeld dat wordt gegeven wanneer een kind intreedt in het klooster en ook zal zij, [samen] met de joffers van het klooster een half varken krijgen.

Op de 17de dag van januari 1570 stierf Vrouwe Johanna van Hardenbroek. In hetzelfde jaar werd Vrouwe Maria van Zuylen tot abdis verkozen. Zij zou sterven op 19 mei 1579.

Op de 17de dag van februari [1570] kwam de abt van de St. Paulusabdij met thesaurier²⁸⁶ Bruhesen naar de Dom om de uitslag van de verkiezing van de nieuwe abdis van Vrouwenklooster te vernemen. Bij die gelegenheid werden elf kannen wijn gedronken [per kan van vijf stuivers]. Peter Schau is met de voornoemde verkiezingsuitslag naar het Hof²⁸⁷ gestuurd. Daarvoor ontving hij 10 gulden en 16 stuivers, die hem betaald zijn op 7 augustus 1570. [Intussen] moest men [op formele bevestiging vanuit Brussel] wachten tot 22 juni 1571.

Toen zond de secretaris van de hertog van Alva een brief met bericht dat de hertog mij²⁸⁸ tot abdis benoemd had en dat ik iemand moest sturen om de benoemingsbrief op te halen.²⁸⁹ Ik zond toen een goede vriend daarheen, die zijn weg wist te vinden [in Brussel]. Die reisde er heen en verteerde twee maal veertien gulden, zeven stuivers en acht penningen. Aan de secretaris van de hertog, die Courteville heette, werd aan salaris en leges 53 gulden en 14 stuivers betaald, de kantoorbeambte kreeg aan leges en fooi twaalf gulden en elf stuivers. De benoemingsbrieven berustten bij de secretaris van Zijne Majesteit de Koning, Vander Eyck. Aan hem heb ik aan leges [nog eens] zestien gulden en zestien stuivers moeten geven, aan zijn kantoorbeambten zes gulden en bij de audiëntie voor het bezegelen zes stuivers en twee penningen.

Toen liet de aartsbisschop²⁹⁰ vragen of de joffers tevreden waren en of ik geïnstalleerd kon worden. Toen schonk ik de dienaar van de bisschop [*die dit kwam vragen*] 32 stuivers. Ik gaf mijn Genadige Heer [*de aartsbisschop*] voor zijn gezegelde bevestiging twintig gulden en Lamsweert²⁹¹ voor het schrijven [*daarvan*] 36 stuivers. Toen kwam mijnheer de vicaris hier en bevestigde mij en nam mij de eed af. Ik schonk zijn secretaris, die de brief met de bevestiging voorlas aan de joffers, 21 stuivers. Mevrouw de abdis heeft de beide maaltijden, de wijn en het eten bij gelegenheid van haar installatie, zelf betaald.²⁹²

Toen mijn abdis²⁹³ gestorven was, zond ik Dirk Verbeek naar de president van het (Utrechtse) Hof met het bericht dat mijn abdis overleden was en hij stelde de abt van de St. Paulus en de heer Bruhesen weer de benoemingsbrief [*van de overleden abdis*] ter hand. Ik gaf de eerste daar twee gulden voor en Bruhesen als vergoeding voor twee dagen werk achttien gulden. De secretaris kreeg twaalf gulden.

Op 9 juli 1583 heeft vrouwe Catharina van Oostrum²⁹⁴ de Nonnengroep laten vernieuwen en herstellen, volgens het [*geldende*] recht samen met de bestuurders en gerechtigden van het gerecht van De Bilt, van Zeist en van Baarn.

Hoe men de verlening van een prebende²⁹⁵ vastlegt en de intrede van een kind laat verlopen

Als de prebende dan gegeven is, geeft de abdis aan de vader of een naaste vriend een [*beker*] muskaat of kruidenwijn.

De vader of de moeder van het kind dat een prebende gekregen heeft, schenkt aan de dienstjoffer van de abdis een Badense gulden²⁹⁶ of [*zo veel meer als het*] hem of haar goeddukt.

Als men het kind dan het kloosterhabijt aantrekken gaat, dan brengen de ouders een zilveren schaal die elf lood²⁹⁷ weegt, met daarin vijftig losse guldens van elk dertig stuivers en de rentebrief van het kind die minimaal tien rijnse guldens per jaar moet garanderen om in het levensonderhoud van het kind te voorzien.

Het kind moet twee kappen hebben, twee overkleden, een pelzen lijfje voor net, een pelzen lijfje voor dagelijks gebruik en twee toortsen om naar de metten te gaan.²⁹⁸

Het kind moet ook een koffer en een kist hebben en zes el dun doek en zes el nachtdoek, elf hemden, vier el stof voor een omslag en een stuk tafellaken van 32 el lang.

Het kind moet een bedstee met een bed hebben, een beddekleed, een enkele en een dubbele deken, vier paar slaaplakens, twee hoofdkussens en vier hoofdkussenslopen.

Het kind moet zes zitkussens hebben, een psalter²⁹⁹ en een processieboek.

Het kind moet ook twee toortsen meebrengen van elk vier pond [*was*] en een wassen kaars van een pond.

Als de abdis dat wenst, schenkt zij elke joffer van het door het kind ingebrachte geld vijftien stuivers en de priorin het dubbele.

De abdis ontvangt zelf – dat komt haar rechtens toe – een oud [*gouden*] schild³⁰⁰ voor haar hoofddoek en een oud schild voor haar ring.

Onze biechtvader, die het kind installeert met haar habijt ontvangt een davidsgulden.³⁰¹ Onze twee kapelaans, de rentmeester, de organist,³⁰² de dienstjoffer van de abdis, de kapelaanster³⁰³ ontvangen elk een hoornsgulden³⁰⁴ [*afkomstig*] uit het door de ouders hier gegeven bruidsgeld.

Onder de hoogmis offert de bruid³⁰⁵ een hoornsgulden en een braspenning of Hollandse stuiver,³⁰⁶ [*afkomstig*] uit haar eigen beurs.

[In de marge: **alle officiën zijn smerig**³⁰⁷]

Van het genoemde geld neemt men dertien aparte filipsguldens [*om*] de aan te steken toortsen [*mee te betalen*] die gedragen worden door de boer van het klooster en onze bakker. Elk [*van deze twee*] geeft men een paar handschoenen met een braspenning daarin.

De kerk[*fabriek*] ontvangt vier hoornsguldens voor de krans die de bruid op haar hoofd draagt.

De kameniers³⁰⁸ ontvangen [*voor het maken van*] de bruidsjurk vijf hoornsguldens.

De priester die dienst doet bij de hoogmis krijgt dertien stuivers.

De [*klooster*]boer, de bakker, de opzichteres van de keuken en de opzichteres over het stookhok krijgen elk dertien stuivers. Alle andere knechten en dienstmeisjes krijgen ieder één braspenning, alles te bekostigen met het geld dat het kind meebrengt. Alles wat er dan nog over blijft, is voor de onkosten die voor de bediening gemaakt moeten worden.

Als men een kind in het verborgene in laat treden, dan moet een zilveren schaal van twaalf lood worden gegeven, met daarin de rentebrieven van het kind, en 81 rijnse gulden van courant gehalte, en 32 tafellakens.

Bovendien geeft de vader van het kind aan elke joffer, aan de priesters en aan mevrouw de priorin ieder het dubbele geld, een kapoen en wijn.

De vader geeft de kloostergemeenschap bovendien een royale maaltijd, maar het klooster moet vlees van de schouder en de rug voor zijn rekening nemen, boter, bier en brood. Als er echter meer dan vijf of zes paar mensen zijn, dan helpen [*de ouders*] het convent met landelijke kost [*voor de gasten*].

Tot hier [*loopt*] het kroniekje van Henrica van Erp, abdis van Vrouwenklooster buiten Utrecht.

Eindnoten:

1 Deze tekst met plotselinge overgang lijkt geïnspireerd door de tekst van de volgende bron: UA, Vrouwenklooster 250, fol. 44r: 'In't jaer ons Here[n] doe me[n] screeff duse[n]t hondert en[de] XXXIX doe wass dat co[n]ve[n]t van Vrouwe[n]cloester ghety[m]mert en[de] doe worden die joffere[n] hier in't cloester geset'. In de kroniek komt na de mededeling over 1139 het bericht over de bouwvalligheid van de torens in 1518 op dezelfde wijze als in het register van inkomsten en uitgaven. Dat verklaart de sprong naar de zestiende eeuw in het manuscript van Van Erps kroniek. (Deze sprong is hier niet zichtbaar, aangezien de tekst over 1518 chronologisch later in deze uitgave wordt geplaatst). Zie ook noot 82.

2 Het in de tekst voorkomende woord 'joffer' laten wij doorgaans onvertaald. Het gaat in de meeste gevallen om adellijke dochters.

3 Divisio Apostolorum, 15 juli, werd gevierd ter herdenking van het zendingswerk van de apostelen.

4 Groenestein was een riddermatige hofstede tussen Neer- en Overlangbroek, in bezit van de familie De Ridder van Groenestein, Olde Meierink, *Kastelen en ridderhofsteden*, 205.

5 In 1456 verkiezen de nonnen Geertruida de Ridder van Groenestein tot priorin van het Vrouwenklooster. Zij sturen een charter naar bisschop David van Bourgondië waarin ze de verkiezingsprocedure van Geertruida beschrijven en de bisschop verzoeken om haar verkiezing te bevestigen, hetgeen wordt gehonoreerd. Als priorin regelt Geertruida allerlei zaken die met het goederenbeheer van het klooster te maken hebben. Het klooster heeft immers bezittingen in de hele provincie, van Baarn tot Linschoten. In de tijd van Geertruida verwerft het klooster land in Hei- en Boicop. Geertruida regelt ook de verpachting van een huis aan de Plomporetengracht in Utrecht. In 1490 regelt Geertruida het zoengeld dat Adriaen Aerntsz., de bakker en brouwer van het klooster, moet betalen wegens doodslag. In die acte laat ze zich 'abdis' noemen. Na de dood van Geertruida in 1503 wordt een inventarislijstje gemaakt van haar bezittingen: een spiegel, tafellakens, slaaplakens, blakers, beddegordijnen. Het wordt allemaal overgedragen aan haar opvolgster, Henrica van Erp. Zie voor de bezittingen van Geertruida van Groenestein:

UA, Vrouwenklooster 5, 19 september en 13 oktober 1503. Akte bestemd voor Henrica van Erp, waarin de aan haar overgedragen boedel van wijlen priorin Geertruyda van Groenestein wordt beschreven. Overigens noemt Aernout van Buchell nog een extra activiteit van een kennelijke verwante van Geertruida de Ridder die als de jonge priorin in de kroniek wordt opgevoerd: Machteld: 'Ex cuius structurae elegantia mota, domicella Mechtildis de Ridder de Groenestein, predicti istius caenobii priorissa, circuitum domus capitularis, scabellis sedibusque ligneis e tabulis querneis ornari fecit'. ('Getroffen door de prachtige bouw, liet moeder Machteld de Ridder van Groenestein, priorin van dit klooster, de gang rondom het kapittelhuis opsieren met eikenhouten bankjes en stoelen'); UA, *Monumenta van Buchell*, fol. 139r.

6 De rijnse gulden was een door de keurvorsten aan de Rijn geslagen munt met een gewicht van omstreeks 3,5 gram en een goudgehalte van ca. 0,750; in de zestiende eeuw had de munt een rekenwaarde van 28 stuivers. Stuiver betekent hier: zilveren munt (ook wel 'dubbele groot' genoemd) met een gewicht van 3,82 gram. Omgerekend is in de tekst dus sprake van 2268 stuivers of ruim 90 filipsguldens van 25 stuivers.

7 In 1521 wordt 'Fensa van Natewis' opgevoerd als een van de oudste nonnen van het klooster; UA, Vrouwenklooster 140, 3 mei 1521. Natewisch of Naatswijk was een ridderhofstede te Amerongen; Olde Meierink, *Kastelen en ridderhofsteden*, 331; J.R. Clifford Kocq van Breugel, *Kastelenboek Provincie Utrecht* (4de druk, herzien en uitgebreid door J.D.M. Bardet, Utrecht 1966) 177.

8 Vronestein was een riddermatige hofstede te Jutphaas; Olde Meierink, *Kastelen en ridderhofsteden*, 460.

9 Het betreft waarschijnlijk een schuur waar kaas en boter gemaakt werd. Het kan echter ook om een landbouwschuur zonder meer gaan.

10 Het klooster Vredendaal was gelegen ten oosten van de stad Utrecht, aan en ten zuiden van de Biltstraat, ongeveer bij het huis Griffenstein. Het is tegen het einde van de veertiende of aan het begin van de vijftiende eeuw gesticht door Wernbold van Boskoop. Over het stichtingsjaar bestaat geen zekerheid. Vergelijk <http://www.historischekringdebilt.nl/oude%20akten/Vredendaal.pdf>.

11 De Gildpoort lag bij de Gildbrug over de Biltse Grift bij de Biltstraat.

- 12 De verering voor St. Anna breidde zich vooral in de vijftiende eeuw sterk uit in de Nederlanden. Een van de vormen waarin zij veelvuldig werd voorgesteld is het St. Anna-te-Drieënbeeld: Anna met haar dochter Maria en kleinzoon Jezus. Anna was schutsheilige van de vruchtbaarheid van mens, dier en gewas. Mogelijk zagen de gelovigen in Anna ook een 'menselijke' heilige.
- 13 Heilwig de Waal van Vronestein (bij Jutphaas).
- 14 De zinsnede 'Henrica van Erp, vrouw, op de Deynsel' is aanleiding geweest voor het misverstand dat Henrica van Erp de titel 'vrouw op de Dijnsel' zou hebben gevoerd, zoals Van der Aa stelde: 'vrouw op de Dijnsel, gelijk zij zichzelf noemde'; Van der Aa, *Biografisch Woordenboek* IV, 63. Wat er in feite staat is dat ze persoonlijk afreisde naar het uithof van Vrouwenklooster dat bekend stond als Dinslo, Dinsele, Dijnsel en tegenwoordig Dijnselburg. Het woord 'vrouw' duidt hier alleen haar titel aan, want was synoniem met abdis of priorin. Ook DamstéL heeft het zo opgevat. 'De Dijnsel' was geen heerlijkheid, maar viel onder de hoge heerlijkheid Zeist. De tienden van negen hoefden op het goed Dinslo kwamen al in 1277 en 1279 in handen van Vrouwenklooster; het goed zelf was zeker in handen van Vrouwenklooster in 1460; Damsté, 'De Uithof', 157-158.
- 15 De econome van het klooster of beheerder van de tijdelijke goederen.
- 16 Lunenburg: ridderhofstad bij Neerlangbroek.
- 17 Van de familie van Zuylen van de Haar, een ridderhofstad bij Kockengen. Het slot werd in 1482 verbrand door de Hollandse stadhouder Joost van Lalaing.
- 18 In het archief van Vrouwenklooster komt men tweemaal een Maria Voerd (of Voorde) tegen; UA, Vrouwenklooster 28, fols. 1v., 33r.
- 19 Ridderhofstad bij Zeist.
- 20 Behorend tot het bestuurs- en rechterlijke college dat het gerecht Zeist bestuurd.
- 21 De bisschop.
- 22 Deze procedure zou iedere tien jaar herhaald worden, in ieder geval tot het vierde decennium van de zeventiende eeuw; vergelijk Langerveld, 'Het klooster Oostbroek', 17. Overigens lijkt de verhouding met Zeist goed te zijn geweest, gezien wat er vijf jaar later gebeurde: in het archief van Vrouwenklooster (nummer 326I) treft men immers onder het jaar 1510 een 'akte van inspectie' aan, gedaan door schout en geburen van Zeist op verzoek van abdis Henrica van Erp en het convent van Vrouwenklooster. Het betrof de werkzaamheden in het veen van de Nonnengroep of greppel tussen Overhees, de Herden en De Vuursche in het gerecht Zeist. Deze inspectie – bedoeld om de grens van het bezit van Vrouwenklooster weer eens helder vast te stellen – werd kennelijk probleemloos uitgevoerd. Bij deze inspectie werd overigens een grens vastgesteld die in 1512 weer grote moeilijkheden met de Heren van St. Jan op zou leveren. Zie hierna, op blz. 101.
- 23 De in het manuscript gegeven naam 'Weert' moet een verschrijving zijn.
- 24 Onduidelijk is, of hier het hiervoor genoemde aan de heilige Anna gewijde altaar bedoeld wordt.
- 25 Kan ook zijn repareren of vernieuwen. Rond 1500 zou het klooster afgebrand zijn. De enige vermelding daarvan vindt men in: UA, Gemeentebestuur van Utrecht 1813-1869, nr. 14536: stukken betreffende de schenking van de veertiende eeuwse vloertegeltes uit het Vrouwenklooster te De Bilt. Zie <http://www.hetutrechtsarchief.nl/collectie/archieven/algemeen/1007-3>.
- 26 Deze tussen 1496 en 1520 geslagen gouden munt had een waarde van 24 of 25 stuivers. Hij woog 3,3 gram en had een gehalte van 0,663.
- 27 Het moet hier kennelijk, gelet op de standaardwaarde van 25 stuivers, wel om een heel zuivere munt zijn gegaan. Mogelijk is hier sprake van (een) verschrijving, zeker gelet op het feit dat onmiddellijk weer een andere waarde wordt gehanteerd.
- 28 Benaming van een munt van tamelijk zuiver zilver, in tegenstelling tot zwarte zilveren munten met een hoog kopergehalte. De waarde was dertig penningen of ruim twee stuivers.
- 29 Zie blz. 95.
- 30 Het huis Blasenburg lag in het ontginningsgebied langs de Lek, tussen Tull en 't Waal; Olde Meierink, *Kastelen en ridderhofsteden*.
- 31 Denkelijk wordt hier de 'translatio Martini' bedoeld, omdat St. Maarten (11 november) niet van toepassing kan zijn.
- 32 Hertog Philips de Schone van Bourgondië. Eind november 1504 was Filips' schoonmoeder Isabella overleden. Terwijl zijn schoonvader Ferdinand het regentschap voor zich opeiste, liet Filips zich te Brussel tot koning van Castilië uitroepen. In 1506 vertrok hij naar Spanje om zijn rechten te laten gelden. Na een moeilijke reis – een zware storm dreef het schip naar Engeland – belandde hij in Spanje. Op 15 juli 1506 werd hij officieel door de Cortes erkend als Filips I, koning-gemaal van Castilië, naast Ferdinands dochter Johanna als koningin.
- 33 De sterfdatum was in de moderne tijdrekening 25 september.
- 34 De rijsse gulden gold vooral in het oosten van het land in de vijftiende en zestiende eeuw als standaardmunt. Voor een arbeider kwam een bedrag van zeven rijsse gulden overeen met meer dan twee maanden werk.
- 35 Een oortje is een kwart stuiver. Een filipsgulden telt 25 stuivers. Het betreft dus 1/100ste van een filipsgulden.
- 36 Een bron uit de vroege zestiende eeuw omschrijft de belegering van IJsselstein: 'In deze tijd vernielden die van Utrecht Nijenrode en namen Willem Turc gevangen [en] [...] trokken zij op Paasavond uit om met de hertog van Gelre IJsselstein te belegeren. Dit gedaan zijnde, zijn zij door de heer van IJsselstein en zijn helpers, de heer Van der Oerden en anderen, na een belegering van drie maanden vandaar verjaagd; *Divisiechroniek*, hoofdstuk 39, onder het jaar 1512. Zie <http://www.karintilmans.nl/pdf/dk29-32.pdf>, 511.
- 37 Waarschijnlijk uit de familie Lichtenberg van Lantscroon, een patriciersfamilie uit Utrecht.
- 38 Kennelijk nadat de Heren van St. Jan in het veen van Vrouwenklooster turf hadden gestoken.
- 39 Een mark is een munt met een waarde van tien schellingen; een schelling – voor het eerst geslagen onder de Gelderse hertog Karel van Egmond – had een waarde van zes stuivers. De boete waarmee gedreigd werd was dus zeer fors en zal omgerekend het gigantische bedrag van 240 filipsguldens bedragen hebben.
- 40 Utrechts patriciersgeslacht. Adriaan van Pallaes was maarschalk van het Stichtse Overkwartier. Het begrip maarschalk slaat op de ambtenaren die op het platteland van het Sticht de hoge jurisdictie uitoefenden.
- 41 Berend Uten Engh (†1523) was heer van Zuilenburg te Overlangbroek. Het in 1260 voor het eerst genoemde Huis 'Den Engh' was een ridderhofstad bij Vleuten; Olde Meierink, *Kastelen en ridderhofsteden*, 193; Clifford Kocq van Breugel, *Kastelenboek Provincie Utrecht*, 71.
- 42 Over deze affaire wordt uitgebreid gerapporteerd in UA, Vrouwenklooster 250, fol. 14r-14v: 'In 't jaer ons Heeren XVc en[de] XII [1512] in die mey so wort ons geseyt dat in ons veen bij die Vuernse dat veen was bereyt om daer in te graeven. So seynden wij ons convents graevers daer en[de] lieten in die selven sloeyten graeven die daer gemaect waren om te graeven des manendaechs voer pynsterdach [24 mei]. Anno XVc en[de] XII [1512], so quam Geerloff Corneliss[oon] en[de] Henryck Botter hier opten

pynsteravond [29 mei] hier en[de] seyde hij dat veen gecoff hadden tegens den heeren van S[int] Jan t' Utrecht en[de] dat capittel en[de] den heeren te kennen gegeven hadden dat ons convents graevers in dat veen dat sij van hem gecoff hadden groeven. So hadden die selven heeren bevoelen dat sij ons graevers daer uut souden heeten gaen en[de] dat Geerloff en[de] Henryck voers[creven] hoer graevers daer in[ne] setten souden en[de] laten graeven. So seynden wij ons graevers den eerste[n]donderdach na pynsterdach [3 juni] mit twe[e] van ons convents jofferen, geheten Heylwyck van d[er] Haer en[de] Jan van Lanscroen daer boven an die Vuernse in ons veen en[de] daer hadden Geerloff en[de] Henrycks graevers voers[creven] twe[e] off drie uren in ons veen gegreven. So heeten ons jofferen die graevers daer uut ga[en] en[de] als sij deden en[de] dat selven dat sij gegreven hadden traden ons jofferen mitten scuppen en[de] voeten ontwe. Doe dit gedaen was des dy[n]sdages daer nae als na beloken py[n]sterdach [8 juni] so seynden ons dat capittel van S[int] Jan voers[creven] een inhibith en[de] boeden ons op een peen van hondert merck silvers en[de] bij mij[n] g[enadigen] h[eer]e [bisschop Frederik van Baden] hoechste boeten ende op den peen van d[en] ban dat wij ons handen van dat veen souden houden en[de] geboeden ons convent te recht te comen des vrijdages daer nae [11 juni] voer d[en] deken van S[int] Peter. Item soe was doe meyster Evert van[den] Koddenoert ons advocaet en[de] schenckten hem mitten eersten XXX st[uivers]. Item wij aten tot Willem die Waell mitten vrunden als heere Jan van Reness, Ariaen van Pallaes, Loeff van der Haer, Ghijsbert van der Haer, Thijman die Waell daer wij ons mede beryeden.'

43 Het kartuizerinnenklooster Bloemendaal lag ten noordwesten van de stad Utrecht.

44 Vergelijk *Divisiechroniek*, hoofdstuk 40: 'Op het einde van het jaar [1512] kwamen de Geldersen voor Amsterdam met 1100 man en verbrandden de schepen en richtten grote schade aan. De ene helft trok daarna naar De Bilt en de andere helft verbleef in het Karthuizerklooster buiten Utrecht. Toen de Heer van Wassenaar dit hoorde verzamelde hij bepaalde aanvoerders (zoals Casper Olm, Hans Beck de Jonge, Jan van Delft en Jan van der Eer die een leger hadden van bij elkaar 400 soldaten) en verdreef de Geldersen op de Heilige Kerstavond uit het genoemde Karthuizerklooster. Hij bleef daar in de Kerstnacht zelf achter. Deze [...] Geldersen voegden zich bij de andere helft die in De Bilt lag samen met andere helpers. Op de ochtend van de Heilige Kerstdag kwamen ze [naar het karthuizerklooster] en namen de Heer van Wassenaar gevangen.' Zie <http://www.karintilmans.nl/pdf/dk29-32.pdf>, 513.

45 Frederik Utenham van de Vleutense ridderhofstad Den Ham. Van 1512 tot 1530 stelde hij zijn kasteel Den Ham ter beschikking als gevangenis aan de proost van St. Jan; Olde Meierink, *Kastelen en ridderhofsteden*, 227.

46 Waarschijnlijk is dit dezelfde als Govaert de Coninck hierna bij het jaar 1515 genoemd.

47 Bisschoppelijke leenman, afkomstig van de Vleutense ridderhofstad Den Engh; zie hiervóór, blz. 103.

48 Willem van Oostrum (†1532) was heer van Wickenburgh, bij 't Goy.

49 De kosten waren veel hoger. UA, Vrouwenklooster 250, fol. 15v-16r: 'Dit is uitgegeve[n] anno XVc en[de] XIII [1514]. Item wij seynden ons rentmeyster te Vollenhoeve tot mij[n] g[enadige] h[eer]e mit enen brieff, die costen te scrijven VIII st[uivers] en[de] verteert XXXVI 1/2 st[uivers]. Item doe wij mit ons h[eer]en, raeden en[de] mitten abt van Oesbroeck en[de] mit die vrunden op den venen waren op S[inte] Peternellendach [31 mei], verteert die raede, mijns g[enadige] h[eer]e op dat Hoff II R[jijns] g[ulden] en[de] XII st[uivers] en[de] aen cost en[de] aen haver. Item op dat veen verteert aen spijsen en[de] aen dranck V R[jijns] g[ulden]. Item doe die heeren van S[inte] Jan weder in ons veen aen die Vuernse graeven boven vorwaerden, doe seynden wij mij[n] g[enadigen] h[eer]e een supplicatye, die costen te scrijven X st[uivers] en[de] ons rentmeyster verteert XXVI 1/2 st[uivers]. Item den pander Brakel gegeven XV st[uivers] dat hij die luyde boey die die sodssen gesleten hadden op ons veen. Item die scout van Zoest gegeven IIII g[ulden] en[de] IIII st[uivers] dat hij ons een cople auttentyc liet scrijven uutten graff brief. Die scout hyet Henrick Ghijsbertsoen. Item te Wijck gereyst, dat costen XXI st[uivers]. Su[m]ma XVII R[jijns] g[ulden] XIII st[uivers]. Dit is uitgegeven anno XVc en[de] XIII [1514]. Item wij lieten oude mannen van Zoest en[de] van Baern en[de] van Zeyst tugen in dat geestelijken recht, dat costen die te byeden VII st[uivers]. Item den voerman die dye mannen hier brochten XV st[uivers]. Item die goey ma[n]nen gescenckt die getuecht hadden te same[n] II R[jijns] g[ulden] en[de] XIII st[uivers] III wit. Item die notarius heer Henrick Beyer en[de] Goswinus die die getugenisse hoerden, hem gescenckt voer hoeren arbeyt en[de] van die tugenisse te beschrijven te samen XXV R[jijns] g[ulden] en[de] XII st[uivers]. Item wij mosten die inhibith weder laten scrijven, dat costen XI st[uivers] III wit. Item tho Wijck gereyst mit Ghijsbert van Lanscroen en[de] meer vrunden om mij[n] g[enadigen] h[eer]e te spreken, dat costen II R[jijns] g[ulden] en[de] IIII st[uivers]. Item doe ick die vrunden hier te gast had mit hem te beraden, dat costen XXVI st[uivers]. Item doe ick mit Loeff V[er]haer en[de] mit Thijma[n] die Waell en[de] Ghijsbert Verhaer op dat veen was om die watergangen te besyen, dat die heere van S[inte] Jan off spreken, die van Baern gescenckt en[de] die van Zoest XVI st[uivers]. Su[m]ma XXXIIII R[jijns] g[ulden] ende IIII st[uivers].'

50 Godert de Coninck, heer van Emiclaer en Bottesteijn, baljuw en kastelein van Abcoude en Vreeland.

51 Mogelijk Terschuur: een voormalig slot op de Overveluwe, dicht bij Hoewelaken, toebehorend aan de graven van Groesbeek.

52 Zie voor de kosten: UA, Vrouwenklooster 250, folio 16v.

53 Zie voor hem blz. 73.

54 Floris van Egmond. Zie over hem blz. 73.

55 Onduidelijk is, welke graaf Filips Henrica van Erp hier bedoelt, aangezien de voornaam van de relevante Van Wassenaar Jan is. Zie blz. 73. Mogelijk hebben we hier te maken met een vergissing en haalt Henrica van Erp namen door elkaar; het kan zijn dat deze Filips niet tot het geslacht Wassenaar behoorde. De vraag blijft echter, wie deze Filips dan was. Het zou kunnen zijn dat het hier Filips van Kleef (1459-1528), heer van Ravesteyn, betrof.

56 Mogelijk de schuin aflopende, gerende akker.

57 De heer Van Raesfelt, heer van Mijnsheerenland of Moerkerken.

58 Zie voor hem blz. 73.

59 Hetzij Ivan van Cortenbach, heer van Keerbergen en Helmond (hoofd van de hofhouding van Karel V vóór diens keizerschap) hetzij diens zoon Jan.

60 In de kroniek wordt niet vermeld dat het proces vanwege het veen ook in 1516 gewoon doorgaat; UA, Vrouwenklooster 250, folio 3r: 'Item dit is dat gelt dat wij ghebuert hebben tot dat recht van saeken dat wij hebben tegens dat capittel van S[inte] Jan om onser vene[n] wil a[nn]o XVc ende XVI [1516]. Item LXXII R[jijns] g[ulden] curre[n]t gebuert van dat gelt dat Loeff van der Haer gaff doe me[n] sijn dochter hier cleeden. Item Joncfrou van Steenberge[n] gaff ons convent LX goud[en] enckel gulden fac[it] hondert R[jijns] g[ulden] ende V R[jijns] g[ulden] curre[n]t. Item den ouden Jan van Toern heeft ons convent gheleent XV R[jijns] g[ulden]. Item Vroenesteyn die oude priorinne heeft ons ghedaen XXII R[jijns] g[ulden] curre[n]t. Dat is dat gelt dat sij van den proest van Oude Mu[n]ster hadt ghebuert.'

- 61 Hier wordt bedoeld het feest van de verheffing van het Kruis of 'Exaltatio Crucis'.
- 62 Of ruim 420 rijnsse guldens.
- 63 Bij de huidige Wittevrouwensingel. Dat was wellicht het refugium waarin de zusters zich na 1585 terugtrokken. Omstreeks 1600 stond het Conventhuis namelijk aan de Plompetorengracht, westzijde. Vriendelijke mededeling van de Utrechtse rijksarchivaris dr. Kaj van Vliet.
- 64 Het gaat hier kennelijk om een in de stad Utrecht geslagen munt. Een pond was de rekeneenheid die bestond uit 20 schellingen van 12 groten. Een stuiver is een dubbele groot, zodat omgerekend bijna vijf filipsguldens betaald moesten worden aan de Heren van St. Jan.
- 65 Utrechts patriciërs geslacht.
- 66 Het is niet duidelijk wie hier wordt bedoeld: er is sprake van de aanspreektitel van een abdis of de – zelfstandige – priorin van een ander klooster. Het gaat wellicht om een abdis van een verder niet bij name genoemd klooster. Het is misschien ook mogelijk dat het hier een voor dit doel nagelaten gift van de overleden voorgangster van Henrica van Erp betreft.
- 67 Onduidelijk is, wat hier bedoeld wordt. Misschien een priorin van een ander klooster? Het gaat in ieder geval, gelet op het woord 'joffer' om (adellijke) nonnen.
- 68 Als rekenmunt had het schild een waarde van 12 of 14 stuivers, dus ongeveer vier rijnsse guldens. Het gouden schild had een veel hogere waarde: maximaal 50 groten of 25 stuivers.
- 69 Een zilveren munt van zes stuivers. In totaal dus ruim twee rijnsse guldens.
- 70 Groenenberg was een kasteel vlak bij de stad Groningen.
- 71 De non die belast was met de dagelijkse zorg voor kerkgebouw en kerkdienst.
- 72 Hoewel niet zeker is wat bedoeld wordt, lijkt het mogelijk dat de rechtstitel op het nonneveen hierin beschreven zal zijn geweest. Vergelijk Raven, 'De Grenzen van Den Dolder', 71: 'Toen schonk de Utrechtse bisschop Guy aan het Vrouwenklooster te De Bilt acht hoeven veen (...) in zijn wildernissen "met gerecht en tienden, beneden (en in dit geval westelijk van) Overheze (later Hoog Hees (...)) dicht bij de nieuwe tunnel) ende nederwerts te gaan totter Bilten wert (Biltwaarts tot de Riddervenen) daer die eynden of (van) beghinnen te Vuerten daer onse waerscap beghinnet (Hoge Vuursche (...)) ende opgaen te wege toe an Scouthuus hegge gact?'
- 73 Zie blz. 74.
- 74 Waarschijnlijk: zeer sierlijk bewerkt kistje om waardevolle zaken in op te bergen zoals relikwieën.
- 75 Adriaan Otto van Bylandt of Bilant, (Byland, den Bilande), ook wel alleen Otto genoemd, heer van Well (†1521) wordt behalve in 1495 in verband met den strijd tegen de Bourgondiërs ook in 1501 genoemd. Hij ging al vroeg over tot de partij van hertog Karel van Gelre; *NNBW*, IV, kol. 371-372.
- 76 Dit was voor de kloosters van De Bilt een belangrijke dag: St. Odulphus was de patroonheilige van het Staverense klooster dat in de vroege twaalfde eeuw vanuit Oostbroek werd 'hervormd'.
- 77 Anna.
- 78 Bovenkleed.
- 79 Elisabeth Schenck van Nydeggen († 1551), dochter van Otto, heer van Walbeck; *NNBW*, IV, kol. 369.
- 80 Het gaat hier om Otto Schenck van Nydeck of von Nydeggen (1451-1518) drost van Gelder en Wachtendonk, raad van de hertog van Gelre. Deze als 'roofridder' bekend staande edelman bezat het Huis Walbeck dat later overging naar de familie Van Byland; *NNBW*, IV, kol. 370-371.
- 81 In het manuscript wordt het jaar 1518 gekoppeld aan de alinea waarin de zaken worden behandeld die spelen ten tijde van de keizerlijke stadhouder Lalaing die eerst in 1529 optreedt. Kennelijk horen de woorden 'anno 1518' daarom niet bij deze alinea maar bij de vorige. Merkwaardigerwijs vermeldt Van Erp op deze plaats niet de voor Vrouwenklooster gelukkige bisschoppelijke uitspraak over de turfkwesitie! De Heren van St. Jan gingen daarna zoals zich laat raden in beroep.
- 82 De schrik was groot en de nonnen gaven de aannemer de schuld; UA, Vrouwenklooster 250, fol. 44r.: 'In 't jaer ons Here[n] doe me[n] screeff duse[n]t hondert en[de] XXXIX doe wass dat co[n]ve[n]t van Vrouwe[n]cloester ghety[m]mert en[de] doe worden die joffere[n] hier in't cloester geset, en[de] doe waere[n] hier twe[e] kercktoer[n]nen. En[de] doe me[n] screeff duse[n]t vijffhondert en[de] XVIII doe waere[n] die toer[n]ne[n] alsoe gereke[n]t en[de] vergaen dat ellixs sorchden en[de] beduchte[n] dat die toernnen vallen en inestorte[n] souden datter groet ongheluck off had moeghe[n] coeme[n] soe sprack die vrou Hey[n]ryck van Erp met al hoer co[n]ve[n]ts joffere[n] en[de] met die co[n]ve[n]ts vru[n]de[n], raede en[de] over quaeme[n] alsoe dat me[n] beyde die toerne[n] off soude breke[n] en[de] dat co[n]ve[n]t bestaeden die toer[n]ne[n] aen heeren metzelaer, Jelis Lievens[oen] gheheyte[n], dat hij beyde die toerne[n] off soude breke[n] va[n] bove[n] tot beneden in't fu[n]dament. Item doe scy[n]den Jelis Lieve[n]ss[oen] hier leydeckers en[de] liet die leyen va[n] die toer[n]ne[n] off neme[n] en[de] lyet dat hout va[n] tymmerlyuden va[n] die toerne[n] neme[n] ... en[de] Jelis v[oe]er[sc]reven qua[m] hier selff des daeges nae S[int] Petersdach ad Vincula [1 augustus], dat wass doe op ene[n] mane[n]dach en[de] hij brack die pijlers beneden uutten toerne[n] en[de] snee die toerne[n] bove[n] va[n] een, tegen des co[n]vents will en[de] des donredaeges voer S[int] Lauweresdach [St. Laurensdag: 10 augustus], dat wass op Su[n]te Dominicusdach [5 augustus] des sawons thoe acht ure[n] soe viel den ene[n] toere[n] neder en[de] Jelis dede dat co[n]ve[n]t groete [schade] wa[n]t daer viel een groet fack en[de] een groet deel va[n] dat choer nie neder dat Jelis weel had moeghen verhueden en[de] keerren dat die scaede nyet had ghescyet. Item doe den toern neder viel doe waere[n] in't afterchoer onder den toern XI mans en[de] twe[e] va[n] onsen joffere[n], die costery[n] gheheyt Zulen en[de] die ander joffer hiet Voert, die ondercostery[n]. Ende vrou Hey[n]ryck van Erp stont in den doer dat sij die op hielt met Goedss hulp, anders had sij daer allegaeder onder den toern moete[n] blije[n]. En[de] me[n] hoerde[n] den val va[n] den [toern] thoe Oudwijck in't cloester en[de] oeck op dat Oestveen, mer God behueden die luyde datter nyema[n]t he[m] seer off wee deden.'
- 83 Op deze plaats moet door Henrica van Erp een foute tijds aanduiding gegeven zijn: de naamdag van de Heilige Ambrosius valt namelijk op 4 april.
- 84 Wat Henrica van Erp niet meldt: de 'jonge' priorin Machteld de Ridder van Groenestein liet in hetzelfde jaar 1519 het kapittelhuis met voetbanken, houten gestoelten en een eiken beschoot versieren. Mededeling in *Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheid en Statistiek*, I nr. 3 (1835) 514.
- 85 Bovenkleed voor mannen met wijde slippen onder de gordel.
- 86 Stola of brede band die de priester om de hals en gekruist over de borst draagt bij het opdragen van de mis.
- 87 Een armband van dezelfde stof als de kazuifel die de priester bij de mis om de linkerarm draagt.
- 88 Een vierkante linnendoek die de priester om de schouders draagt.
- 89 De albe is het witte linnen kleed van de priester waarover de stoel en de kazuifel worden gedragen.

- 90 Dirk Bor[re] van Amerongen (ca. 1438-ca.1527) was burgemeester van de stad Utrecht.
- 91 Driekoningenvond of de dag voor Driekoningen.
- 92 Mattheus (151) leest onterecht stuivers. In de vijftiende en zestiende eeuw ontwikkelde de stuiver zich overigens verschillend per gewest. Naast de Bourgondische stuiver was er de Luikse stuiver, de Gelderse stuiver, de Overijsselse stuiver en de Groningse stuiver die 4/3 tot 1/3 van de waarde van de Bourgondische stuiver hadden.
- 93 Zie voor hem blz. 59.
- 94 Omstreeks 6,7 miljoen euro nu.
- 95 Bij het verdrag van Deventer had de bisschop de 50.000 guldens toegezegd; Hazewinkel, 'Voor 400 jaar', 48.
- 96 Zie voor wat volgt ook: C.A. van Kalveen, 'De gildenbeweging van april 1525 en haar voorgeschiedenis', in: *Jaarboek Ond-Utrecht*, 1972, 93-114.
- 97 Zie voor hem blz. 46.
- 98 Goyert van Voorde Henricksz. was in 1523 burgemeester geweest. Zie ook blz. 46.
- 99 Kapittels.
- 100 Omstreeks 2,3 miljoen euro nu.
- 101 De benedictijner Paulusabdij was de opvolger van de oudste abdij in het Sticht, het Amersfoortse klooster Hohorst. De monniken van dit omstreeks 1000 gestichte klooster verhuisden kort na de stichting naar Utrecht.
- 102 Het Catharijneklooster, het huidige Museum Catharijneconvent, werd in de vijftiende eeuw gesticht door karmelieten. Het werd genoemd naar de heilige Catharina van Alexandrië en later door de johannieters ingericht als hospitaal.
- 103 In 1348 bouwden de ridders en priesters van de 'Hospitaalorde van St-Marie der Duitsers' hun klooster tussen de Springweg en de stadsmuur. De destijds vooral in het Oostzegegebied actieve orde had hier zijn hoofdzetel van de Noordelijke Nederlanden.
- 104 Het kartuizerklooster 'Nova Lux' of 'Nieuw Licht' werd in 1392 gesticht in het noordwesten van de stad Utrecht.
- 105 Het klooster Oudwijk werd in 1131 gesticht door Machteld, burggravin van Utrecht, voor 20 tot 30 adellijke dames. Oorspronkelijk werd het de benedictijner Stevensabdij genoemd. Na de opheffing werd het klooster in 1584 grotendeels afgebroken, waarna het een buitenplaats werd.
- 106 De benedictijner, later cisterciënzer abdij van Sint Servaas was een klooster voor adellijke dames. Dit klooster werd in het begin van de dertiende eeuw gesticht door Johannes, kanunnik en koster van het Sint Janskapittel in Utrecht. Het eerste kloostergebouw stond buiten de muren van de stad Utrecht, maar werd al snel overgebracht naar een nieuw gebouw binnen de muren, tussen de Nieuwegracht en de stadswal.
- 107 De cisterciënzer abdij Mariëndaal was een vrouwenklooster opgericht vóór september 1244 door Theodericus Kovelwaat, kanunnik van Oudmunster te Utrecht. De abdij lag ten noorden van de stad Utrecht aan de westzijde van de Vecht onder Zuilen.
- 108 Brandoly is een verbastering van Abraham Doly of Dole, die daar in 1412 het nonnenklooster van Sint Ursula en de Elfduizend Maagden stichtte. Het klooster, dat sindsdien veelal Bram Dolyklooster en later verbasterd Brandolyklooster werd genoemd, werd opgeheven in 1580.
- 109 Het gaat omgerekend naar alle waarschijnlijkheid om 19.200 gouden rijnsse guldens. Omgerekend bijna 1.500.000 euro's nu. In de Zuidelijke Nederlanden bedroeg het jaarloon van een meester-ambachtsman (uitgaande van 300 werkbare dagen) gemiddeld 90 gulden van 20 stuivers of bijna 5000 euro. Het bedrag van ruim 19.000 rijnsse guldens komt neer op een klein jaar werk minimaal voor omstreeks 215 goed gekwalificeerde ambachtslieden. Overigens: merkwaardigerwijs wordt het in de vroege dertiende eeuw gestichte Wittevrouwenklooster voor adellijke nonnen niet genoemd. Misschien wordt met Vrouwenklooster Wittevrouwenklooster bedoeld, maar dat is strijdig met de rest van de tekst waaruit blijkt, dat Henrica van Erp en haar klooster ook betrokken waren bij het opbrengen van de opgelegde schatting.
- 110 Van claims omdat een ander klooster niet betaald had.
- 111 Het Utrechtse Regulierenklooster, dat sinds 1430 aangesloten was bij de Congregatie van Windesheim. De eerder genoemde suster Bertken maakte onder meer via dit klooster kennis met de Moderne Devotie.
- 112 In 1337 gesticht klooster, aanvankelijk alleen voor begijnen zonder kloostergelofte, later van de tertiariissen, de derde orde van de franciscanen.
- 113 De financiële functie van het klooster.
- 114 Het bedrag van 85 rijnsse gulden en 18 stuivers dat het verschil uitmaakte is hier naar boven afgerond. Henrica van Erp verantwoordt op deze plaats de 18 stuivers niet.
- 115 Het vijfde honderdtal half.
- 116 Deurwaarder.
- 117 Belasting op bier dan wel turf: hier waarschijnlijk bier.
- 118 Sinds de tijd van David van Bourgondië de bisschoppelijke residentie.
- 119 Proost: voorzitter van een college van kanunniken, hier van de St. Barbarakerk te Culemborg. Marcus van Wejelse komen we later tegen als Domkanunnik; Dodt van Flensburg, *Archief*, 112; Hazewinkel, 'Voor 400 jaar', 52 noot 2. Dat hij niet zoals Venrode en Cuyntorff terecht werd gesteld in 1528 komt omdat hij toen in Gelderland was.
- 120 Kleine sterkte, voor de versperring van een weg over land of water. In dit geval door een dam in de Vaart.
- 121 Het kasteel Schonauwen (bij Houten) werd in 1261 gesticht als uithof van de norbertijnerabdij Mariënwaard bij Beesd. Joost van Baarn was bezitter van het huis toen het in 1536 door de Utrechtse Staten als riddermatig werd erkend.
- 122 Kasteel bij Werkhoven, ridderhofstad, voor het eerst genoemd in 1274; Clifford Kocq van Breugel, *Kastelenboek Provincie Utrecht*, 23.
- 123 Of brood.
- 124 Gecastreerde (gemeste) hanen.
- 125 Vergelijk Asch van Wijck, *Archief voor Kerkelijke en Wereldlijke Geschiedenis*, III, brief van 7 oktober 1527 (nr. 326).
- 126 Voor hun namen: zie hieronder.
- 127 Als Henrica van Erp het woord gulden zonder meer gebruikt, bedoelt ze waarschijnlijk niet de (gouden) carolusgulden van 20 stuivers en 2,91 gram, die op bevel van keizer Karel sinds 1526 als rekenenheid gold (sinds 1544 was er overigens de zilveren carolusgulden van 23 gram). Ze bedoelt de door

haar veel meer genoemde rijnse gulden.

128 Dit moet een verschrijving zijn: zeven andere nonnen, zoals Henrica van Erp zelf bleven in Vrouwenklooster.

129 Merkwaardig is dat deze Heilwig volgens Buchell's *Monumenta* (fol. 141r.) in 1526 overleden zou zijn.

130 Zie blz. 52.

131 Hardenbroek, bij Driebergen, wordt voor de eerste keer vermeld in 1331. Het staat op de eerste lijst van ridderhofsteden (van 27 oktober 1536). Eigenaar van het kasteel was toen Joost, de negende heer van Hardenbroek; Clifford Kocq van Breugel, *Kastelenboek Provincie Utrecht*, 101-104. We beschikken over een afbeelding van zijn familielid abdis Johanna van Hardenbroek in een van de twee nonnen van Vrouwenklooster op de memorietafel van Hadewijch van Hardenbroek en Agnes van Gent uit 1543, die tegenwoordig te zien is in het Catharijneconvent Utrecht; zie ook Van Bavel, 'Het kloosterleven', 314.

132 Mogelijk is de oudere Natewisch de hierna genoemde 'oude joffer Feyse'.

133 Uit de tak Van Harmelen of uit de tak De Haar.

134 Iemand die de markten volgt.

135 Dit kasteel stamt uit 1347/8. Het speelde een belangrijke rol als uitvalsbasis voor de bisschop en was in 1481 belegerd door opstandige onderdanen. De laatste bisschop die tevens wereldlijk vorst was, Hendrik van Beieren, zag zich gedwongen om de twee kastelen Abcoude en Ter Eem, de belangrijkste militaire sterkten in het Nedersticht, te gebruiken als voorlopig onderpand voor de lening die hem werd toegezegd door Margaretha van Oostenrijk op 15 november 1527. Nog vóór de keizerlijke troepen het pand konden bezetten, veroverden de Geldersen onder leiding van Maarten van Rossum het kasteel. De Bourgondiërs heroverden het weer in mei 1528. In het begin van de achttiende eeuw had het zijn militaire nut verloren en werd het voor de sloop verkocht.

136 Zie hiervoor, blz. 129, waar alleen gesproken wordt over de huishuur van 15 gulden.

137 Mei-avond: de dag en de avond voor 1 mei, het tijdstip waarop huurcontracten van onroerende goederen afliepen.

138 Mogelijk gaat het hier om een zekere hopman Belrebus; Hazewinkel, 'Voor 400 jaar', 61, noot 1 en 62.

139 Onduidelijk is welke molen het betreft. We beschikken over gegevens over een standerdmolen die er al in het jaar 1364 was. In dat jaar is er immers sprake van 'eenen halven mergen lands daer die molenwerff op leyt aen den nieuwen Steenwech'; J.W.H. Meijer, 'De Biltse molens', in: *De Biltse Griff* 2, nr. 2 (1993) 2-11. Er is in het archief echter ook sprake van een in 1497 gebouwde molen: UA, Vrouwenklooster, 28, Register bevattende het necrologium van Vrouwenklooster, aldaar fol. 48v: 'Item heer Arent van Grevesa[n]t is ghestorven int jaer ons Here[n] MCCCC XCVII op Alreheilighendach en[de] heeft onse kerke ghegeven VI Rinsg[ulden] ende heeft ons tot die moelen te ty[m]mere[n] ghegeven XII Rinsg[ulden]'.

140 Uit het dormitorium.

141 Spreuwen vormden een lekkernij. Ze werden gevangen in een zogenaamde spreuwenpot en daarna in een pastei gestopt. De hier gegeven betekenis – namelijk dat dezelfde pot werd gebruikt om in te koken – vonden we nergens anders. Voor de spreuwenpot en het gebruik ervan: S. Jansen et al. (red.), *Opgegraven!* (Slot Loevestein 2006) 16.

142 Weliswaar waren glazen ramen toen aan het einde van de middeleeuwen zeer kostbaar, juist in deze tijd wordt er echter grootschaliger geproduceerd en wordt glas dus goedkoper. Toch zegt de grote hoeveelheid glazen ramen iets over de rijkdom van Vrouwenklooster.

143 Waarschijnlijk geen familie van Floris van Egmond, graaf van Buren, maar een telg uit het adellijk geslacht Van Buren. Mogelijk betreft het hier een verwant van de behuwd oom van Henrica van Erp, Jan van Buren.

144 Aanvoerder van de melkmeiden, verantwoordelijk voor het melken van de koeien.

145 Meijer, 'In 1528', 11. Het betreft hier een mededeling van Meijer die een niet op bronnen gefundeerde poging doet tot reconstructie. Hij veronderstelt een uurwerk met gewichten, voorzien van een wekkerfunctie. Vandaar de hertaling: wekkerklok.

146 Zie blz. 48: ook Vrouwenklooster had zo'n schuur.

147 Waarschijnlijk gaat het hier om familie van het geslacht dat de ridderhofstad bij de Vuursche in bezit had. In 1434 wordt Frederik van Drakenburg beleend met zowel Drakestein 'gelegen aan der nonne lant' en het 'huys metter hofstede Drakensteyn [...] gelegen in 't wilde veen in den kerspel van Baern'. Deze hofstede is ook bekend als 'Werners hoeve'. 'Draeckenburch' komt in de lijst van ridderhofsteden voor met als eerste vermelding het jaartal 1340, maar het is onduidelijk of het huis toen al bestond. Het kasteel bleef in de familie Van Drakenburg, totdat Johan van Drakenburg in 1520 stierf. Zijn dochter Josina bezat uiteindelijk Drakenburg (dus ook het stadskasteel in Utrecht), Oudaen en Drakestein en goederen in Vleuten. Ze trouwde met Dirk van Zuylen van de Haar, die op het kasteel De Haar bij Haarzuilens woonde; Olde Meierink, *Kastelen en ridderhofsteden*, 171.

148 Ofwel het adellijke nonnenklooster Mariëndaal bij Zuilen.

149 Onbekend begrip. Mogelijk meelmoeder of vrouw die over de tarwe en het brood ging.

150 Bisschop Godfried van Rhenen (1156-1178) was de bouwer van kasteel Ter Horst. Nadat het in Gelderse handen was geraakt werd Ter Horst in 1429 heroverd. Een eeuw later viel Ter Horst opnieuw in handen van Gelre, toen de aanvoerder van de bezettingsmacht, Ernst van Amerongen, de tegenstand als zinloos opgaf en bij nacht verdween. In 1528 begon men met de afbraak van het kasteel. Een deel van het materiaal werd gebruikt voor de bouw van kasteel Vredenburg in Utrecht.

151 Zie blz. 51.

152 In Overijssel.

153 Van Karel V.

154 Henrica van Erp moet zich hier vergissen: Ad Vincula Petri valt in het Sticht volgens Grotefend op 1 augustus!

155 Zie blz. 55 over de naam De Bilt.

156 Gheryt van Zwoll was financieel bestuurder ('eerste cameraer') van de stad Utrecht; Hazewinkel, 'Voor 400 jaar', 69 noot 1.

157 Zekere Henrick Jansz.; Hazewinkel, 'Voor 400 jaar', 69.

158 Ter Aa was een ridderhofstad bij Nieuwer-ter Aa (Breukelen). De hier genoemde Gijsbert stamde wel uit de stichtersfamilie, maar was geen heer van Ter Aa; dat was Gerrit van Renesse van der Aa.

159 De Utrechtse schout; Hazewinkel, 'Voor 400 jaar', 72.

160 De kanunniken mr. Antonis van Venrode en mr. Gerrit (of Godefridus) Cuyntorff, ook Kuyntorff en De Kuyntorff gespeld. De laatste was geboren te Deventer. In 1522 werd hij genoemd als doctor in de beide rechten en officiaal van de bisschop van Utrecht te 's-Gravenhage. In 1523 werd hij genoemd als kanunnik van St. Jan en officiaal te Utrecht. In 1525 was hij tegenwoordig bij de verbranding

van Jan de Bakker en wordt dan genoemd 'dominus Cunnetorpius'. Toen bisschop Hendrik van Beieren in 1528 Utrecht op de Geldersen heroverde, nam hij vier notabelen als gevangenen mee naar Wijk bij Duurstede 'daer hij sijn wille mede wilde doen'. Hieronder was ook Cuyntorff, die in een zak gedaan werd en zonder vonnis 's nachts in de Lek verdrongen werd. Zijn lijk werd te Vianen opgevest en in de kerk aldaar begraven. Ongetwijfeld is dezelfde bedoeld met dr. Geert Cuyntorff, die in 1524 als kanunnik van St. Jan en officiaal van de bisschop in het Kamper archief voorkomt; *NNBW*, II, kol. 360.

161 Zie blz. 74 voor de familie Van Solms.

162 Van Amelissewerd. Hij had meegedaan aan Maarten van Rossums aanval op Den Haag; Hazewinkel, 'Voor 400 jaar', 54.

163 Floris van Egmond, zie blz. 73.

164 Zie voor hem blz. 72.

165 Georg Schenck van Toutenburg, zie voor hem blz. 70.

166 Commandant van de ruitrij. We hebben hier te maken met de Gelderse ritmeester of maarschalk Maarten van Rossum.

167 Bedoeld wordt Anthony van Lalaing, graaf van Hoogstraten en heer van Montigny (1480-1540).

Hij was een uit Henegouwen stammende edelman. Hij was ridder van het Gulden Vlies en stond hoog aangeschreven bij Philips de Schone. Lalaing onderscheidde zich in de oorlogen met de Geldersen. In 1509 werd hij benoemd tot baljuw van Gooiland. Hij was de vertrouweling van landvoogdes Margaretha van Oostenrijk en ook van Karel V, die hem in 1522, als opvolger van Hendrik III van Nassau, aanstelde tot stadhouder van Holland, Zeeland en West-Friesland. Na de afstand van het wereldlijke gezag door Hendrik van Beieren, bisschop van Utrecht, op 21 oktober 1528, trad Lalaing ook als stadhouder in dit gewest op. Na Margaretha diende Lalaing vanaf 1530 Maria van Hongarije. Van Lalaing was zeer rechtzinnig. In 1517 had hij te Culemborg (hij was getrouwd met Elisabeth van Culemborg) de broederschap van het Heilig Sacrament gesticht, daar het Anthonys en Elisabeths gasthuis geopend en in Hoogstraten, de hoofdplaats van zijn heerlijkheid (die in 1518 een graafschap werd) een mooie kerk en een waardig stamslot gebouwd. In 1534 maakte hij een eind aan de doperse ongeregelheden te Amsterdam; *NNBW*, VIII, kol. 993-994.

168 Dit huis stond op het Janskerkhof. Zie voor Van Weese blz. 125.

169 Dit kasteel werd gebouwd tussen 1257 en 1260. In 1490 verloor het zijn belangrijke militair-strategische functie na inname door Maximiliaan van Oostenrijk. Het kasteel kwam toen samen met kasteel Abcoude in beheer bij de stad Amsterdam. Het raakte al snel in verval en nadat het in 1524 verlaten was, werd het in de jaren 1528 en 1529 ontmanteld.

170 Dit moet een vergissing zijn. Zie blz. 69.

171 Matthaëus (164, noot 1) meldt, dat de sloop van deze poort plaats zou vinden in het jaar waarin de stad aan de keizer kwam. Denkelijk doelt hij op 1529.

172 Matthaëus gaat in zijn editie (164, noot 1) in op de sloop van dit klooster van de 'Herren van St. Jan van Rhodos' of hospitaalridders. Hij haalt daarbij het volgende citaat uit Van Aemstel van Mijnden aan: '[er was] een schoon Gasthuys met een uytermaten schoone Kerck, ende een Toern gelyck St. Jans of St. Peters toern. Ende daer aen lach een schoon Klooster behoorende tot de Kerck. Dit Klooster most het Gasthuys, 't welck het ellendige Gasthuys werde genoemd, onderhouden, ende de Heeren waren van St. Jans ordre van Rhodus, ende hadde syn naem St. Catharine. Daer de poorte, ende het velt dat aen de Oostsyde lach, haren naem af hadden. Hier plach men de peerden te vercoopen, ende de bottermerckt te houden. Het meestendeel van dit velt ende clooster is nu geoccupeert van het casteel en de grafen, daer oock veel huysen om af syn gebroken, maer het heel getimmer van het Convent staet noch binnen het Casteel.'

173 Het huidige Museum Catharijneconvent. De van de Lange Nieuwstraat verdreven monniken behoorden tot de karmelietenorde.

174 Van der Monde is een verbastering van Montigny. Bedoeld wordt Anthony van Lalaing die heer van Montigny was.

175 Voor de namen Van der Monde en Cornelisz.: Hazewinkel, 'Voor 400 jaar', 84. In feite werd er meer betaald, zoals men kan lezen in UA, Vrouwenklooster, 250, fol. 32r: 'It[em] weer uitgegeve[n] van nyjaer voert jaer XVc XXIX: Ghegeve[n] van scrive[n] III gul[den] V st[uivers] als wij ons besceyt in der hee[re]n handen mosten brenge[n] die die k[eizerlijke] m[ajesteit] daertoe gheordineert had, the weten die stathouder van Utrecht, mij[n] h[eer] van Borngveael, den president m[eyste]r Jasper Kruensz[oon] van de[n] Hogelande, m[eyste]r Vincent Cornelisz[oon], eerste rekenm[eyste]r in den Haech. M[eyste]r Cornelis Tonisz[oon], rentm[eyste]r der k[eizerlijke] m[ajesteit] gegeve[n] van scrijven II gul[den] X st[uivers].'

176 Zie hiervoor, noot 167.

177 Dit begrip wordt gebruikt voor de plechtige inhuldiging van de landsheer als hij de heerschappij op zich neemt.

178 Het toenmalige, grote bedrag van 80.000 (rijnse guldens) betekent ruim 5,1 miljoen euro aan 'koopkracht' nu.

179 Goudgulden van laag goudgehalte, geslagen door de Luikse bisschop Jan van Hoorne (1484-1506).

180 Een gouden schild bevatte in beginsel 4,5 gram goud en bestond uit 25 stuivers of 50 'groten', elders vindt men ook oude Franse schilden van 28 stuivers; L.M. VerLoren van Themaat, H.W. Dokkum, E.C. Dijkhof, J.T. Roggen en N. Sanderson (red.), *Oude Dordtse lijfrenten. Stedelijke financiering in de vijftiende eeuw* (Amsterdam 1983) 23 en K. Lemmens, 'Rekenmunt en courant geld', in: *Jaarboek Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 1998, 19-52, vooral 47.

181 De schildtaal vormde de grondslag voor een belasting op in schilden getaxeerd vermogen.

182 Waarschijnlijk de Rijnlandse morgen van ruim 4/5 hectare.

183 1178 stuivers of bijna 42 rijnse guldens van 28 stuivers.

184 Hier schuilt een klacht over te veel betaalde belasting achter: Henrica van Erp bericht hier, dat het klooster bijna een derde te veel aan belasting betaalde.

185 Mogelijk Jan van Renesse van der Aa (1470-1535) of zijn gelijknamige zoon (1506-1553).

186 Wie hiermee bedoeld wordt is onduidelijk, zeker niet de Vrouwe van Culemborg, Elisabeth.

187 1, 1,3 of 1,6 liter.

188 Halve liter.

189 18 stuivers.

190 Letterlijk: slaapzaal of het gebouw om de nacht in door te brengen met de cellen van de individuele nonnen.

191 Zie blz. 31.

192 Vergelijk UA, Vrouwenklooster 250, fol. 54v en 54r: 'Dit ys aldus gheschiet als hyrna bescreve[n] staet in't jair ons Here[n] vijftie[n]hondert drie ende dartig dat den dormiter thoe Vrouwenkloester al soe aut en[de] vergaen was dat me[n] hem niet langer dackdicht moecht houden wa[n]t alset yet seer regel[n]de soe moesten die joeffere[n] des snachts van hoer bedden op staen omdat dat water van den regen op hoer bedden liep. Soe name[n] die jufferen mit hoir vrou raet hoe me[n] hyr in doen souden aen - ghesien sij den dienst goets des nachts souden volbrengen, soe moeste[n] sij oock slaepsteden hebben dair sij droech mochte[n] leggen. Soe overdroegen sij alsoe meteen dat sij eene[n] nye[n] dormiter souden laten tymmere[n]. Doe yset gheboert op sinte Symon ende Judas avont in dat selfde jair van drie ende dartich [27 oktober 1533] dat die vrou Hey[n]ryck van Erp, vrou van dat convent ende joffer Mechtelt van Grunestey[n] pryorin ende joffer Heylwich van der Haer ende joffer Leoen van Zulen ende van Hermelen ende joeffier Aleyt van Veen ende joff[er] Heynrick van Solmis ende joeffier Jan van Hardenbroeck, kelwersters doe inder tijt wesende ende all die conve[n]tuellen die doe in't cloester ware[n] den dormiter bestaeden mit Daem Tempelaer, reyntmeyster van dit conve[n]t ende mit Jacop Lam ende Cornelis Gijsbertss[oen] scout op Die Bilt aen meyster Peter Goesen woene[n]de thoe Amersfoort ende me aen meyster Rutger Janss[oen] van Baern ende dair selle sij voer hebben van dat offbreken een mud weyts ende een mud rogen ende sij sellen hebben van den dormiter wederom op the tym[m]ere[n] van onse[n] haut. Sij sulle die bome[n] die hyr inden haech in ons hoff sij[n] ghevassen die sij totten dormiter thoe ty[m]mere[n] behoefte[n] sullen als balcken, ribben ende plancke[n], raemten, leydack, solre plancken ende aldat haut dat me[n] tot dat werck behoeve[n] sel behalven wagenscot, dat sullen sij al off laten houden, uutroeye[n], sagen, snijden ende al op horen cost. Ende dair sullen sij voir hebben eens hondert Ph[ilipp]us ende driensstichste halven Ph[ilipp]us gulden ende vijff ende twyntich groene[n] vaten biers en[de] wij sullen hem een huys ende een plaets wijsen ende opene[n] dair sij vuer in moegen hebben ende wij sullen hem oock bedden ende decken ende slaepplacken besorgen ende soe veel brandts als sij behoeve[n]. Op onser Vrouwen presentatiensavont anno vijffthienhondert ende drie ende dartich [20 november 1533] bestaeden wij dat niwe werck van den dormiter met die Vrou van den cloester ende joffere[n] ende goede man[n]en alset voir bescreve[n] staet aen meyster Rutger Wollefoen ende meyster Hey[n]rick ende meyster Gijsbert, ghebroeders, dat sij den dormiter off souden breken. Dair hadden sij voer een mud weyts ende een mud rogen. Ende van die muere[n] weder op thoe metzelen hebben sij ghehad eens hondert Ph[ilipp]us gulden ende vijff Ph[ilipp]us gulden ende vijffthien groest vaten biers, ende wij openden hem een huys dair sij in ware[n] end sliepen ende hoer eten koecte[n] want sij selden op hoer selfs cost ware[n], mer wij deden hem bedden ende deken en[de] slaepplaken ende soe veel brandts als sij behoefden. Item die metzelaers scheenck ons conve[n]t een halliff aem wijns. Die woert in den reventer ghedroncken met all die joffere[n] ende met die metzelaers.'

193 De Hoge Biezen: een polder bij IJsselstein.

194 De hierna genoemde bedragen komen ook voor in UA, Vrouwenklooster 250, fol. 55r en verder. Daar wordt uitdrukkelijk vermeld dat het om carolusguldens (van 20 stuivers) gaat.

195 Het gaat om Dirk van Rijn van Jutphaas. In 1497 werd zoon Dirk beleend met het veertiende eeuwse kasteel Rijnhuizen. In 1530 en 1540 werd hij verschreven in de ridderschap van Utrecht.

196 Anna van Rijn.

197 De familie Van Meerden was tot 1541 in bezit van kasteel Broekhuizen in Leersum; het kwam in dat jaar in handen van Dirk van Oostrum die getrouwd was met Heylwig van Meerden.

198 Het gaat om de intrede van Margriet van Meerden.

199 De familie Van Oostrum bezat sinds de vroege vijftiende eeuw het Huis Wickenburg bij 't Goy.

200 Catharina van Oostrum.

201 Elisabeth van Tuyll.

202 Men leze 'aen' als 'van'. Vergelijk UA, Vrouwenklooster 250, fol. 55r: 'Item wij hadden siaers II Ph[ilipp]us gulden erff pond aen die stad van Utrecht, die mosten wij vercopen. Daer boerden wij voir achtendedartig Karolus gulden ende ses stuivers ende een oertge.'

203 Jan Slagheck (†1543), proost van St. Marie, deken van Oudmunster, Domproost in 1530; UA, *Monumenta van Buchell*, fol. 67v. en fol.160r.

204 Spijkers om leien op het dak te bevestigen.

205 Gulielma van Cuyck.

206 Driekwart stuiver of zes duiten. Het totale bedrag was bijna 140.000 euro nu. Overigens vergeet Henrica van Erp de volgende bijdragen: 'Item Brant Janss[oen] saliger besprack ons doe hij ster[f] ses gulden', 'Item geboert van heer Jan van Bloeckhoeven, pastoor thoe Viaenen, twe[e] hondert Karolus gulden ende XXV gulden. Dair geve[n] wij Jan sijn bruer sjaers voir vijff ende twyntich Karolus gulden lijffrenten', 'Item heer Jan, onsen cappellaen, heeft ons geleent seventich Karolus gulden', 'Item geboert van die rent van joeffier Proeyss hoer kyndere[n] hondert Karolus gulden ende LXIII gulden ende XIIII/2 stuivers.' Het resterende bedrag werd opgebracht door de verkoop van sloopmaterialen, hout, een paar zilveren schalen; UA, Vrouwenklooster 250, fol. 55r.

207 Van der Heiden noemt hier 1537; Van der Heiden, 'Kroniek', 16. Dit is kennelijk een vergissing.

208 Uit oostelijk Europa ingevoerd eikenhout, afkomstig van over de volle lengte doormidden gezaagde of gekloofde stamstukken.

209 Maria van Hongarije (1503-1558) was een dochter van Filips de Schone en Johanna van Castilië en zo een zuster van keizer Karel V. Na de dood van haar tante Margaretha van Oostenrijk, landvoogdes van de Nederlanden, werd ze door haar broer Karel V aangesteld als volgende landvoogdes.

210 In 1526 verongelukte de Hongaarse koning Lodewijk na de slag bij Mohács tegen de oprukkende Turken en zijn echtgenote Maria vluchtte naar Oostenrijk. Daar nam zij op aandringen van haar andere broer Ferdinand, die zijn grootvader Maximiliaan in de Habsburgse erflanden was opgevolgd, het regentschap van Hongarije op zich, tot Ferdinand in 1527 tot koning van Hongarije werd gekozen. Ze verbleef in Wenen tot ze werd aangesteld als landvoogdes.

211 Het gaat om het zogenaamde Utrechtse kerkenkruis, dat bestond uit de vijf kapittelkerken.

212 Anthony van Lalaing.

213 Waarschijnlijk Everard, vrijheer van Pallandt en van Witthem (†1540). Hij werd in 1520 door Karel V tot rijksbaron verheven en erfde van zijn moeders tante Elisabeth van Culemborg, die getrouwd was met de graaf van Hoogstraten, Culemborg; *NNBW*, IV, kol. 1057-1058 en 1063-1064.

214 Dit is een merkwaardige mededeling aangezien Filips II van Croÿ (geboren 1496), hertog van Aarschot, pas in april 1549 te Brussel zou overlijden.

215 Letterlijk: bekeerde, hier: nieuw toegetreden non of joffer.

216 Helaas zijn die regels niet bewaard gebleven, of in elk geval niet aanwezig in het archief. Het zal in elk geval een versie van de regel van Benedictus zijn geweest, maar er bestond een grote vrijheid van interpretatie van die regel; Hagemeijer, 'Samen maar wel apart', 117.

- 217 Eerste van de drie hoofdgedeelten van de Heilige Mis, waarin brood en wijn aan God worden geofferd.
- 218 Onderwijzer in het lezen.
- 219 Bogaers, 'Karel V', 42 bericht dat het een warme zomeravond was,
- 220 Het ging om Nederlandse en Spaanse adel; Bogaers, 'Karel V', 42.
- 221 Isabella van Portugal, de moeder van Filips II, was in 1539 gestorven. Bogaers, 'Karel V', 42 noemt een zwartfluwelen mutsje dat de keizer zou hebben gedragen met een diamanten speld. De keizerlijke hofhouding die de keizer volgde telde ook in geel, grijs en violette kledij gestoken pages; Bogaers, 'Karel V', 42.
- 222 Bogaers, 'Karel V', 42: de roede lag op een goudomrand kussen.
- 223 Ibidem: op een prachtig geborduurd kussen.
- 224 Symbool van onderwerping aan de Habsburgers die immers de opvolgers waren van de Bourgondische hertogen. Vergelijk voor de afbeelding van dit kruis: Bogaers, 'Politieke ontwikkelingen', 49.
- 225 Bogaers, 'Karel V', 42, bericht dat er 1500 burgers en soldaten die op het Vredenburg gelegd waren, stonden opgesteld.
- 226 Zie blz. 60.
- 227 Het betreft Joannes Adriaansz. van Bommel of van Boemel (†1549), waarschijnlijk te Bommel geboren. Hij behoorde tot de orde der karmelieten en bestuurdde als prior het karmelietenklooster te Utrecht, toen hij tot titulair-bisschop van Hebron werd benoemd om in Utrecht als wijbisschop op te kunnen treden. Het in het *NNBW*, VI, kol. 148, opgegeven sterfjaar is onjuist.
- 228 De wijbisschop van Utrecht, onder de (aarts)bisschop.
- 229 Op de St. Maartensbrug; Bogaers, 'Karel V', 47.
- 230 Elders leest men: 'ten getale van honderd twee en veertig'; 'Het Vergulde Poortje', 106.
- 231 Johan van de Vorst van Loenbeek; Bogaers, 'Karel V', 47.
- 232 Elders leest men: 'het gewijde waslicht brandde voor meer dan veertig autaren; 't was Maria Hemelvaart, en Karel knielde voor het hoog-altaar, op dezelfde plek waar eens Willem, Roomsche Koning, het zwaard aangordde, als hij ter kruisvaart toog'; 'Het Vergulde Poortje', 107.
- 233 Johan van de Vorst. Deze was de zoon van een van Karels vertrouwde raadgevers; Bogaers, 'Karel V', 47. Op het Janskerkhof wachtte de keizer nog een verrassing; in de tuin van het huis van de Domdeken hing een schilderij van Jan van Scorel, 'De Nijd', dat bij Karels verschijnen in vlammen opging: een symbolische daad die moest illustreren dat, waar de keizer verscheen, de jaloezie verteerde; Bogaers, 'Karel V', 47.
- 234 Er is elders sprake van 2000 man krijgsvolk; 'Het Vergulde Poortje', 107.
- 235 Merkwaardig is, dat in een andere bron gesproken wordt over een mansbeeld, te weten Mercurius; 'Het Vergulde Poortje', 108, voetnoot: 'Het was een zwaar houten Mercuriusbeeld omtrent 12 rijnlandsche voeten lang, hetwelk, gelijk gewoonlijk de Hermesbeelden, aan den buik in een vierkant voetstuk uitliep, waarop een latijnsch inschrift, hetwelk vertaald aldus luidde: Ik kom als Bataafsche Mercurius, getrouwe tolk en bode der goden hier tot den keizer, door de inwoners der stad verzocht, om de tolk van hunne geringe zegepraal te zijn. Doch de tijd duldt niet, dat ik te dezer plaatse misschien door in bijzonderheden te treden, den geleerden en vermoeiden Keizer Karel kwelle; dat nogtans, o grootmoedig Keizer, uwe welwillendheid goedgunstig de ruwe doch ongeveinsde taal der Bataafsche inborst ontvinge. Begunstig gij ons slechts, en doe Mercurius dikwijls zijn verblijf verlatende herwaarts komen, zoo zal de stad door geleerdheid en rijkdom versierd worden. Vaarwel!'
- 236 'Het Vergulde Poortje', 108: 'Ter zelfder plaatse was een vergulde triumfboog opgericht, welken de Keizer doorreed, toen hij op den 19den Augustus Utrecht verliet. De herinnering van dit laatste wordt bewaard door eene afbeelding van dien eereboog, in den gevel van een der huizen aan de Neude, ter hoogte waar deze boog gestaan heeft, met het bijschrift: in den gulde port.'
- 237 Reinoud III van Brederode, zie voor hem blz. 73.
- 238 Jan III van Egmond, zie voor hem blz. 60.
- 239 Amelius van Zuilen, zie noot 310 hiervóór.
- 240 Hieruit blijkt dat er ook een aparte vleesrefter was.
- 241 Dit moet voor 1540 zijn gebeurd, aangezien Floris van Egmond in 1539 was overleden. Zie Van Tongerlo, 'Vrouwenklooster', 37.
- 242 Floris' zoon en opvolger Maximiliaan.
- 243 Van Tongerlo, 'Vrouwenklooster', 37: 'Maximiliaan van Egmond honoreerde hiermee een toezegging die zijn vader vermoedelijk kort voor zijn dood gedaan had.' 'Het is maar een kleine schenking geweest, dus hoogstwaarschijnlijk glasruiten met de wapens van de gever.'
- 244 Zie noot 293 hiervóór.
- 245 Filips van Lalaing (†1555), schoonzoon van Willem van Rennenberg van Zuylen, stadhouder van Gulik (1543) en Gelre (1544).
- 246 Filips II van Croÿ (1496-1549), sinds 1532 hertog van Aerschot.
- 247 Met vuurwapens kan hier worden bedoeld kanonnen van relatief gering kaliber en haakbussen of handvuurwapens.
- 248 Klooster Mariënhof, daterend van 1419, in 'De Birt' te Soest. Het was een huis ter beschikking gesteld door Jacob van Gaasbeek. De monniken vertrokken na de wandaden van de Geldersen naar Amersfoort.
- 249 Het ging om reguliere kanunniken van St. Augustinus.
- 250 Klooster Marienburg der brigitten, vanaf 1459/60 (tot 1586/7). Bij de stichting assisteerde dezelfde Jacob van Gaasbeek die bij De Birt had geholpen.
- 251 Hierover: J.H.M. Hilhorst en J.G.M. Hilhorst, *Soest, Hees en De Birt van de achtste tot de zeventiende eeuw* (Hilversum 2001) 97, 143, 251 en 261.
- 252 Vanwege de slappe houding van de Amersfoortse burgerij trok Karel V enkele voor de stad voordelige rechten in. Dat werd formeel vastgelegd op 21 mei 1544 in de 'Ordonnantie op de administratie der justicie en policie'. Daarin werden ook de rechten van de gilden beperkt zoals dat in 1528 in Utrecht was gebeurd; W. van Iterson, 'Twee belangrijke jaartallen in de geschiedenis van Amersfoort', in: *Flebite* 2 (oktober 1967) 49-58.
- 253 Zie over hem noot 237.
- 255 Willem de Rijke (1516-1592), hertog van Gulik en Kleef sinds 1538, en van 1539 tot 1543 hertog van Gelre.
- 256 Hier vergist Henrica van Erp zich ofwel in de datum ofwel de eerder genoemde Nativitas Mariae in hetzelfde jaar is een vergissing.
- 257 Zie noot 289 hiervóór.
- 258 Een afdeling voetvolk van 50 tot 100 of zelfs 200 man.
- 259 Zie blz. 71.

- 260 Waarschijnlijk wordt het nieuwe dormitorium bedoeld.
- 261 Misschien wordt hier bedoeld, dat de nonnen volledig 'in het net', met habijt en kap uit wilden trekken, als een vorm van protest.
- 262 Van Tongerlo, 'Vrouwenklooster', 53: 'Toen op 23 juli 1546 een rouwstoet langs Vrouwenklooster trok om het lichaam van Willem van Rennenberg te gaan begraven in de abdijkerk van Oostbroek stonden abdis Henrica en haar nonnen met kapelaan, wijwater en wierook wel aan de poort van hun klooster, maar volgens de drie memorieboeken hadden zij geen verplichting om iets ten bate van zijn ziel te doen. Alléén in zijn geval zou dit verband kunnen houden met de overtuiging waarin hij zijn laatste jaren geleefd had als ambtman van Kempen. Daar, aan de Nederrijn, had hij geleerd dat *zur selen heyl het Gotliche word genoeg was, one einichen zusatz oder schmebe*. De uiterlijke vormen van zijn begrafenis zouden dan meer een demonstratie geweest zijn van het feit dat hij kort voor zijn dood onder druk van de keizer van zijn reformatorische sympathieën had afgezien.'
- 263 De gravin Van den Bergh, Elisabeth van Dorth (1505-1545), gehuwd met graaf Oswald II Van den Bergh.
- 264 Elisabeth van Culemborg.
- 265 Dat van oudsher onder de abdij van Elten viel.
- 266 Zie blz. 119.
- 267 Zie over hem: Van Buijtenen en De Meijer, *Herfsttij*, passim.
- 268 De festiviteiten werden rijkelijk 'nat gehouden'. Het keizerlijke gezelschap dronk op kosten van de vijf godshuizen ruim 1800 liter wijn; daarnaast liet ook het stadsbestuur wijn bezorgen bij het logement van de keizer en zijn gezelschap. Bogaers, 'Karel V', 48.
- 269 Zie noot 115 hiervóór.
- 270 Koorlessenaar.
- 271 Het woord getijdenboek werd hier als vertaling voor het begrip 'mettenboek' gekozen, omdat 'mettenboek' kennelijk pars pro toto is voor alle acht dagelijkse getijden van metten tot completen.
- 272 Onduidelijk is, wie hier wordt bedoeld. De hiervoor genoemde Otto van Byland was immers al in 1521 overleden, terwijl Otto van Byland heer van Brempt en Rheydt (zoon van Adriaan van Byland) in 1546 nog niet gehuwd en pas omstreeks 21 jaar oud was. Mogelijk gaat het om de hiervoor bij het jaar 1518 genoemde Anna van Byland die dan uit de erfenis van haar vader geld besteden laat. Mogelijk ook vergist Henrica van Erp zich hier en gaat het om Adriaan van Byland (zie noot 75).
- 273 De familie Bor[re] van Amerongen bezat sinds de dertiende eeuw kasteel Amerongen; Olde Meierink, *Kastelen en ridderhofsteden*, 114. In het begin van de zestiende eeuw kwam dit kasteel in andere handen. Dirk Borre van Amerongen huwde een erfdochter van de familie Van Pallaes, zodat de familie Bor[re] van Amerongen vanaf het vierde kwart van de zestiende eeuw de heerlijkheid Sandenburg in bezit kreeg.
- 274 Anthonius van Zuylen van Nijevelt. Via zijn echtgenote jonkvrouwe Bernarda Grauwert kwam hij in bezit van de ridderhofstad Hinderstein bij Neerlangbroek; E.A. Geijtenbeek, 'De ridderhofstad Hindersteyn (I)', in: *Tussen Rijn en Lek XVI* (1982), nummer 2, 19-36, vooral 21.
- 275 Zie voor haar overlijden blz. 36.
- 276 Zie voor haar afkomst noot 131 hiervóór.
- 277 Het gaat mogelijk om leden van het geslacht Bor[re] van Amerongen bij alle met 'Van Amerongen' aangeduide geestelijken.
- 278 Een Nederlandse naam voor de gouden Engelse 'ryal' (geslagen tussen 1465 en 1625). De munt was genoemd naar de roos op de zijkant van het afgebeelde schip en woog 7,78 gram.
- 279 De plaatsvervanger van bisschop George van Egmond.
- 280 Kleed door de priester bij de dienst in het koor gedragen.
- 281 Waarschijnlijk 9/25 van een filipsgulden van 3,30 gram met een gehalte van 0,663; minder waarschijnlijk is dat het hier gaat om de carolusgulden van 2,91 gram goud met een gehalte van 0,583 die 20 stuivers telde.
- 282 Een schild was het oudste in de Nederlanden circulerende muntstuk (uit de veertiende eeuw) van 4,46 gram goud. Het ecclesie- of kerkschild was het door de bisschop geslagen schild.
- 283 Waarschijnlijk een gouden filipsgulden.
- 284 Een goudgulden van 3,5 gram met een gehalte van ca. 0,750; de munt werd gelijkgesteld aan 28 stuivers.
- 285 Het gaat om hoofdstuk 65 van de regel van Benedictus: 'Over de prior van het klooster'. Men leest daar: 'Het komt maar al te vaak voor dat de aanstelling van een prior ernstige onenigheid in een klooster doet ontstaan. Er zijn er inderdaad, die door een kwaadaardige geest van hoogmoed tot zelfverheffing gebracht worden: zij wanen zich een tweede abt, eigenen zich wederrechtelijk de macht toe, werken de tweedracht in de hand en doen verdeeldheid ontstaan in de gemeente. [...] Daar komt uit voort afgunst, twist, kwaadsprekerij, najiver, tweedracht, opstand; en doordat de abt en de prior het oneens zijn is het onvermijdelijk, dat niet alleen hun eigen zielen, zolang die tweedracht duurt, gevaar lopen, maar ook hun onderhorigen hun ondergang tegemoet gaan doordat zij partij kiezen. De verantwoordelijkheid voor deze rampzalige gang van zaken berust op de allereerste plaats bij hen die een dergelijke wantoestand in het leven geroepen hebben. Het lijkt ons dan ook veel beter voor het behoud van de vrede en de liefde, dat de abt naar eigen goeddunken alle benoemingen in zijn klooster zelf regelt.'
- 286 De thesaurier van de Dom, Johannes van Bruhesen of Joannes van Bruheze (1527-1600). Vergelijk UA, Archief van het kapittel van de Dom te Utrecht 1220-1811, nr. 349: 'akte waarbij de aartsbisschop het kapittel verzoekt Engelbertus van Bruhesen toe te laten in het bezit van de thesaurie, welke deze verkregen had door ruiling met Johannes van Bruhesen tegen de vicarie van het H. Kruis in de St. Pieterskerk te Leiden, 1573 sept. 30.' Hij werd in 1572 Domdeken en na de dood van aartsbisschop Schenck van Toutenburg in 1580 vicaris-generaal en was zo de voorganger van de veel bekendere Sasbout Vosmeer.
- 287 De centrale regering te Brussel.
- 288 Hier is abdis Maria van Zuylen aan het woord.
- 289 Merkwaardigerwijs verwijst Matthaëus hier naar een brief van Alva aan Catharina van Oostrum die in 1579 abdis zou worden; Matthaëus, *Veteris aevi analecta*, 184 noot 1. Catharina van Oostrum was in 1570 mogelijk de priorin die in het interregnum tussen twee abdisen de honneurs waarnam. Het is goed voorstelbaar, dat de tekst vanaf 'De 17de dag van februari' tot '1583' van de hand van de in 1579 aantredende laatste abdis van Vrouwenklooster, Catharina van Oostrum, is.
- 290 Frederik Schenck van Toutenburg (1503-1580). Utrechts aartsbisschop. Zijn uitvaart was de laatste openbare uiting van katholicisme gedurende eeuwen in het Sticht Utrecht.
- 291 Niets over bekend, waarschijnlijk een klerk.
- 292 De plotselinge overgang van de eerste persoon naar de derde persoon enkelvoud suggereert dat hier een ander, mogelijk priorin Catharina van Oostrum, aan het woord is.

- 293 Maria van Zuylen.
- 294 Zij was abdis van 1579 tot 1586.
- 295 Prebende: geestelijk goed dat een vast inkomen opbrengt.
- 296 In onderscheid kennelijk van de rijnse gulden.
- 297 Een lood is 15 gram.
- 298 In verband met de donkerte vanwege het vroege uur.
- 299 Psalmboek.
- 300 Oudste gouden munt in de Nederlanden, overgenomen uit het veertiende-eeuwse Frankrijk.
- 301 Goudgulden van David van Bourgondië.
- 302 Onduidelijk is, of de organist een non was of een priester of leek. Enige vermelding over dit orgel van Vrouwenklooster werd door ons in de archiefstukken van dit klooster niet teruggevonden. Het orgel was overigens in de late middeleeuwen al het kerkelijk muziekinstrument bij uitstek en kwam voor in veel kerken en kloosters.
- 303 Titel van een van de assistentes van de abdis.
- 304 Zie blz. 88.
- 305 Het intredende meisje werd gezien als bruid van Christus.
- 306 Een braspenning was een zilveren munt van eerst twee later 2,5 groot (van acht penningen), wat weer gelijk stond aan 1,4 stuiver.
- 307 Gezegde: alle officiën zijn smerig behalve dat van de kaarsenmaker.
- 308 Gezelschapsdames van een adellijke joffer.